Honoré de BALZAC

PIERRETTE

Prefață la prima ediție[1]
1840

Starea Celibatarului este o stare potrivnică societății. Convenția[2] s-a gândit la un moment dat să-i supună pe celibatari la impozite duble față de cele care apăsau asupra oamenilor căsătoriți. Avusese astfel cea mai echitabilă dintre ideile fiscale, şi cea mai uşor de pus în aplicare. Vă dați seama cât ar câştiga Tezaurul cu un mic amendament conceput în felul următor?

Contribuțiile directe de orice natură vor fi dublate în cazul când contribuabilul nu este sau nu a fost căsătorit.

Dacă există în Franța un milion de celibatari plătind o cota a cărei medie să fie de zece franci, bugetul încasărilor ar creşte cu zece milioane.

Şi fetele de măritat n-ar mai putea de râs gândindu-se la această cotă dublată şi la ale lor, nedublate încă.

Şi oamenii căsătoriți ar pufni în râs.

Şi şcolile genoveză şi engleză, care vor să ne moralizeze, şi-ar întinde buzele subțiri, dezvelindu-şi dinții îngălbeniți.

Şi perceptorii nu s-ar putea împiedica să râdă completând micile lor pătrate de hârtie azurie, galbenă, cenuşie, verzuie, roşie, care se soldează întotdeauna cu cheltuieli.

Honoré de BALZAC

PIERRETTE

Prefaţă la prima ediţie[{1}]
1840

Starea Celibatarului este o stare potrivnică societăţii. Convenţia[{2}] s-a gândit la un moment dat să-i supună pe celibatari la impozite duble faţă de cele care apăsau asupra oamenilor căsătoriţi. Avusese astfel cea mai echitabilă dintre ideile fiscale, şi cea mai uşor de pus în aplicare. Vă daţi seama cât ar câştiga Tezaurul cu un mic amendament conceput în felul următor?

Contribuţiile directe de orice natură vor fi dublate în cazul când contribuabilul nu este sau nu a fost căsătorit.

Dacă există în Franţa un milion de celibatari plătind o cota a cărei medie să fie de zece franci, bugetul încasărilor ar creşte cu zece milioane.

Şi fetele de măritat n-ar mai putea de râs gândindu-se la această cotă dublată şi la ale lor, nedublate încă.

Şi oamenii căsătoriţi ar pufni în râs.

Şi şcolile genoveză şi engleză, care vor să ne moralizeze, şi-ar întinde buzele subţiri, dezvelindu-şi dinţii îngălbeniţi.

Şi perceptorii nu s-ar putea împiedica să râdă completând micile lor pătrate de hârtie azurie, galbenă, cenuşie, verzuie, roşie, care se soldează întotdeauna cu cheltuieli.

Ar fi un hohot de râs universal.

Publicarea acestei idei, reluată din dosarele Convenţiei, este cu atât mai curajoasă cu cât cel care o pune în discuţie este burlac, dar sunt cazuri când interesele sociale trebuie să fie mai presus de interesele particulare.

Aceasta porneşte de la un principiu. Principiul este ura profundă a autorului împotriva oricărei fiinţe neproductive, împotriva celibatarilor, a fetelor bătrâne şi a flăcăilor tomnatici, aceşti trântori ai stupului!

Iată de ce, în lunga şi completa pictură a moravurilor, figurilor, acţiunilor şi mişcărilor moderne, el a hotărât să-l urmărească fără milă pe celibatar, cruţând totuşi excepţiile nobile şi generoase, cum ar fi preotul, soldatul şi unele exemple rare de devotament.

Prima operă în care s-a ocupat de această clasă de vertebrate a fost pe nedrept intitulată: *Celibatarii;* ea se va numi de-acum înainte: *Abatele Troubert*{3}. În această scriere el plasase patru figuri diferite care întruchipează destul de bine viciile şi virtuţile celibatarului, dar aceasta nu era decât o indicaţie. *Pierrette* continuă zugrăvirea celibatarului, bogat tezaur de figuri şi care urmează să-i ofere autorului mai multe modele. Cavalerul de Valois, în *Fata bătrână*{4}, cavalerul d'Espard, în *Punerea sub interdicţie*{5}, figură mută, ştearsă; de Marsay, în mai multe scene şi îndeosebi în *Fata cu ochii de aur*{6}, *Tânărul elegant*{7} etc. Chesnel, acel bătrân şi devotat notar din *Salonul cu vechituri*{8}*,* Poiret şi domnişoara Michonneau, în *Moş Goriot*{9}, nu sunt până în prezent decât apariţii accidentale, n-au fost figuri principale, tipuri care să poarte înscris pe frunte un sens social sau filosofic.

Unul din cei mai teribili celibatari ai noştri, Maxime de Trailles{10}, se căsătoreşte. Această căsătorie este pe cale de a se încheia în *O alegere în provincie*{11}*,* scenă care se odihneşte în două din compartimentele de mahon unde se află scenele inedite şi care seamănă destul de mult cu culisele de teatru. Da, această nuvelă trebuie publicată în

interesul familiilor care mişună în cele o mic de pagini ale acestei lungi opere şi care erau îngrijorate ştiindu-l pe Maxime tot nepotolit. — Trebuia! a spus autorul drapându-se în halatul lui printr-o frumoasă mişcare asemănătoare cu cea a lui d'Odry{12}, care rostind acest cuvânt se ridică la măreţia acelui FATUM{13} al anticilor.

Tre-bu-ia! Ce vreţi! se aduceau mii de acuzaţii împotriva acestor dandies din *Studiile de moravuri*. O critică imbecilă şi laşă se lega de Maxime de Trailles! era hărţuit în ziare, se pretindea că e prea imoral, un exemplu primejdios, se ajungea până la a i se nega existenţa! Pentru a pune capăt la toate acestea, părintele lui a sfârşit prin a-l însura. Se va mai vocifera, însă, pentru că în Franţa se vociferează cu privire la orice, şi se vociferează mai mult cu privire la bine decât cu privire la rău; dar în sfârşit! odată Maxime de Trailles însurat, tată a mai mulţi copii, raliat sincer noii dinastii{14}, folosit de ea, va avea apărători; de altfel va fi bogat, va putea plăti câţiva linguşitori şi se va abona fără îndoială la câţiva redactori, ceea ce e mult mai util decât să te abonezi la ziare.

Multe femei au protestat: Cum! îl însori pe acest monstru care ne-a făcut atâta rău, care a sedus-o şi a părăsit-o pe doamna de Restaud, care a jucat cărţi atâta timp cât Jocul a stat în picioare, şi dumneata îl faci fericit, tată de familie? Va fi un exemplu oribil, trebuia să sfârşească foarte rău, ca Faust, sau ca Don Juan, sau ca burlacii care *şi-au făcut de cap*, în chinuri cumplite, suferind mai mult sau mai puţin de pe urma vreunor nevralgii, apoplexii, paralizii.

„Ce vreţi, diavolul ăsta de Maxime e sănătos, le-a răspuns autorul. Şi apoi, unde e primejdia? proverbul? *soiul rău nu piere*{15} să fie oare mincinos? Deci n-aţi vrea ca şi catolicismul să aibă uneori dreptate, şi căinţa să fie admisă?"

Aceste femei, care erau femei cu multă judecată, au înţeles. Au încuviinţat căsătoria lui Maxime de Trailles. Această căsătorie nu costă decât o promisiune în contul

listei civile, o nimica toată; primul ministru îi dă un post lui de Trailles care devine de alt fel un excelent deputat.

Veţi vedea acest episod al moravurilor noastre politice peste câteva luni: căsătoriile şi alegerile mai repede se fac decât se povestesc.

I-a fost iertată autorului figura lui de Marsay{16}; dar numai din cauză că se ştie sigur că acesta a murit. Apoi de Marsay s-a dovedit foarte util ţării sale, a fost prim-ministru, a făcut lucruri mari, sau cel puţin avea intenţia să le facă: drepturile lui la stima ţării, răscumpărarea greşelilor din tinereţe, toată viaţa lui frumoasă se află în *Scenele din viaţa lui politică.* Aceste prea celebre scene se află încă, din nefericire, în compartimentele de mahon unde dorm atâtea marionete nerăbdătoare să se avânte în viaţa cabinetului de lectură.

Rastignac{17} a fost subsecretar de stat, este doctrinar, e destul de pedant, politica l-a făcut înfumurat; dar a luat până la urmă în căsătorie pe domnişoara de Nucingen. Gazetele mărunte, Curtea şi oraşul{18} au comentat îndelung această căsătorie, s-a vorbit mult despre relaţiile lui Rastignac în timpul Restauraţiei cu Delphine de Nucingen; dar Rastignac a lăsat lumea să vorbească: e un bun gentilom, e spiritual, s-a arătat mare senior în împrejurări în care unii burghezi ar fi fost foarte încurcaţi. De altminteri, el spune că multe soacre au procedat întocmai, şi a avut buna idee să facă astfel ca fratele lui, abatele Gabriel de Rastignac, să fie numit episcop, încât doamna de Nucingen este primită la Curte.

Dacă se întâlnesc deci celibatari în lumea *Studiilor de moravuri*, puneţi-i pe seama faptului că a trebuit să trecem cu toţii prin vârsta de douăzeci de ani; în ce priveşte însă pe celibatarii convinşi, care fură civilizaţia şi nu-i dau nimic în schimb, autorul e ferm hotărât să-i stigmatizeze, fixându-i cu acul pe vata, sub sticlă, într-un compartiment al Muzeului său de istorie naturală{19}, cum se face cu

insectele ciudate şi rare. *Pierrette* a rezultat din acest sistem de denunţare socială, politică, religioasă şi literara.

Nu-l acuzaţi pe autor nici de intenţia preconceptă de a muşca oamenii ca un câine turbat: nu este celibatarofob[{20}]. Una din prostiile cele mai duşmănoase, mai invidioase, mai ridicole dintre toate cele al căror obiect este, sau la care este expus, e de a face să se creadă că are idei absolute, o ură statornică şi compactă împotriva anumitor clase ale societăţii, împotriva notarilor, negustorilor, cămătarilor, burghezilor, proprietarilor, ziariştilor, bancherilor etc.

Mai întâi, el îi iubeşte aşa cum marchizul de Valenciana[{21}] îşi iubeşte probabil preascumpele terenuri din care îşi extrage anual lingourile de aur.

Apoi, cu mâna pe cuget, când desenul frescei literare unde se mişcă atâtea personaje va fi terminat, când îl veţi putea contempla în întregime, vă veţi mira de sumedenia de neghiobii, prostii, judecăţi false, mere putrede şi uneori crude care va fi fost aruncată asupra autorului în timp ce creionul său alerga de-a lungul zidului, iar el se afla pe schelele lui (destul de nesigure) zugrăvind, zugrăvind, zugrăvind.

Căci atunci veţi vedea că dacă era obligat să portretizeze neghiobi, ca cei doi Rogron[{22}], făcea şi portretul negustorului de fierărie Pillerault[{23}], că dacă schiţa un Claparon[{24}], punea alături figura lui Gaudissart[{25}] şi pe cea a micuţului Popinot[{26}] (astăzi primarul unui arondisment, cavaler al Legiunii de onoare şi în relaţii foarte bune cu tronul, înconjurat de instituţii cetăţeneşti). Marchizul d’Espard din *Punerea sub interdicţie* nu compensează oare pe du Tillet[{27}]? César Birotteau[{28}] nu contrastează oare cu baronul de Nucingen[{29}]?

Dar autorul nu vrea să se repete în aceste prefeţe cum nu se va repeta nici în opera sa. În urmă cu aproape şase ani, în prefaţa la o ediţie a romanului *Moş Goriot*[{30}], el a opus unor acuzaţii false, duşmănoase, mincinoase, atroce, ilegale, neruşinate, infame, prosteşti, deplasate, grosolane,

absurde, aduse populaţiei feminine din lumea reprezentată în operele sale, o listă exactă a tuturor femeilor, fetelor, văduvelor din romanele lui, şi à dovedit prin această listă că suma personajelor virtuoase este cu o treime mai mare decât cea a personajelor care au ceva să-şi reproşeze, avantaj care desigur nu se întâlneşte în lumea cea adevărată.

De la acea prefaţă s-a pus în gardă, a întărit batalionul virtuos, fie printre bărbaţi, fie printre femei; şi totuşi, acuzaţiile au continuat. Ce-i de făcut?

Ştiţi în ce constă imoralitatea noastră, profunda noastră corupţie? în a face greşelile seducătoare, în a le scuza!

Dar dacă greşelile n-ar avea un farmec nespus, lumea le-ar mai săvârşi? Apoi, dacă n-ar exista vicii, ar mai exista virtuţi?

N-ar trebui oare să se aştepte, cu toată buna-credinţă, ca un autor să-şi declare opera încheiată, înainte de a critica? Înainte de a spune dacă el are sau nu o concepţie de viitor, sau filosofică, n-ar trebui să se cerceteze dacă a vrut, sau dacă a trebuit să aibă o concepţie? Concepţia lui va fi concepţia însăşi a acelui mare tot care se mişcă în jurul vostru, dacă el a avut fericirea, şansa, acel nu ştiu ce, de a-l zugrăvi în întregime şi fidel. În anumite tablouri, este imposibil să separi spiritul de formă.

Dacă, citind această istorie vie a moravurilor moderne, n-ai ajunge să preferi, tu, negustoriile, să mori ca Cesar Birotteau sau să trăieşti ca Pillerault, decât să fii du Tillet sau Roguin! tu, tânără fată, să fii Pierrette mai degrabă decât doamna de Restaud, tu, femeie măritată, sa mori ca doamna de Mortsauf{31}, decât să trăieşti ea doamna de Nucingen, tu, bărbat, să adori binefacerile civilizaţiei cum o face Benassis{32}, decât să vegetezi ca Rogron, să fii preotul Bonnet{33} în loc să fii Lucien de Rubempré, să răspândeşti fericirea ca bătrânul soldat Génastas în loc să trăieşti ca Vautrin, asta ar însemna cu siguranţă că autorul nu şi-a atins scopul. Aplicaţiile individuale ale acestor tipuri, sensul

miilor de istorii care vor alcătui această istorie a moravurilor n-ar fi atunci înţelese. Dar, cum tabloul general e gândit într-o concepţie şi mai înaltă, pentru cart; nu a sosit încă vremea să fie explicată, n-o să fie mare nenorocire dacă o să se întâmple aşa ceva.

Pierrette este deci al doilea tablou, în care celibatarii sunt figurile principale, căci dacă Rogron se însoară, căsătoria iu nu trebuie luată ca un deznodământ, el rămâne Rogron, nu mai are mult de trăit, căsătoria îl ucide.

Din păcate, această operă are unele imperfecţiuni de detaliu care vor dispărea mai târziu când ea va fi mai puternic legată decât este acum de părţile anterioare cu care trebuie să se îmbine. Acest defect vine tocmai din faptul că autorul se vede obligat să publice separat diferitele părţi ale unui mare tot. El a atras şi altădată atenţia că nu mai suntem în acele epoci când artiştii puteau să se izoleze, să ducă o viaţă liniştita, retrasă, şi sa iasă din singurătatea lor înarmaţi cu o operă definitiv încheiată şi care se publica în întregime, ca operele unor Gibbon, Montesquieu, Hume{34} etc. În loc să trăim pentru ştiinţă, pentru artă, pentru literatură, suntem siliţi să facem literatură, artă, ştiinţa ca să putem trăi, ceea ce e potrivnic producerii unor opere frumoase. Această stare de lucruri nu se va schimba sub un guvernământ esenţialmente duşman literaturii, care nu-şi ascunde antipatia, care refuza o subvenţie poeţilor ajunşi la nebunie din pricina mizeriei, care lasă să se stingă comerţul cel mai înfloritor pe care Franţa ar trebui să-l aibă în timp de pace, *librăria noutăţilor,* care încurajează prin pasivitatea lui pirateria cea mai ruşinoasă pentru dreptul public al Europei, *reproducerea frauduloasă*{35}, care distribuie aşa cum ştiţi fondurile destinate artelor frumoase, care consacră milioane unor pietre, şi refuză câţiva mii de franci literaturii. Într-o bună zi, statuia bietului Ludovic al XIV-lea, înălţată în curtea palatului Versailles, va ridica braţul, va deschide gura şi va spune: „Fie ca pietrele acestea să

redevină scuzi, şi să-i hrănească pe oamenii voştri de talent!”

Cel mai ciudat este să-i vezi pe aceiaşi oameni, care nu au decât simţul lucrurilor materiale, sau organele lor de presă, sau ceea îmi pare şi mai bizar, pe unii puritani stupizi, acuzând literatura de mercantilism: sălbaticii, sunt mai puţin ilogici. Mai bine spus, sunt mai puţin naivi. Punând de acord spusa şi fapta, nici că se poate să declari mai limpede unei literaturi că nu este dorită.

Nimeni nu cunoaşte mai bine ca autorul defectele pe care le are *Pierrette,* în unele locuri sunt necesare dezvoltări, şi o mână prietenească le indicase: ceva de îndreptat era şi boala de care moare eroina; câteva figuri mai cereau unele trăsături de penel, dar sunt momente când retuşurile strică în loc să desăvârşească o pânză; e mai bine s-o laşi aşa cum este, până când gustul, această străfulgerare a judecăţii, intervine din nou. Şi asta în pofida presupunerilor multor leneşi şi trândavi, incapabili să scrie o pagină în franceză, sau să creeze o dramă, sau să compună un personaj, să inventeze o situaţie sau să stoarcă o carte din capul lor sec, închipuindu-şi că fecunditatea exclude reflecţia şi elaborarea{36}, ca şi cum Rafael, Walter Scott, Voltaire, Tizian, Shakespeare, Rubens, Buffon, lordul Byron, Boccaccio, Le Sage n-ar dezminţi în chip strălucit neghioabele lor afirmaţii; ca şi cum spiritul, prin rapiditatea căutărilor şi mişcărilor lui, prin larga cuprindere a punctului lui de vedere, n-ar da timpului, pentru cei ce trudesc, o altă măsură decât cea pe care leneşii şi cei fără minte socotesc că o are? Sunt aproape zece ani de când alţi descreieraţi îl acuză pe autor că anunţă opere şi nu le publică, dar încercaţi să puneţi de acord nişte zevzeci? Veţi fi curând siliţi să-i lăsaţi în plata Domnului, ceea ce autorul face cu toţi cei despre care este vorba.

Unchiaşul Rouget{37} va fi a treia *Scenă din viaţa de provincie* în care va încerca să zugrăvească nefericirile care-i aşteaptă pe celibatari la bătrâneţe. Subiectul nu va fi

încă epuizat, dar pentru moment, numărul celibatarilor va fi îndeajuns de mare. *Sat prata biberunt*[{38}].

Ah! nu trebuie uitaţi nici acei câţiva neghiobi care-l acuză pe autor că are un amor-propriu excesiv; acestora, el e încântat să le arate că dovada preaputinului său amor-propriu se află în publicarea operelor sale, care dau loc la atâtea critici rezonabile.

Les Jardies[{39}], *iunie 1810.*

DOMNIŞOAREI ANNA DE HANSKA[{40}]

Scumpă copilă, tu, bucurie a întregii familii, tu, a cărei pelerină, alba sau roză, flutură vara printre boschetele din Wierzehownia ca o flăcăruie pe care mama şi tatăl tău o urmăresc cu înduioşate priviri, cum oare să-ţi închin o poveste plină de melancolie? Cum să-ţi vorbesc de nefericiri pe care o fată adorată precum eşti tu nu le va cunoaşte nicicând, căci frumoasele-ţi mâini vor putea cândva să le aline? E atât de greu, Anna, să descoperi, în istoria moravurilor noastre, o aventură vrednică a-ţi fi pusă sub ochi, încât autorul nu a avut de ales; poate însă că vei afla cât eşti de fericită citind-o pe aceea pe care ţi-o trimite

Bătrânul tău prieten,
DE BALZAC

În octombrie 1827, în zori, un tânăr de vreo şaisprezece ani, a cărui ţinută trăda ceea ce frazeologia modernă denumeşte, cu atâta insolenţă, un proletar{41}, se opri într-o piaţetă aflătoare în partea de jos a orăşelului Provins{42}. La ceasul acela, putu cerceta, fără a fi observat, feluritele case aşezate în acea piaţă care alcătuieşte un lung pătrat. Morile, construite pe râurile din Provins, începuseră să lucreze. Uruitul lor, repetat de ecourile din partea de sus a oraşului, în acord cu aerul răcoros, cu lumina prietenoasă a zorilor, reliefa profunzimea tăcerii care-ţi îngăduia să desluşeşti zgomotul unei diligenţe, la o leghe depărtare, pe drumul mare. Cele două mai lungi rânduri de case, despărţite de o plantaţie de tei, oferă privirii nişte construcţii naive, care trădează existenţa tihnită şi aşezată a burghezimii. În locurile acelea, nici urmă de comerţ. Abia de se zăreau pe-atunci porţile mari şi luxoase ale bogătaşilor! Iar acolo unde acestea se aflau, rareori se dădeau în lături cu excepţia celei a domnului Martener, un medic silit să aibă o cabrioletă şi să se folosească de ea. Câteva faţade erau ornate cu un vrej de viţă, altele cu trandafiri urcători, care se înălţau până la catul întâi şi ale căror flori înmiresmau ferestrele cu tufele lor mari şi răsfirate. Un capăt al pieţei ajunge până aproape de strada mare a oraşului de jos. Capătul celălalt e închis de o stradă paralelă cu strada mare şi ale cărei grădini se întind de-a lungul unuia dintre cele două râuri care scaldă valea oraşului Provins.

În capătul acela, cel mai liniştit al pieţei, tânărul lucrător recunoscu casa despre care i se vorbise: o faţadă de piatră albă, dungată de caneluri menite a figura rândurile de zidărie, iar în dreptul ferestrelor, închise cu persiene cenuşii, uşoare balconaşe de fier cu ornamente în formă de

trandafiri, vopsite în galben. În partea de sus a acestei faţade, deasupra parterului şi a primului etaj, trei lucarne de mansardă străpung acoperişul acoperit cu ardezie, iar pe una dintre părţile cele mai înalte ale zidului se roteşte o giruetă nouă. O girueta modernă, care înfăţişează un vânător luând la ochi un iepure. Trei trepte de piatră duc spre poarta cu două canaturi. De o parte a ei, pe gura unei ţevi de plumb, se scurg lăturile deasupra unei mici rigole, semn că acolo e bucătăria; de partea cealaltă, două ferestre, cu grijă închise cu obloane cenuşii, prin ale căror deschizături, decupate în formă de inimă, pătrunde slab lumina zilei, îi părură a fi ale sufrageriei. La nivelul celor trei trepte şi dedesubtul fiecărei ferestre, se zăresc răsuflătorile beciurilor, închise de nişte portiţe de tablă vopsită şi străpunse de găuri pretenţios decupate. Pe-atunci, toate erau noi. În casa aceasta restaurată şi al cărei lux încă proaspăt contrasta cu exteriorul învechit al tuturor celorlalte, un ochi atent ar fi putut îndată ghici gândurile meschine şi desăvârşita mulţumire-de-sine a micului negustor retras din afaceri. Tânărul cercetă aceste detalii cu o expresie de plăcere amestecată cu tristeţe: privirea lui se îndreptă mai întâi spre bucătărie, apoi spre mansardă, cu o mişcare care arăta că le cântăreşte din ochi. Razele trandafirii ale soarelui luminară, la una dintre ferestrele podului, o perdeluţă de stambă, ceea ce lipsea la celelalte lucarne. Acum, fizionomia tânărului se înveseli deplin, el se dădu îndărăt câţiva paşi, se rezemă de un tei şi îngână, în tonul tărăgănat al locuitorilor din vestul ţării, o romanţă bretonă publicată de Bruguière[{43}], compozitor căruia îi datorăm încântătoare melodii. În Bretania, tinerii de la ţară cântă această melodie celor ce se căsătoresc, în ziua nunţii lor.

Venim să vă urăm fericire în căsătorie,
Domnului soţ al tău,
Precum şi ţie.

Ai fost legată, doamnă mireasă,
Cu lanţ de aur,
Ce numai moartea îl dezleagă.

Nu vei mai veni la baluri, la întâlnirile noastre;
Vei păzi casa,
În vreme ce noi vom petrece.

Ai înţeles bine cum trebuie să fii
Credincioasă omului tău:
Să-l iubeşti ca pe tine.

Primeşte buchetul ce mâna îţi întinde.
Vai! deşartele tale onoruri
Pieri-vor precum florile aceste[{44}].

Aceasta muzică naţională – la fel de plăcută ca şi aceea adaptată de Chateaubriand la *Îţi mai aduci aminte, surioară?*[{45}] – cântată în mijlocul unui orăşel din Brie, în Champagne, trebuie să fi fost pentru o bretonă prilej de amintiri de neînlăturat, atât de fidel înfăţişează ea datinile, blajinătatea, locurile acestei străvechi şi nobile provincii. Cântecul este străbătut de nu-ştiu-ce melancolie, stârnită de înfăţişarea vieţii reale, care emoţionează adânc. Această putere de a reînvia o întreaga lume de lucruri grave, înduioşătoare şi triste, într-un ritm familiar şi deseori vesel, nu e oare proprie cântecelor populare care reprezintă superstiţia muzicii, dacă admitem că termenul superstiţie înseamnă tot ceea ce rămâne după ruina popoarelor şi supravieţuieşte revoluţiilor lor? Sfârşind prima strofă, lucrătorul, care nu-şi luase ochii de la perdeluţa mansardei, nu zări nicio mişcare. În vreme ce cânta strofa a doua, stamba se agită. Când cuvintele *„Primeşte buchetul”* fură spuse, apăru chipul unei fete. Cu băgare de seamă, o mână albă deschise fereastra şi fata îl salută cu o mişcare a

capului pe călătorul care, în acea clipă, îşi sfârşea melancolicu-i gând, exprimat io aceste două versuri, atât de simple:

Vai! deşartele tale onoruri
Pieri-vor precum florile-aceste.

Deodată, lucrătorul îi arătă, scoţând-o de sub vestă, o floare galbenă ca aurul, foarte obişnuită în Bretania şi pe care, fără îndoială, o culesese pe câmpia din Brie, unde rar se găseşte O floare de drobiţă.

— Domnia-ta eşti, Brigaut? întrebă fata, în şoaptă.

— Da, Pierrette, da. Locuiesc la Paris, acum însă fac turul Franţei[{46}]; dar aş fi în stare să mă statornicesc aici, de vreme ce şi domnia-ta eşti aici.

În clipa asta, o cremonă scârţâi în odaia de la etajul întâi, dedesubtul odăii Pierrettei. Bretona, viu înspăimântată, îi spuse lui Brigaut: „Dispari!” Ca o broscuţă speriată, lucrătorul sări spre cotitura pe care uliţa o face după moară şi care duce spre strada mare, artera oraşului de jos; dar, cu toată sprinteneala tânărului, încălţările sale, cu tălpile bătute în ţinte, răsunară pe micul pavaj din Provins, producând un zgomot lesne de desluşit în muzica morii şi pe care putu să-l audă şi persoana care deschidea fereastra.

Acea persoană era o femeie. Niciun bărbat nu se smulge, în zorii zilei, din dulceaţa somnului, spre a asculta un trubadur în haine bărbăteşti, ci numai o fată se poate trezi la un cântec de dragoste. Era aşadar o fată, o fată bătrână. După ce, cu un gest ca de liliac, dădu la o parte persienele, privi în toate părţile, dar nu auzi decât nedesluşit paşii lui Brigaut, care o luase la sănătoasa. Poate fi pe lume ceva mai oribil la vedere decât apariţia, în zori, la fereastra ei, a unei fete bătrâne şi urâte? Dintre toate priveliştile groteşti, de care fac haz călătorii care străbat orăşelele, există vreuna mai neplăcută? Privelişte prea tristă, prea

respingătoare ca să râdem de ea. Acea fată bătrână, cu auzul atât de ager, se înfăţişa despuiată de toate feluritele artificii pe care le folosea spre a părea mai frumoasă; nu avea nici garnitura de păr fals, nici guleraşul ei. Ci purta un oribil săculeţ de tafta neagră, cu care bătrânele îşi acoperă ceafa şi care ieşea de sub scufia de noapte, strâmb aşezată din pricina mişcărilor din timpul somnului. Atâta dezordine dădea capului ei înfăţişarea ameninţătoare pe care pictorii o dau vrăjitoarelor. Tâmplele, urechile şi ceafa, destul de puţin ascunse privirilor, aveau un aspect veşted şi respingător; zbârciturile adânci aveau nuanţe roşii, neplăcute la privire, care contrastau cu culoarea cândva albă a cămăşii de noapte, înnodată la gât cu nişte şireturi răsucite. Deschizăturile cămăşii de noapte căscate scoteau la iveală un piept ca al unei ţărănci bătrâne, căreia puţin îi pasă de propria-i urâţenie. Braţul ei era atât de descărnat, încât părea un băţ înfăşurat în stofă. Aşa cum şedea la fereastră, această domnişoară părea înaltă, datorită obrazului ci mare şi lat, care aducea cu nemaipomenitele proporţii ale unor chipuri de soldăţoi. Fizionomia ei, cu trăsături care păcătuiau printr-o nepotrivire de ansamblu, avea drept principală caracteristică o uscăciune a liniilor, o asprime a tonurilor, o insensibilitate de fond care pe un fizionomist l-ar fi dezgustat. Această înfăţişare, vizibilă în acea clipă, se modifica de obicei graţie unui surâs comercial, unei nerozii burgheze care mima atât de bine cumsecădenia, încât cei cu care vieţuia această domnişoară puteau foarte bine să creadă că are inimă bună. Casa îi aparţinea în indiviziune cu fratele ei. Care dormea atât de liniştit în odaia lui, încât nu l-ar fi putut trezi nici orchestra Operei, deşi diapazonul acestei orchestre este vestit! Bătrâna domnişoară îşi scoase capul pe fereastră, îşi ridică spre mansardă ochii ei mici, de un albastru spălăcit şi rece, cu gene scurte pe marginile mai întotdeauna umflate ale pleoapelor; încercă să o zărească pe Pierrette; dar, după ce-şi dădu seama de zădărnicia manevrelor ei, se retrase

din nou în odaie, cu mişcări asemănătoare celor ale unei broaşte ţestoase care-şi ascunde capul după ce l-a scos din carapace. Persienele se închiseră şi liniştea din piaţă nu mai fu tulburată decât de ţăranii care soseau sau de trecătorii matinali. Casa în care se află o fată bătrână nu are nevoie de câini de pază: nu se poate întâmpla nici cel mai mărunt eveniment fără ca ea să nu-l vadă, să nu-l comenteze şi să nu tragă toate concluziile cu putinţă. Iată de ce întâmplarea avea să dea naştere unor grave bănuieli, avea să fie începutul uneia dintre acele obscure drame familiale care, deşi rămân ascunse, nu sunt mai puţin cumplite, dacă ne daţi totuşi voie să folosim cuvântul dramă când e vorba de o scenă de interior.

Pierrette nu se mai culcă. Pentru ea, apariţia lui Brigaut era un eveniment extraordinar. În timpul nopţii, acest Eden al nefericiţilor, mai scăpa de neplăcerile, de sâcâielile pe care trebuia să le îndure ziua. Precum eroului nu mai ştiu cărei balade germane sau ruseşti, somnul îi părea a fi o viaţă fericită, iar ziua un vis urât. După trei ani, pentru prima oară se trezise plăcut din somn. Amintirile din copilărie îi legănaseră melodic, sufletul cu poezia lor. Prima strofă o auzise ca prin vis, la a doua tresărise brusc, la a treia o cuprinsese îndoiala: cei nefericiţi sunt din şcoala sfântului Toma. La strofa a patra, alergase la fereastră, numai în cămaşă şi desculţă, şi-l recunoscuse pe Brigaut, prietenul ei din copilărie. Da, îi recunoscuse vesta pătrată, cu poalele ei mici, scurt tăiate, cu pulpanele atârnând peste şale, vesta de stofă albastră, clasică în Bretania, jiletca de postav ordinar, cămaşa de pânză, închisă cu o agrafă de aur, gulerul mare, răsfrânt, cerceii, încălţările grosolane, pantalonii de pânză albastră neprelucrată, ţesută din fire lungi, inegal decolorate, cu un cuvânt, toate acele lucruri modeste şi solide care alcătuiesc portul unui sărman breton. Nasturii mari, de corn alb, ai jiletcii şi ai vestei, făcură ca Pierrettei să-i bată mai tare inima în piept. La vederea buchetului de drobiţă, îi dădură mai întâi lacrimile

apoi o spaimă cumplită îi strivi în inimă florile, o clipă deschise, ale amintirilor. Îşi zise că, poate, vară-sa o auzise când s-a dat jos din pat şi a păşit spre fereastră, ghici gândul fetei bătrâne şi-i făcu lui Brigaut un semn, dictat de teamă, căruia bietul breton se grăbi să i se supună, fără a înţelege nimic. Această docilitate instinctivă nu este oare dovada unei iubiri nevinovate şi absolute care apare, în cursul veacurilor, pe acest pământ, unde înfloreşte precum aloele din *Isola bella*[{47}], de două sau trei ori într-o sută de ani? Cel ce l-ar fi văzut pe Brigaut cât de repede dispăruse, ar fi admirat eroismul cel mai naiv al celui mai naiv sentiment. Jacques Brigaut era vrednic de Pierrette Lorrain, care mergea pe cincisprezece ani: doi copii! Pierrette nu-şi putu opri plânsul văzându-l cum o ia la picior, speriat de gestul ei. Apoi fata se întoarse şi se aşează pe un fotoliu mizerabil, lângă o măsuţă, deasupra căreia se afla o oglindă. Se sprijini în coate, îşi luă capul în mâini şi rămase astfel, dusă pe gânduri, preţ de un ceas, străduindu-se să-şi amintească de Marais[{48}], de orăşelul Pen-Hoël[{49}], de primejdioasele călătorii întreprinse pe un eleşteu, într-o barcă pe care, pentru ea, micul Jacques o dezlegase de o salcie bătrână, apoi de chipurile bătrâne ale bunicii, ale bunicului, de figura suferindă a mamei şi înfăţişarea chipeşă a maiorului Brigaut, pe scurt, de o întreagă copilărie fără griji! Trăise încă un vis: bucurii senine pe un fond cenuşiu. Părul ei frumos, blond, cu reflexe întunecate, era în dezordine sub boneţica ce se şifonase pe când dormea, o boneţică de percal, cu volănaşe plisate, pe care şi-o făcuse cu mâna ei. De cele două părţi ale capului, buclele scăpaseră din moaţele de hârtie cenuşie. La ceafă, o cosiţă groasă, turtită, atârna despletită. Tenul, din cale-afară de alb, trăda acea boală de temut a fetelor, căreia medicina i-a dat simpatica denumire de *cloroză*[{50}] şi care răpeşte trupului culoarea lui naturală, taie pofta de mâncare şi prevesteşte mari tulburări ale organismului. Tot coloritul pielii era ca ceara. Gâtul şi

umerii, cu paloarea lor de plantă ofilită, se însoţeau cu braţele slăbănoage, aduse înainte şi încrucişate. Picioarele Pierrettei păreau că nu o mai pot ţine, subţiate precum erau de boală. Cămaşa, care nu ajungea decât până la jumătatea pulpelor, lăsa la vedere încheieturile obosite, venele albăstrii, o carnaţie secătuită. Frigul care o cuprinsese îi învineţise uşor buzele. Zâmbetul trist pe care-l schiţaseră colţurile gurii, îndeajuns de delicate, îi scosese la vedere dinţii mici, de sidef fin, frumoşii dinţi transparenţi în armonie cu urechile fine, cu nasul cam ascuţit dar elegant, cu conturul feţei care, cu toată rotunjimea ei desăvârşită, era drăguţă. Toată vioiciunea acestui chip fermecător se afla în ochii al căror iris, de culoarea tutunului de Spania, presărat cu puncte negre, scânteia prin reflexe de aur în jurul pupilei adânci şi vii. Pierrette trebuie să fi fost cândva o fire veselă, acum însă era tristă. Veselia ei pierdută mai dăinuia în vioiciunea privirilor, în graţia nevinovată a frunţii şi a liniilor bărbiei scurte. Genele-i lungi se schiţau ca pictate pe umerii obrajilor, marcaţi de suferinţă. De altfel, albul, peste măsură de intens, dădea trăsăturilor şi detaliilor fizionomiei ei o mare puritate. Urechea era o micuţă capodoperă a sculpturii: s-ar fi zis că e de marmură. Pierrette suferea în fel şi chip. Încât, poate doriţi să-i cunoaşteţi povestea? Iat-o.

Mama Pierrettei era o fostă domnişoară Auffray, din Provins, soră după tată a doamnei Rogron, mama actualilor proprietari ai acestei case.

Căsătorit, mai întâi la optsprezece ani, domnul Auffray contractase, pe la şaizeci şi nouă de ani, o a doua căsătorie. Din prima căsătorie, avusese o singură fiică, destul de urâtă, care se măritase, la şaisprezece ani, cu un hangiu din Provins, pe nume Rogron.

Din a doua căsătorie, bătrânul Auffray mai avu o fiică, încântătoare însă. Astfel, printr-o întâmplare destul de ciudată, între cele două fiice ale domnului Auffray era o

enormă deosebire de vârstă: cea din prima căsătorie avea cincizeci de ani când se născuse a doua. Când bătrânul ei tată îi dăruise o surioară, doamna Rogron avea doi copii majori.

La vârsta de optsprezece ani, fiica bătrânului îndrăgostit fu măritată, după gustul ei, cu un ofiţer breton, pe nume Lorrain, căpitan în Garda imperială. Deseori, dragostea îl face pe om ambiţios. Căpitanul, care ţinea să fie repede avansat la gradul de colonel, trecu la Infanterie. În timp ce comandantul de batalion şi nevastă-sa, destul de fericiţi cu suma de bani pe care le-o acordaseră domnul şi doamna Auffray, făceau furori la Paris sau colindau Germania pe urmele bătăliilor sau ale păcilor imperiale, bătrânul Auffray, fostul băcan din Provins, închise ochii la vârsta de optzeci şi opt de ani, fără a fi avut timp să lase vreo dispoziţie testamentară. Succesiunea bătrânelului a fost atât de bine manevrată de fostul hangiu şi de nevastă-sa, încât aceştia îşi luară partea leului, nelăsând văduvei bătrânului Auffray decât casa din piaţă a răposatului şi un petic de pământ. Văduva, mama doamnei Lorrain, avea, la moartea bărbatului ei, numai treizeci şi opt de ani. Ca multe văduve, a avut ideea nefericită de a se recăsători. Vându fiicei sale vitrege, bătrânei doamne Rogron, pământul şi casa, pe care le dobândise în virtutea actului de căsătorie, spre a se putea mărita cu un medic tânăr, pe nume Néraud, care-i tocă averea. După doi ani, doamna Auffray se prăpădi de inimă rea, în mizerie.

Aşadar, partea care i-ar fi puiuţ reveni doamnei Lorrain la succesiunea Auffray, dispăruse în cea mai mare parte, reducându-se la vreo opt mii de franci. Maiorul Lorrain căzu pe câmpul de onoare la Montereau[{51}], lăsând o văduvă de douăzeci şi unu de ani, împovărată cu o copilă de un an şi două luni, fără altă avere decât pensia la care avea dreptul şi moştenirea ce avea să-i revină după moartea soţilor Lorrain, negustori cu bucata la Pen-Hoël, orăşel în Vendée, în regiunea denumită Le Marais. Aceşti Lorrain,

tatăl şi mama ofiţerului dispărut, bunicul şi bunica dinspre tată ai Pierrettei Lorrain, vindeau lemn de construcţie, plăci de ardezie, olane, şindrilă, burlane şi altele. Negustoria lor, fie din nepricepere, fie din lipsă de noroc, mergea şchiopătând, încât abia aveau din ce-şi duce zilele. Falimentul cunoscutei firme Collinet{52} din Nantes, din pricina evenimentelor din 1814 care au dus la o scădere neprevăzută a preţului mărfurilor coloniale, le adusese o pagubă de douăzeci şi patru de mii de franci, pe care-i avuseseră depuşi. Încât nora lor fu bine primită. Văduva maiorului aducea o pensie de opt sute de franci, sumă considerată enormă la Pen-Hoël. Cei opt mii de franci, pe care cumnatul ei şi soră-sa Rogron îi trimiseră cu preţul a mii de formalităţi datorate depărtării, ea îi încredinţă soţilor Lorrain, luând totuşi ca Ipotecă o căsuţă pe care aceştia o posedau la Nantes, închiriată pe o sută de scuzi şi care nu valora mai mult de zece mii de franci.

Doamna Lorrain-tânăra muri la trei ani după nefericita căsătorie de-a doua a mamei sale, în 1819, aproape odată cu ea. Copila bătrânului Auffray şi a tinerei sale soţii era slăbuţă, plăpândă şi bolnăvicioasă: aerul umed al regiunii Marais nu-i pria. Familia soţului ei o convinse, spre a o reţine lângă ea, că în niciun colţ de pe lume nu se află regiune mai salubră ţi mai plăcută decât Marais, martoră a faptelor de arme ale lui Charette{53}. Ea fu atât de răsfăţată, de alintată, de linguşită, încât acest deces le aduse cea mai mare cinstire bătrânilor Lorrain. Unii susţin ca numai datorită lui Brigaut, veteran al răscoalelor din Vendée, bărbat tare, ca fierul, care luptase sub comanda lui Charette, a lui Mercier{54}, a marchizului de Montauran{55} şi a baronului du Guénic{56} în campaniile împotriva Republicii, doamna Lorrain-tânăra se resemnase. Dacă aşa au stat lucrurile, cu siguranţă că a fost vorba de un suflet din cale-afară de iubitor şi de credincios. De altfel, întregul Pen-Hoël îl vedea pe Brigaut căruia, în semn de respect, i se spunea *maiorul*, grad pe care-l avusese în armata catolică,

petrecându-şi zilele şi serile în salon, în preajma văduvei maiorului din armata imperială. În vremea din urmă, preotul din Pen-Hoël îşi permisese, în mai multe rânduri, s-o dojenească pe bătrână doamna Lorrain: o rugase să o convingă pe nora ei să se mărite cu Brigaut, făgăduindu-i că va cere sprijin vicontelui de Kergarouët{57}, ca maiorul să fie numit judecător de pace al cantonului Pen-Hoël. Decesul bietei tinere făcu inutilă propunerea. Pierrette rămase la bunicii ei, care-i datorau o dobândă de patru sute de frânei pe an, folosiţi, desigur, pentru întreţinerea ei. Aceşti bătrâni, din ce în ce mai nepricepuţi într-ale negustoriţi, avură un concurent activ şi iscusit, pe care-l blestemau, dar fără a încerca să se apere împotrivă-i. Maiorul, sfetnicul şi prietenul lor, muri la şase luni după prietena lui, poate de inimă rea, poate de pe urma rănilor, douăzeci şi şapte la număr. Ca bun comerciant ce era, vecinul cel rău plănui să-şi ruineze adversarii, spre a scăpa de orice concurenţă. Îi convinse pe soţii Lorrain să semneze un împrumut, prevăzând că nu vor putea să-l achite şi-i sili ca, la bătrâneţe, să se declare în stare de faliment. Ipoteca Pierrettei fu înlăturată de ipoteca legală a bunicii ei, care se mulţumi cu drepturile pe care le avea, spre a-i asigura bărbatului ei bucata de pâine. Casa din Nantes fu vândută pe nouă mii cinci sute de franci, iar cheltuielile se ridicară la o mie cinci sute de franci. Cei opt mii de franci rămaşi reveniră doamnei Lorrain, care-i plasă într-o ipotecă, spre a putea trăi la Nantes, într-un fel de mănăstire, numită Saint Jacques, de felul azilului Sainte-Périne{58} de la Paris, unde cei doi bătrâni, plătind o sumă modestă, aveau casă şi masă. Neputând ţine pe lângă ei pe nepoata lor, care era ruinată, bătrânii Lorrain îşi aduseră aminte de unchiul şi de mătuşa ei, Rogron, cărora le trimiseră scrisoare. Alde Rogron din Provins muriseră.

Scrisoarea soţilor Lorrain către Rogroni părea deci a se fi rătăcit. Dar dacă, pe lumea asta, există o Providenţă, aceea nu poate fi decât Poşta. Spiritul Poştei, incomparabil mai

presus decât spiritul public, care de altfel nici nu aduce vreun câştig, întrece în inventivitate spiritul celor mai iscusiţi romancieri. Când Poşta intră în posesia unei scrisori care, pentru ea, are o valoare între cincisprezece şi cincizeci de centime şi nu-l poate găsi îndată pe acela sau pe aceea cui trebuie să i-o înmâneze, dă dovadă de o solicitudine financiară care nu se întâlneşte decât la creditorii cei mai neobosiţi. Poşta se agită, scotoceşte toate cele 86 de departamente. Dificultăţile înverşunează spiritul amploiaţilor ei, care adesea sunt literaţi şi care pornesc în căutarea necunoscutului cu râvna matematicienilor de la Observatorul astronomic: explorează întregul regat. La cea mai mică rază de speranţa, birourile din Paris se pun din nou în mişcare. Deseori, se întâmplă să rămâi uluit văzând însemnările ilizibile care brăzdează dosul şi faţa unui plic, mărturii glorioase ale perseverenţei administrative cu care s-a pus în mişcare Poşta. Dacă un individ ar întreprinde ceea ce îndeplineşte Poşta, ar trebui să cheltuiască zece mii de franci pe călătorii, să irosească timp, bani, spre a recupera şaizeci de centime. Hotărât lucru, Poşta are încă mai mult spirit decât transportă. Scrisoarea soţilor Lorrain, adresată domnului Rogron din Provins, care-şi dăduse sufletul cu un an înainte, Poşta o expedie domnului Rogron, fiul celui dintâi, negustor de mercerie pe strada Saint-Denis, la Paris, În aceasta străluceşte spiritul Poştei. Un moştenitor este mereu mai mult sau mai puţin neliniştit să ştie dacă a primit totul dintr-o moştenire, dacă n-a uitat vreo creanţă sau niscaiva bulendre. Fiscul le ghiceşte pe toate, până şi firea oamenilor. O scrisoare adresată bătrânului Rogron din Provins, care murise, nu putea să nu trezească curiozitatea lui Rogron-fiul, la Paris, sau a domnişoarei Rogron, soră-sa, moştenitorii săi. Încât Fiscul îşi recupera cele şaizeci de centime.

Alde Rogron, spre care bătrânii Lorrain, deznădăjduiţi că trebuie să se despartă de nepoata lor, întindeau rugătoare mâini, urmau deci să fie arbitrii destinului Pierrettei

Lorrain. Iată de ce este neapărat necesar să înfăţişăm antecedentele şi caracterul lor.

Unchiaşul Rogron, hangiul din Provins, căruia bătrânul Auffray i-o dăduse în căsătorie pe fiica sa din prima căsătorie, era un personaj roşcovan la faţă, cu nasul brăzdat de vinişoare şi pe obrajii căruia Bachus îşi lăsase urmele-i înroşite şi bulboase. Deşi greoi, scund şi pântecos, cu picioare groase şi mâini grosolane, era înzestrat cu fineţea hangiilor elveţieni, cu care semăna. Chipul lui aducea vag cu o vie întinsă, bătută de grindină. Desigur, nu era frumos, dar nevastă-sa îi semăna. Niciodată n-a existat pereche mai potrivită. Lui Rogron îi plăcea să mănânce zdravăn şi să fie servit de fete frumoase. Făcea parte din secta egoiştilor cu purtări brutale care, căzuţi pradă viciilor fac pe faţă tot ce le trece prin minte, în ochii întregii lumi. Lacom, meschin, lipsit de orice delicateţe, deprins să-şi satisfacă toate gusturile, mâncă tot ce câştigase, până când rămase fără dinţi din gură. Dar avariţia şi-o păstră. La bătrâneţe îşi vându hanul, puse mâna, după cum s-a văzut, pe mai toată moştenirea lui socru-său şi se retrase în căsuţa din piaţă, pe care o cumpărase, pe un dărab de pâine, de la văduva lui Auffray-tatăl, bunica Pierrettei. Rogron şi nevastă-sa aveau o rentă de vreo două mii de franci, care provenea din arendarea a douăzeci şi şapte de terenuri situate în suburbiile oraşului Provins şi din dobânzile celor douăzeci de mii de franci, pe care-i obţinuseră la vânzarea hanului lor. Casa bătrânului Auffray, deşi în foarte proastă stare, era ocupată, în halul în care se afla, de aceşti foşti hangii, care se feriră ca de ciumă să-i aducă vreo îmbunătăţire: şobolanilor bătrâni le plac pereţii crăpaţi şi ruinele. Fostul hangiu, căruia începuse să-i placă grădinăritul, îşi cheltui economiile spre a-şi mări grădina; o extinse până la malul gârlei, îi dădu o formă dreptunghiulară, o strânse între două ziduri şi o închise cu o împietruire, unde natura acvatică, lăsată în voia ei, îşi etala bogăţia florei sale. La începutul căsniciei lor, aceşti

Rogron avuseseră, la intervale de doi ani, o fată şi un băiat: cum totul degenerează, copiii lor erau îngrozitori. Încredinţaţi unei dădace, la ţară, pe o plată derizorie, aceşti nefericiţi copii se întoarseră cu oribila educaţie a satului, după ce plânseseră, deseori şi îndelung, după sânul doicii lor, care ieşea la munca câmpului şi care, în lipsa ei, îi închidea într-o odaie întunecată, umedă şi scundă, de felul celor care servesc drept locuinţă ţăranului francez. Astfel trataţi, trăsăturile copiilor se înăspriră, glasul li se alteră; măguleau destul de puţin amorul-propriu al mamei, care încerca să-i dezveţe de relele lor apucături, printr-o severitate pe care cea a tatălui lor o transforma în dragoste. Erau lăsaţi să se zbenguie prin curţile, grajdurile şi acareturile hanului sau să colinde uliţele oraşului; uneori, părinţii îi băteau cu biciul; alteori îi expediau la bunicul lor Auffray, care nu prea îi iubea. Nedreptatea asta a constituit unul dintre motivele care i-au încurajat pe soţii Rogron să pună mâna pe cea mâi mare parte a succesiunii acestui *bătrân nelegiuit*. Cu toate astea, taica Rogron îşi ţinu fiul la şcoală, îi tocmi un om, unul dintre cărăuşii săi, spre a-l scăpa de rechiziţie. De îndată ce fie-sa, Sylvie, împlini treisprezece ani, o trimise la Paris ca practicantă la o firmă comercială. După doi ani, îl îndrumă şi pe fiul său, Jérôme-Denis, pe aceeaşi cale. Când prietenii săi, tovarăşii săi, cărăuşii sau cunoscuţii îl întrebau ce gânduri are cu privire la copii, bătrânul Rogron le explica sistemul său, cu o conciziune care avea, asupra celor mai mulţi părinţi, meritul de a fi sinceră.

— Când vor ajunge la vârsta de a mă înţelege, le voi trage un picior, ştiţi unde? şi le voi spune: „Duceţi-vă de faceţi avere!”, le răspundea el, trăgând o duşcă sau ştergându-şi buzele cu dosul palmei. Apoi îşi privea interlocutorul, clipind cu subînţelesuri: – Haida de! ăştia nu-s mai proşti decât mine, adăuga. Tătâne-meu mi-a tras trei picioare, eu nu le voi trage decât unul; el mi-a pus un ludovic în palmă, eu le voi pune zece: aşa că vor fi mai fericiţi decât am fost

eu. Asta-i calea cea bună, încât, după mine, ce va rămâne, va rămâne; s-or pricepe ei, notarii, să le găsească toate. Că nu face să te osteneşti atâta pentru copiii tăi!… Alor mei le-am dat viaţă, i-am hrănit şi nu le cer nimica; îmi rămân datori, nu-i aşa, vecine? Mai întâi am făcut cărăuşie şi asta nu m-a împiedecat să mă însor cu fiica lui moş Auffray, nelegiuitul ăla bătrân.

Sylvie Rogron fu plasată ca practicantă, pentru o plată de o sută de scuzi, pe strada Saint-Denis{59}, la nişte negustori de fel din Provins. După doi ani, lucra fără a mai plăti niciun ban: dacă nu câştiga nimic, în schimb nici părinţii ei nu mai plăteau nimic pentru găzduirea şi hrana sa. Pe strada Saint-Denis, aceasta se numeşte *a lucra pe casă şi masă*{60}. După alţi doi ani, în cursul cărora mama ei îi trimisese o sută de franci pentru întreţinere, Sylvie primi o simbrie de o sută de scuzi. Astfel, încă de la vârsta de nouăsprezece ani, domnişoara Sylvie Rogron devenise independentă. La douăzeci, era ajutoare de premieră a prăvăliei Julliard, negustor de sculuri de mătase, „La Viermele-de-China”{61}, pe strada Saint-Denis. Povestea fratelui fu asemenea celei a surorii. Micul Jérôme-denis Rogron fu băgat la unul dintre cei mai de seamă negustori de mercerie de pe strada Saint-Denis, la prăvălia Guepin, „La Trei Fuioare”{62}. Dacă, la douăzeci şi unu de ani, Sylvie era premieră cu un salariu de o mie de franci, Jérôme-Denis, bucurându-se de împrejurări mai prielnice, lucra, la optsprezece ani, ca prim-vânzător la Guépin, altă familie din Provins, cu un salariu de o mie două sute de franci. Fratele şi sora se întâlneau în fiecare duminică şi în zilele de sărbătoare, pe care le petreceau distrându-se fără a cheltui mult, luau masa în afara oraşului, se duceau să viziteze Saint-Cloud, Meudon, Belleville, Vincennes. Către sfârşitul anului 1815, îşi puseră la un loc sumele economisite cu sudoarea frunţii, vreo douăzeci de mii de franci, şi cumpărară de la doamna Guénée cunoscuta firmă „La Sora Familiei”, una dintre cele mai solide case de mercerie, care vindea cu bucala. Sora se

ocupa de încasări, de vânzări şi de registre. Fratele era patronul şi, în acelaşi timp, primul-vânzător, după cum Sylvie fusese, o bucată de vreme, propria sa premieră. În 1821, după cinci ani de exploatare, concurenţa deveni atât de acerbă şi devie în mercerie, încât fratele şi sora cu greu izbutiră să-şi soldeze firma şi să apere vechea ei reputaţie. Deşi Sylvie Rogron nu avea pe atunci decât patruzeci de ani, urâţenia ei, munca necurmată şi un anume aer morocănos, datorat atât trăsăturilor feţei cât şi grijilor, o făceau să arate ca o femeie de cincizeci de ani. La treizeci şi opt de ani, Jeroine-Denis Rogron avea fizionomia cea mai neghioabă pe care o tejghea o poate prezenta unor muşterii. Fruntea teşită, îmbătrânită de trudă, era brăzdată de trei cute adânci. Părul cărunt, tuns scurt, grăia despre nemărginita stupiditate a animalelor cu sânge rece. Privirea ochilor de un albastru-spălăcit nu vădea nici sentiment, nici gândire. Faţa rotundă şi plată nu trezea nicio simpatie şi nu stârnea nici măcar râsul pe buzele celor care obişnuiesc să studieze varietăţile de parizian, ci întrista, în sfârşit, dacă Jérôme-Denis era, ca şi tată-său, scund şi spătos, formele lui, lipsite de brutalele proporţii ale hangiului, prezentau, până în cele mai mici detalii, o gârboveală ridicolă. În locul tenului excesiv de colorat al tatălui său, la el se vedea tenul pământiu şi fleşcăit, propriu celor ce-şi duc traiul în odăiţele neaerisite din fundul dughenelor, în firidele zăbrelite unde-şi păstrează câştigurile, veşnic ocupaţi să înfăşoare şi să împacheteze fire de mătase, plătind sau încasând, îndemnându-i la treabă pe vânzători sau repetând aceleaşi lucruri muşteriilor. Puţina judecată a fratelui şi a surorii se consumase, în întregime, pentru buna lor înţelegerea într-ale negustoriei, pentru Dare şi Avere, pentru a cunoaşte legile speciale şi uzanţele pieţii pariziene. Mosoarele de aţă, acele, panglicele, andrelele, nasturii, furniturile de croitorie, cu un cuvânt, imensa cantitate de articole care alcătuiesc merceria parizianã le epuizase memoria. Scrisorile cu oferte sau cu răspunsuri, facturile, inventarele

le solicitaseră întreaga energie. În afara ocupaţiei lor, nu ştiau absolut nimic, nu cunoşteau nici măcar Parisul. Pentru ei, Parisul era ceva care se întindea în jurul străzii Saint Denis. Orizontul minţii lor înguste era prăvălia lor. Se pricepeau de minune să-şi strunească băieţii de prăvălie şi vânzătoarele, să le caute pricină. Erau fericiţi să vadă toate mâinile trebăluind pe tejghele, ca nişte furnicuţe, mânuind mărfurile sau împachetând articolele. Când auzeau şapte sau opt glasuri de vânzătoare sau de băieţi, vânturând frazele gata făcute, prin care amploiaţii răspund observaţiilor muşteriilor, atunci ziua era frumoasă, vremea era radioasă! Când seninul cerului însufleţea Parisul, când parizienii se plimbau şi nu-i interesa altă mercerie decât cea pe care o purtau pe ei, atunci: „Proastă zi pentru vânzări!” zicea imbecilul de patron. Marea ştiinţă a lui Rogron, care-i atrăgea admiraţia practicanţilor, consta în arta sa de a împacheta, de a lega cu sfoară, de a dezlega sfoara, a o lega din nou şi a face un pachet. Rogron putea face un pachet în timp ce urmărea ce se întâmplă pe stradă sau în timp ce îşi supraveghea prăvăli a în toate colţurile ei; văzuse totul în clipa când, prezentând clientei pachetul, zicea: „Vă rog, doamnă, mai doriţi şi *altceva*?” Fără soră-sa, acest cretin s-ar fi ruinat. Căci Sylvie avea bun-simţ şi spirit comercial. Ea îl dirija pe fratele său când cumpăra de la fabrici şi-l mâna fără milă, până în fundul Franţei, spre a obţine astfel, la un articol, un beneficiu de cinci centime. Agerimea cu care, mai mult sau mai puţin, e înzestrată orice femeie, nefiind în slujba inimii sale, ea o canalizase spre speculaţii. O firmă de achitat! iată gândul care, ca un piston, punea în mişcare această maşină şi o făcea uluitor de activă. Rogron rămăsese vânzător-şef, nefiind în stare să înţeleagă afacerea în ansamblul ei: interesul personal, cea mai mare forţă motrice a inteligenţei, nu-l ajutase să înainteze nici măcar un pas. Deseori rămânea uluit când soră-sa poruncea ca un articol să fie vândut în pierdere, fiindcă prevăzuse că avea să iasă din modă; iar mai târziu,

prinse s-o admire prosteşte pe soră-sa Sylvie. Nu judeca nici bine, nici rău, ci era incapabil să judece; atâta îl ducea mintea, să fie supus soru-si, căreia i se subordona dintr-un considerent care nu avea nimic a face cu comerţul: „E mai în vârstă decât mine, zicea. Poate că traiul lui, veşnic în singurătate, redus la satisfacerea necesităţilor, lipsit de bani şi de plăceri în tinereţe, ar explica fiziologiştilor şi gânditorilor expresia brută a chipului, slăbiciunea creierului, atitudinea tembelă a acestui negustor. Soră-sa îl oprise întotdeauna să se căsătorească, poate de teamă să nu-şi piardă influenţa în casă, văzând un pericol de cheltuială şi de ruină într-o femeie, desigur mai tânără şi fără îndoială mai puţin urâtă decât ea. Prostia are două feluri de a fi: sau tace sau vorbeşte. Prostia tăcută e suportabilă, dar prostia lui Rogron era limbută. Acest prăvăliaş luase obiceiul să-şi bruftuluiască băieţii de prăvălie, să le explice toate chiţibuşurile negustoriei de mercerie în mic-gros, presărându-şi spusele cu glumele nesărate care alcătuiesc *jargonul* dughenelor. Vorba asta care, odinioară, denumea o vorbire stereotipă, a fost detronată de cuvântul soldăţesc *şarjă*. Rogron, pe care oamenii lui de casă îl ascultau de nevoie, Rogron satisfăcut de sine, sfârşise prin a-şi făuri o frazeologie proprie. Acest flecar se credea orator. Nevoia de a explica muşteriilor ceea ce poftesc, de a le sonda gândurile, de a-i face să dorească ceea ce nu le trebuie, dezleagă limba prăvăliaşului. Micul negustor deprinde, până la urmă, darul de a debita fraze făcute din vorbe care nu comunică nicio idee, dar care obţin succese. Bunăoară, explică muşteriilor metode puţin cunoscute; drept pentru care, i se năzare nu-ştiu-ce superioritate de moment asupra clientului; dar odată scos din cele o mie şi una de explicaţii cerute de cele o mie şi una de articole ale sale, este, din punctul de vedere al gândirii, ca un peşte pe uscat şi la soare. Rogron şi Sylvie, aceste două mecanisme pe nedrept botezate, nu aveau, nici în natura, nici în activitatea lor sentimentele care dau

sufletului o viaţă proprie. Încât aceste două firi erau din cale-afară de sucite şi de uscate, împietrite de atâta trudă, de renunţări, de amintirea suferinţelor îndurate în timpul unei lungi şi aspre ucenicii. Niciunul dintre ei nu se plângea de vreo nenorocire. Erau nu numai neîndurători, dar şi îndărătnici cu cei la strâmtoare. Pentru ei, virtutea, onoarea, buna-credinţă, toate sentimentele omeneşti constau în a-ţi achita, cu regularitate, sumele datorate. Cicălitori, fără suflet, de o zgârcenie dezgustătoare, fratele şi sora aveau o reputaţie oribilă printre comercianţii de pe strada Saint-Denis. De n-ar fi avut relaţii cu cei din Provins, unde se duceau de trei ori pe an, în perioadele când puteau să-şi închidă prăvălia pentru două sau trei zile, n-ar fi avut băieţi de prăvălie, nici vânzătoare. Dar Rogron bătrânul le expedia copiilor săi toţi nenorociţii pe care părinţii lor îi sorteau negoţului, trafica spre folosul lor cu ucenici şi ucenice din Provins, unde se lăuda, din vanitate, cu norocul copiilor lui. Fiecare, sedus de perspectiva de a-şi şti fiica sau fiul bine instruit şi bine supravegheat, de şansa de a-l vedea cândva păşind pe calea lui *Rogron-fiul*, îşi trimitea odrasla, care acasă îi dădea de furcă, la firma ţinută de cei doi celibatari. Dar de îndată ce practicantul sau practicanta care-şi plăteau ucenicia cu o sută de scuzi găseau prilej să părăsească acea galeră, o ştergeau cu o bucurie care lăţea cumplita celebritate a celor doi Rogron. Neobositul hangiu descoperea pentru ci mereu alte victime. De la vârsta de cincisprezece ani, Sylvie Rogron, deprinsă să-şi compună o anumită expresie în vederea vânzărilor, avea două măşti: fizionomia amabilă a vânzătoarei şi fizionomia naturală a fetelor bătrâne şi sfrijite. Fizionomia pe care o dobândise ca vânzătoare înfăţişă o mimică minunată: era toată numai zâmbet, glasul, dulce şi vesel, învăluia cu farmec comercial clienta. Adevăratul ei chip era cel care se arătase între cele două persiene întredeschise şi care l-ar fi putut face s-o ia la goană şi pe cel mai viteaz dintre cazacii de la 1815[{63}] cărora, totuşi, le plăceau franţuzoaicele de orice speţă.

Când primiră scrisoarea familiei Lorrain, Rogron şi soră-sa, care ţineau doliu după tatăl lor, moşteniseră casa aproape furată de la bunica Pierrettei, pe lângă terenurile dobândite de fostul hangiu; pe deasupra, şi oarecare capitaluri provenite din împrumuturi cu camătă, garantate prin ipoteci pe achiziţiile făcute de ţărani, pe care bătrânul beţivan spera să-i exproprieze. Inventarul lor anual se încheiase nu demult. Firma „La Sora Familiei” fusese achitată. Rogronii posedau, în prăvălia lor, mărfuri în valoare de vreo şaizeci de mii de franci, vreo patruzeci de mii de franci în casa de fier sau în efecte şi valoarea firmei lor. Aşezaţi pe bancheta acoperită cu catifea verde de Utrecht, vărgată, încadrată într-o firidă dreptunghiulară îndărătul tejghelei, în faţa căreia se afla o altă tejghea, asemănătoare, cea a primei lor vânzătoare, fratele şi sora stăteau de vorbă despre proiectele lor. Orice negustor năzuieşte spre burghezie. Lichidând fondul de comerţ, fratele şi sora urmau să posede aproximativ o sută cincizeci de mii de franci, fără a mai pune la socoteală succesiunea din partea tatălui lor. Plasând pe Cartea-Mare{64} capitalurile disponibile, fiecare dintre ei ar fi beneficiat de o rentă de trei sau patru mii de livre, chiar dacă ar fi destinat restaurării casei părinţeşti valoarea capitalurilor care, fără îndoială, li s-ar fi achitat la termen. Ar fi putut deci să se retragă împreună la Provins, într-o casă a lor. Premiera lor era fiica unui fermier bogat din Donnemarie{65}, om împovărat cu o casă de nouă copii; trebuise să-i facă fiecăruia un rost, fiindcă averea lui, împărţită în nouă părţi, reprezenta puţin lucru pentru fiecare dintre ei. În cinci ani, fermierul pierduse şapte dintre copiii săi; premiera devenise deci o fiinţă atât de interesantă încât Rogron încercase, însă zadarnic, s-o ia de soţie. Domnişoara arăta patronului ei o aversiune care descuraja orice manevră. De altminteri, domnişoara Sylvie nu prea se învoia, ba chiar se opunea la căsătoria fratelui ci, neavând de gând să o lase succesoarea lor la prăvălie pe acea fată atât de vicleană. Ea

voia să amâne căsătoria lui Rogron până după stabilirea lor la Provins.

Niciun trecător nu poate pricepe rostul existenţelor criptogamice ale unor prăvăliaşi; te uiţi la ei şi te întrebi: „Din ce? pentru ce trăiesc? ce viitor au? de unde vin?” te pierzi în nimicuri tot încercând să-i înţelegi. Pentru a descoperi grăuntele de poezie care încolţeşte în capetele lor şi le însufleţeşte existenţa, e necesar să aprofundezi; curând însă, afli tuful pe care se reazemă totul. Negustorul parizian se hrăneşte cu o speranţă mai mult sau mai puţin realizabilă şi fără de care desigur că ar pieri: unul visează să construiască sau să administreze un teatru, altul năzuieşte la onoarea de a fi primar; cutare are o casă de ţară la trei leghe de Paris, un aşa-zis parc în care aşază statui de ipsos colorat, jocuri de ape cât firul de aţă şi pentru care cheltuieşte sume nebuneşti; cutare altul râvneşte comanda superioară a Gărzii naţionale{66}. Provins, adevărat rai pământesc, inspira celor doi negustori de mercerie fanatismul pe care toate oraşele frumoase ale Franţei îl inspiră locuitorilor lor. S-o spunem, spre cinstea regiunii Champagne: această dragoste e legitimă. Provins, unul dintre cele mai încântătoare oraşe ale Franţei, rivalizează cu Frangistanul{67} şi cu valea Caşmirului{68}; el posedă nu numai poezia lui Saadi{69}, Homerul Persiei, dar, mai mult, oferă virtuţi farmaceutice ştiinţei medicale. Cruciaţii au adus trandafirii din Ierihon în această delicioasă vale{70} unde, din întâmplare, au dobândit noi calităţi, fără a pierde nimic din culorile lor. Provins este nu numai Persia franceză, el ar putea să fie Baden, Aachen, Bath{71}: are izvoare termale! Iată priveliştea revăzută an de an, care, din când în când, apărea celor doi negustori pe pavajul plin de noroi al străzii Saint-Denis. După ce străbaţi câmpia cenuşie caro se întinde între Ferté-Gaucher şi Provins, o adevărată pustietate, dar rodnică, o pustietate de grâne, ajungi în dreptul unui deal. Deodată, zăreşti la picioarele tale un oraş scăldat de două râuri: la piciorul

stâncii se întinde o vale verde, cu unduiri armonioase, cu orizonturi care se pierd în nori. Dacă vii de la Paris, vei străbate de-a lungul orăşelul Provins, pe eternul drum mare al Franţei, care trece pe sub poala dealurilor tăind-o în două, drum nelipsit de orbul său, de cerşetorii care te însoţesc cu glasurile lor jalnice atunci când te opreşti să contempli regiunea neaşteptat de pitorească. Dacă vii dinspre Troyes, vei intra prin părţile de câmpie. Castelul, oraşul vechi şi fostele ziduri de apărare sunt etajate pe deal. Oraşul nou se întinde în vale. La Provins, există oraşul de sus şi cel de jos; mai întâi, un oraş aerisit, cu străzi foarte înclinate, cu locuri frumoase, străbătut de uliţe bolovănoase, surpate, mărginite de nuci şi care brăzdează cu şanţurile lor întinse colţurile de piatră ale dealului; aşezare tihnită, curăţică, solemnă, dominată de impunătoarele ruine ale castelului; apoi o aşezare cu mori, scăldată de Voulzie şi de Durteint, cele două râuri ale regiunii Brie, cu ape puţine, domoale şi adânci; aşezare de hanuri, de prăvălii, de burghezi retraşi din afaceri, străbătută de poştalioane, de caleşti, de care cu mărfuri. Aceste două oraşe sau acest oraş, cu relicvele lui istorice, cu melancolia ruinelor sale, cu valea cea veselă, cu drumeaguri încântătoare, pline de tufe sălbatic crescute şi de flori, cu gârla presărată cu grădini, stârneşte atât de bine dragostea copiilor săi, încât aceştia se poartă ca locuitorii din Auvergne, din Savoia sau ca toţi francezii: dacă pleacă din Provins pentru a-şi căuta norocul, se întorc întotdeauna. Zicala: „Să mori în bârlogul tău”, care se potriveşte şi iepurelui, şi omului credincios, pare a fi deviza celor din Provins. Nu-i de mirare că cei doi Rogron nu se gândeau decât la dragul lor Provins! Tot vânzând la mosorele de aţă, fratele parcă revedea oraşul de sus. Adunând cartoanele pline cu nasturi, contempla valea, înfăşurând sau desfăşurând panglici de mătase, urmărea undele argintii ale râurilor. Privindu-şi rafturile, urca drumeagurile bolovănoase pe unde odinioară, fugind de

mânia tătâne-său, culegea nuci, înfuleca mure. Dar mai ales mica piaţă din Provins îi stăpânea gândurile: îşi făcea planul să-şi înfrumuseţeze casa, vedea ca în vis faţada, pe care voia s-o refacă, odăile, salonul, sala de biliard, sufrageria şi grădina de legume pe care voia s-o transforme într-o grădină englezească, cu straturi de iarbă tunsă, grote artificiale, jocuri de ape, statui şi câte şi mai câte. Odăile de dormit ale fratelui şi ale surorii, la etajul al doilea al casei cu trei ferestre şi şase etaje, casă înaltă şi galbenă, aşa cum multe sunt pe strada Saint-Denis, nu aveau alt mobilier decât strictul necesar; dar nimeni, la Paris, nu poseda mobilier mai bogat decât acest negustor de mărunţişuri. Trecând prin oraş, încremenea în atitudinea fumătorilor de opiu{72} când vedea frumoasele mobile expuse, când mângâia cu privirea draperiile cu care-şi umplea casa. Întorcându-se acasă, îi spunea soru-si: „În cutare magazin, am văzut mobilă de salon care ni s-ar potrivi şi nouă!” A doua zi, cumpără alta, şi aşa mai departe! În fiecare lună adăuga alte mobile la cele din luna trecută. Bugetul statului n-ar fi fost de ajuns pentru modificările sale arhitecturale: voia totul şi acorda totdeauna preferinţă ultimelor invenţii! Când admira balcoanele caselor nou construite, când cerceta timidele încercări de ornamentare exterioară, găsea că ciubucele, sculpturile, desenele sunt nelalocul lor. „Vai! îşi zicea, toate lucrurile astea frumoase s-ar potrivi mai bine la Provins decât aici!” Când îşi rumega prânzul în pragul uşii, rezemat de vitrina sa, cu privirea buimaca, negustorul vedea o casă fantastică, daurită de soarele visurilor sale, se vedea plimbându-se în grădina proprie, cu urechea atentă la jocurile de ape care cădeau în perle scânteietoare peste o masă rotundă de piatră calcaroasă. Va juca biliard, va cultiva flori! Dară soră-sa rămânea cu condeiul în mână, dusă pe gânduri şi uitând să-i mai ia la rost pe băieţii de prăvălie, ea se vedea primindu-i pe burghezii din Provins, admirându-se, gătita cu minunate bonete, în oglinzile, salonului ei. Fratele şi sora începeau să

găsească insalubră atmosfera străzii Saint-Denis; şi mirosul băltoacelor din Hale îi făcea să ducă dorul miresmelor de trandafiri din Provins. Trăiau o nostalgie şi, în acelaşi timp, o monomanie, contrariaţi precum erau de necesitatea de a-şi vinde ultimele mosoare de aţă, jurubiţele de mătase şi nasturii. Pământul făgăduinţei din valea Provins îi atrăgea cu-atât, mai mult pe aceşti iudei cu cât realmente suferiseră multă vreme şi străbătuseră, cu sufletul la gură, pustia nisipoasă a merceriei.

Scrisoarea soţilor Lorrain o primiră în timpul unei meditaţii inspirate de acest frumos viitor. Marchitanii abia de-o cunoşteau pe vara lor Pierrette Lorrain. Chestiunea succesiunii Auffray, pertractată cu multă vreme în urmă de bătrânul hangiu, avusese loc în timpul uceniciei lor, iar Rogron vorbea foarte puţin despre capitalurile şale. Trimişi Paris la o vârstă fragedă, fratele şi sora abia îşi mai aduceau aminte de mătuşa lor, Lorrain. Avură nevoie de o oră de discuţii genealogice spre a-şi aduce aminte de această mătuşă, fiica din a doua căsătorie a bunicului lor Auffray, soră după tată a mamei lor. Îşi amintiră şi de mama doamnei Lorrain, devenită doamna Néraud, care murise de inimă rea. Îşi dădură scama atunci că a doua căsătorie a bunicului lor fusese pentru ci funestă; urmarea ei era partajul succesiunii Auffray între cele două soţii. De altminteri, le ajunseseră la ureche unele proteste ale tatălui lor, totdeauna cam zeflemist şi cam hangiu. Cei doi comercianţi studiară cu atenţie scrisoarea soţilor Lorrain, având în minte aceste amintiri nu prea favorabile cauzei Pierrettei. Să te împovărezi cu o orfană, cu o fată, cu o verişoară care, oricum, va rămâne moştenitoarea lor dacă niciunul dintre ei nu se va căsători, iată un lucru la care trebuiau să chibzuiască. Chestiunea fu întoarsă pe toate feţele. Mai întâi, pe Pierrette n-o văzuseră niciodată. Apoi, nu-i lucru de glumă să porţi de grijă unei fete. N-ar însemna oare să-şi ia unele obligaţii faţă de ea? Iar dacă fata nu s-ar

dovedi pe placul lor, ar fi imposibil să se descotorosească de ea; şi-apoi, n-ar trebui s-o şi mărite? Iar dacă Rogron şi-ar găsi aleasa printre moştenitoarele din Provins, n-ar fi mai bine să-şi păstreze întreaga avere pentru copiii lui? După opinia Sylviei, potrivită pentru fratele ei ar fi o fată proastă, bogată şi urâtă, pe care ea, Sylvie, ar putea s-o manevreze după plac. Cei doi asociaţi hotărâră să refuze. Sylvie luă asupră-şi obligaţia de a răspunde. Volumul afacerilor era însă destul de considerabil şi întârzie scrisoarea de răspuns, care nu părea a fi urgentă şi la care fata bătrână încetă să mai gândească de îndată ce premiera lor consimţi să negocieze fondul „La Sora Familiei”. Sylvie Rogron şi fratele ei plecară la Provins, cu patru ani înainte de ziua când apariţia lui Brigaut avea să stârnească atâta tulburare în viaţa Pierrettei. Dar treburile acestor două persoane stabilite în provincie pretind o explicaţie la fel de necesară ca şi aceea a traiului lor la Paris, întrucât oraşul Provins avea să se dovedească nu mai puţin funest Pierrettei decât antecedentele comerciale ale verilor ei.

Când micul negustor venit din provincie la Paris se întoarce de la Paris în provincie, el aduce cu sine întotdeauna câteva idei; cu vremea, acestea se pierd în deprinderile vieţii provinciale în care se afundă şi unde veleităţile de înnoiri se topesc. De aici, micile prefaceri lente, succesive, cu care Parisul izbuteşte să modifice la suprafaţă oraşele reşedinţă de departament şi care, în mod esenţial, marchează transformarea fostului mic-negustor într-un provincial până-n măduva oaselor. Această tranziţie este curată boală. Niciun negustor cu amănuntul nu trece fără urmări de la flecăreala sa neîntreruptă la tăcere, nici de la activitatea sa pariziană la imobilitatea provincială. Când aceşti oameni de treabă au adunat o brumă de avere, cheltuiesc o parte din ea pentru patima lor îndelung mocnită, închinându-i ultimele oscilaţii ale unei mişcări ce nu poate fi oprită după voinţă. Cei care n-au nutrit nicio idee fixă călătoresc sau se aruncă în vâltorile politice ale

municipalităţii. Unii se duc la vânătoare sau la pescuit, fac şicane fermierilor sau chiriaşilor lor. Alţii se fac cămătari, ca bătrânul Rogron, sau acţionari, ca atâţia şi atâţia necunoscuţi. Ideea fratelui şi a surorii o cunoaşteţi: doreau să-şi satisfacă regala fantezie de a mânui mistria, de a-şi construi o casă încântătoare. Această idee fixă, dăruise pieţei din partea de jos a oraşului Provins faţada pe care tocmai o studiase Brigaut, planul interior al acestei case şi mobilierul ei luxos. Antreprenorul nu bătuse niciun cui fără a-i consulta pe fraţii Rogron, fără a le supune spre semnare planurile şi devizele, fără a le explica îndelung, în amănunt, natura obiectului în discuţie, locul de fabricaţie şi diferitele preţuri. Iar pentru cele ieşite din comun, le spunea că ele fuseseră folosite la domnul Tiphaine, sau la doamna Julliard-tânăra, sau la domnul Garceland{73}, primarul. O cât de mică asemănare cu vreunul dintre burghezii bogaţi din Provins încheia lupta întotdeauna spre avantajul antreprenorului.

— De vreme ce şi la domnul Garceland e la fel, ce mai! spunea domnişoara Rogron. Pesemne că aşa e frumos, că el doar e om de gust.

— Sylvie, dumnealui ne propune ove în cornişa coridorului.

— Astea se numesc ove?

— Da, domnişoară.

— Păi de ce? ce nume curios! n-am auzit niciodată de ove.

— Dar aţi văzut!

— Da.

— Ştiţi latineşte?

— Nu.

— Aflaţi că asta înseamnă ouă, ovele sunt ouă.

— Ciudaţi mai sunteţi voi, arhitecţii! exclama Rogron. Sunt sigur că de aceea nu vă arătaţi nimănui schiţele pe care le faceţi!

— Să zugrăvim coridorul? întreba antreprenorul.

— Nu, ferească Dumnezeu, exclama Sylvie, asta ar însemna încă cinci sute de franci!

— Vai! salonul şi scara sunt prea frumoase ca să nu decorăm coridorul, spunea antreprenorul. Anul trecut, micuţa doamnă Lesourd l-a zugrăvit pe-al ei.

— Şi asta deşi bărbatu-său, în calitate de procuror regal, s-ar putea să nu rămână la Provins.

— A! într-o bună zi va fi preşedintele tribunalului, spunea antrenorul.

— Aşa! şi-atunci ce se va întâmpla cu domnul Tiphaine?

— Domnul Tiphaine are o soţie drăguţă, nu-mi fac eu griji din pricina lui: domnul Tiphaine va pleca la Paris.

— Zugrăvim coridorul?

— Da, familia Lesourd va vedea cel puţin că nu suntem mai prejos decât ea! spunea Rogron.

După statornicirea celor doi Rogron la Provins, primul an fu ocupat în întregime de aceste deliberări, de plăcerea de a vedea muncitorii la lucru, de mirările şi învăţămintele de tot felul pe care le trăgeau şi de încercările fratelui şi ale surorii de a intra în relaţii cu familiile de vază din Provins.

Rogronii nu ieşiseră niciodată în lume, nu părăsiseră dugheana lor; nu cunoşteau absolut pe nimeni la Paris, erau însetaţi de plăcerile relaţiilor mondene. La întoarcerea lor, emigraţii îi reîntâlniră mai întâi pe domnul şi doamna Julliard de la „Viermele-de-China” cu copiii şi nepoţii lor; apoi familia Guépin sau, mai bine zis, clanul Guépin, al cărui nepot mai ţinea încă firma „La Trei Fuioare”; în sfârşit, doamna Guénée, care le vânduse firma „La Sora Familiei” şi ale cărei trei fiice, căsătorite, locuiau la Provins. Aceste trei mari seminţii, Julliard, Guépin şi Guénée se extinseseră în oraş ca pirul pe pajişte. Primarul, domnul Garceland, era ginerele domnului Guépin. Preotul, domnul abate Péroux, era însuşi fratele doamnei Julliard, născută Péroux. Preşedintele tribunalului, domnul Tiphaine, era fratele doamnei Guénée, care se iscălea născută Tiphaine.

Regina oraşului era frumoasa doamnă Tiphaine-tânăra, fiica unică a doamnei Roguin{74}, bogata soţie a unui fost notar din Paris, de care nu se vorbea niciodată. Delicată, drăguţă şi spirituală, căsătorită înadins în provincie de către mama ei care nu dorea s-o aibă în preajmă-i şi o scosese de la pension numai cu câteva zile înainte de nuntă, Mélanie Roguin se considera la Provins ca în surghiun şi se purta admirabil de frumos. Având zestre bogată, nutrea încă frumoase speranţe. Cât despre domnul Tiphaine, bătrânul său tată, făcuse fiicei sale mai mari, doamnei Guénéc, asemenea avansuri din dreptul ei de moştenire încât o moşie care aducea o rentă de opt mii de livre, situată la cinci leghe de Provins, urma să-i revină preşedintelui. Astfel, soţii Tiphaine, căsătoriţi cu o rentă de douăzeci de mii de livre fără a mai socoti nici funcţia, nici casa preşedintelui, urmau să-şi adauge cândva încă o rentă de douăzeci de mii de livre.

— Nu le plângi de milă, se spunea. Singura, marea grijă a frumoasei doamne Tiphaine era să obţină numirea ca deputat a domnului Tiphaine. Deputatul urma să devină judecător la Paris; iar de la tribunal, ea îşi făcea planul să-l salte rapid la Curtea regală. În acest scop, ea menaja toate amorurile proprii, făcea totul ca să placă. Şi, lucru mai dificil, reuşea! De două ori pe săptămână, doamna Tiphaine primea întreaga burghezie din Provins în frumoasa ei casă din oraşul de sus. Această femeie tânără de douăzeci şi doi de ani nu făcuse încă niciun pas greşit pe terenul alunecos pe care se situase. Ci măgulea toate amorurile-proprii, menaja ideile fixe ale tuturor: era serioasă cu oamenii serioşi, copilă cu copilele, mai presus de orice mamă cu mamele, veselă cu femeile tinere şi gata să le servească, amabilă cu toată lumea: cu un cuvânt, o perlă, o comoară, mândria oraşului. Nu apucase să rostească niciun cuvânt, dar toţi alegătorii din Provins aşteptau ca iubitul lor preşedinte să împlinească vârsta cerută spre a putea fi numit. Fiecare alegător, convins de talentele acestuia, îl

privea ca pe alesul său, ocrotitorul său. A! domnul Tiphaine va răzbi, va fi ministrul Justiţiei, va avea grijă de Provins!

Iată prin ce mijloace fericita doamnă Tiphaine izbutise să domnească peste orăşelul numit Provins. Doamna Guénéc, sora domnului Tiphaine, după ce o căsătorise pe cea mai mare dintre fiicele sale cu domnul Lesourd, procuror regal, pe a doua cu domnul Martener, medicul, pe a treia cu domnul Auffray, notarul, se recăsătorise cu domnul Galardon, administratorul impozitelor. Doamnele Lesourd, Martener, Auffray şi mama lor, doamna Galardon, vedeau în preşedintele Tiphaine bărbatul cel mai bogat şi cel mai capabil al familiei. Procurorul regal, nepot prin alianţă al domnului Tiphaine, avea tot interesul să-şi împingă unchiul la Paris, spre a deveni el preşedinte la Provins. Încât aceste patru doamne (doamna Galardon îşi adora fratele) alcătuiră curtea doamnei Tiphaine, căreia îi cereau, în toate chestiunile, părerea şi sfatul. Domnul Julliard, întâi-născutul dintre fii, care luase în căsătorie fiica unică a unui fermier bogat, fu cuprins de o frumoasă pasiune, subită, tainică şi dezinteresată, pentru doamna preşedintă, acest înger coborât din cerurile pariziene. Vicleana Mélanie, nefiind în stare să se încurce cu un Julliard, foarte în stare să-l menţină în situaţia lui Amadis[{75}] şi să profite de pe urma prostiei lui, îl sfătui sa fondeze un ziar, căruia ea i-ar servi drept Egerie[{76}]. În ultimii doi ani, Julliard, copleşit de pasiunea lui romantică, întemeiase aşadar o foaie şi se sârguise pentru Provins, Ziarul, numit LA RUCHE[{77}], *journal de Provins,* publica articole literare, arheologice şi medicale redactate în familie. Anunţurile circumscripţiei administrative se plăteau. Abonaţii, două sute la număr, reprezentau beneficiile. Ziarul mai publica stanţe melancolice, de neînţeles în Brie, şi adresate EI!!![{78}] cu aceste trei semne de exclamaţie. Deci, tânăra pereche Julliard, care slăvea meritele doamnei Tiphaine, reunise clanurile Julliard şi Guénée. De atunci, salonul preşedintelui devenise, în mod firesc, cel mai de seamă din oraş. Puţina

aristocraţie care se află la Provins alcătuieşte un singur salon în oraşul de sus, la bătrâna contesă de Bréautcy.

În timpul celor dintâi şase săptămâni după transplantarea lor, favorizaţi de vechile lor legături cu familiile Julliard, Guépin, Guénée şi bizuindu-se pe rudenia cu domnul Auffray notarul, strănepot al bunicului lor, Rogron şi soră-sa fură primiţi mai întâi de doamna Julliard-mama şi de doamna Galardon; apoi ajunseră, cu destulă dificultate, în salonul frumoasei doamne Tiphaine. Toţi voiau să-i studieze pe Rogroni înainte de a le deschide uşa. Era cam anevoie să nu primeşti nişte comercianţi de pe strada Saint-Denis, născuţi la Provins şi întorşi acolo ca să-şi mănânce veniturile. Cu toate astea, ţelul oricărei societăţi va fi întotdeauna acela de a-i strânge laolaltă pe cei ce posedă avere, educaţie, moralitate, învăţătură şi care au caractere asemănătoare. Iar alde Guépin, Guénée şi Julliard erau persoane mai sus-puse, dintr-o burghezie mai veche decât Rogronii, copiii unui hangiu cămătar care când va trebuie să fi avut oarecare mustrări de conştiinţă atât pentru propria lui purtare cât şi pentru moştenirea lui Auffray. Notarul Auffray, ginerele doamnei Galardon, născută Tiphaine, ştia el ce ştia: afacerile se încheiaseră la predecesorul lui. Aceşti foşti negustori, întorşi acasă de doisprezece ani, se puseseră la curent cu instrucţiunea, cu bunele maniere şi cu eticheta acestei lumi, căreia doamna Tiphaine îi imprima o notă de eleganţă, un oarecare lustru parizian; acolo toate erau armonioase: oamenii se înţelegeau, fiecare ştia să fie la locul lui şi să vorbească astfel încât să fie plăcut tuturor. Fiecare cunoştea firea celorlalţi şi se deprinseseră unii cu alţii. Odată primiţi la domnul Garceland primarul, Rogronii se felicitară de a fi ajuns în scurt timp în cele mai bune relaţii cu cea mai de vază societate din oraş. Atunci Sylvie învăţă să joace boston. Rogron, incapabil să joace vreun joc de cărţi, îşi pierdea vremea şi, după ce spunea totul despre casa lui, îşi înghiţea vorbele; dar frazele lui erau ca o doctorie: păreau că-l

frământă îndelung, se ridica în picioare, dădea să spună ceva, se intimida, se aşeza la loc, iar buzele i se frământau neîntrerupt în convulsii comice. La joc, Sylvie îşi dezvoltă firesc caracterul. Cicălitoare, văitându-se când pierdea, de o veselie neruşinată când câştiga, gâlcevitoare, răutăcioasă, îşi enerva şi adversari, şi prieteni şi deveni pacostea societăţii. Mistuiţi de o invidie neghioabă şi sinceră, Rogron şi soră-sa avură pretenţia de a juca un rol în oraşul peste care douăsprezece familii încinseseră o plasă cu ochiuri dese, unde toate interesele, toate amorurile-proprii alcătuiau un fel de parchet pe care noii-veniţi trebuiau să se ţină bine spre a nu se lovi de nimic sau a nu aluneca. Presupunând că restaurarea casei lor ar fi costat treizeci de mii de franci, fratele şi sora posedau împreună o rentă de zece mii. Se considerau foarte bogaţi, plictisiră de moarte această societate cu luxul pe care aveau de gând să-l facă şi astfel se putu măsura toată meschinăria lor, crasa lor ignoranţă, invidia lor prostească. În seara când fură prezentaţi frumoasei doamne Tiphaine, care avusese şi până atunci prilejul de a-i observa la doamna Garceland, la cumnată-sa Galardon şi la doamna Julliard-mama, regina oraşului îi şopti confidenţial lui Julliard-fiul care, după ce toţi plecaseră, rămăsese câteva minute între patru ochi cu ea şi cu preşedintele:

— Vasăzică, vă daţi în vânt cu toţii după aceşti Rogron!

— În ce mă priveşte, spuse noul Amadis din Provins, ăştia o plictisesc pe mama, îmi scot din răbdări soţia; şi încă de acum vreo treizeci de ani, când domnişoara Sylvie intrase ucenică la tata, el nu o putea suferi.

— Dar ţin neapărat, spuse frumoasa preşedintă, punându-şi picioruşul pe bara grilajului din faţa sobei, să se înţeleagă că salonul meu nu-i han.

Julliard ridică ochii în tavan, vrând parcă să spună: „Doamne! cât spirit, câtă fineţe!”

— Vreau ca cercul meu să fie un cerc ales; iar dacă i-am accepta pe Rogroni, desigur că n-ar mai fi.

— Sunt oameni fără suflet, fără judecată, fără educaţie, spuse preşedintele. Când, după ce vreme de douăzeci de ani ai vândut aţă, cum bunăoară a făcut soră-mea…

— Dragul meu, sora domniei-tale n-ar fi nelalocul ei în niciun salon, spuse în treacăt doamna Tiphaine.

— Cine face prostia de a mai rămâne marchitan, continuă preşedintele, cine nu se civilizează, cine-l confundă pe contele de Champagne cu contul vinurilor care i s-au furnizat, precum au făcut astă-seară aceşti Rogron, acela ar face mai bine să rămână acasă.

— Sunt nişte nespălaţi, spuse Julliard. După ei, s-ar zice că în Provins există o singură casă. Ar voi să ne facă pe toţi să ne simţim umiliţi. Şi, după toate astea, abia dacă au din ce trăi.

— De n-ar fi decât fratele, reluă doamna Tiphaine, l-am suporta, nu-i prea supărător. I-am da un joc chinezesc{79} şi ar sta cuminte în colţişorul lui. I-ar trebui o iarnă întreagă ca să-şi dea seama ce se poate face cu el. Dar domnişoara Sylvie, ce glas de hienă răguşită! ce mâini roşii! Să nu spui nimic despre asta, Julliard.

După ce plecă Julliard, doamna Tiphaine spuse soţului ei:

— Dragul meu, m-am săturat până-n gât de băştinaşii pe care sunt nevoită să-i primesc, aceştia doi care li se adaugă ar fi în stare să mă bage-n mormânt; încât dacă n-ai nimic împotrivă, o să ne lipsim de ei.

— În casa ta, tu eşti stăpână, răspunse preşedintele; numai că o să ne facem duşmani. Rogronii o să se arunce în Opoziţia{80} care, la Provins, încă n-a prins rădăcini. Rogron a şi început să le dea târcoale baronului Gouraud şi avocatului Vinet.

— A! spuse surâzând Mélanie, dacă-i aşa, apoi o să-ţi aducă foloase. Unde nu-s duşmani, nu sunt nici victorii. O conspiraţie liberală, o clică ilegală, o luptă oarecare te-ar scoate în evidenţă.

Preşedintele se uită cu un fel de admiraţie amestecată cu teamă la tânăra-i soţie.

A doua zi, la doamna Garceland, toţi îşi şopteau cum că Rogronii nu reuşiseră la doamna Tiphaine, a cărei vorbă de duh, aceea cu hanul, avu un succes imens. Doamnei Tiphaine îi trebui o lună spre a întoarce vizita domnişoarei Sylvie. În provincie, atare impertinenţă nu trece neluată în seamă. La jocul de boston de la doamna Tiphaine, Sylvie avu o scenă neplăcută cu respectabila doamnă Julliard-mama, în legătură cu o superbă levată la jocul de cărţi, pe care fosta sa patroană o făcuse s-o piardă, după cum spunea ea, cu răutate şi cu intenţie. Sylvie, căreia îi plăcea să joace altora feste, nu putea cu niciun chip pricepe că alţii îi pot plăti cu aceeaşi monedă. Doamna Tiphaine fu prima care, înainte de sosirea celor doi Rogron, îşi aşează invitaţii la mesele de joc, aşa încât Sylvie se văzu nevoită să colinde de la o masă la alta, privindu-i cum joacă pe ceilalţi, care o măsurau pe furiş, cu un aer maliţios. La doamna Julliard-mama, începură să joace whist, joc pe care Sylvie nu-l cunoştea. Până la urmă, fata bătrână îşi dădu seama că era scoasă în afara legii, dar nu pricepu de ce. Îşi închipui că e obiectul invidiei tuturor. Curând, Rogronii nu mai fură invitaţi nicăieri; dar persistară să-şi petreacă serile în oraş. Oamenii de duh îi luau peste picior, fără venin, cu blândeţe, făcându-i să le povestească tot felul de enormităţi despre ovele casei lor, despre un ştiu ce pivniţă cu băuturi care n-avea pereche la Provins. Între timp, construirea casei lor se termină. Desigur, dădură câteva dineuri{81} somptuoase, atât pentru a răspunde bunăvoinţei care li se arătase, cât şi pentru a face paradă de lux. Invitaţii veniră numai din curiozitate. Primul dineu fu dat în onoarea principalelor personaje, a domnului şi a doamnei Tiphaine, la care totuşi Rogronii nu luaseră masa nici o singură dată; a domnului şi a doamnei Julliard tatăl şi fiul, mama şi nora; a domnului Lesourd, a domnului preot, a domnului şi a doamnei Galardon. Fu un dineu provincial unde, după datină, masa rămase întinsă de la ora cinci până la ora nouă. Doamna

Tiphaine adusese la Provins uzanţele la modă ale Parisului, după care oamenii din lumea bună părăsesc salonul după ce-şi beau cafeaua. Avea serată la ea acasă şi voi să plece mai devreme; dar Rogronii urmăriră perechea până-n stradă şi după ce se întoarseră, stupefiaţi că nu izbutiseră să-i reţină pe domnul preşedinte şi pe doamna preşedintă, ceilalţi invitaţi le lămuriră bunul-gust al doamnei Tiphaine imitând-o cu o grabă socotită nemiloasă în provincie.

— Nu vor vedea salonul nostru cu luminile aprinse, spuse Sylvie, şi lumina e sulimanul lui.

Fratele şi sora ar fi dorit să facă o surpriză oaspeţilor lor. Nimănui nu i se îngăduise să vadă acea casă, ajunsă de pomină, încât toţi cei ce frecventau salonul doamnei Tiphaine aşteptau nerăbdători sentinţa ei cu privire la minunile palatului Rogron.

— Aşa, îi spuse mica doamnă Martener, aţi văzut palatul Louvre, vreţi să ni le povestiţi şi nouă toate?

— Toate, dar ar fi ca dineul, nu mare lucru.

— Cum adică?

— Păi bine, uşa aceea din mijloc, căreia de voie, de nevoie, a trebuit să-i admirăm absidele de fontă daurită pe care le ştii, spuse doamna Tiphaine, dă într-un coridor lung care împarte casa în două părţi destul de inegale, pentru că în partea dreaptă se află o singură fereastră, care dă în stradă, în vreme ce la stânga sunt două. În partea lui dinspre grădină, culoarul se termină prin uşa cu geam a peronului care coboară spre o peluză împodobită cu un soclu pe care se ridică statuia de ipsos a lui Spartacus, de culoarea bronzului. În spatele bucătăriei, antreprenorul a amenajat, sub casa scării, o cămară, de vizitarea căreia nu am fost iertaţi. Scara, vopsită toată în imitaţie de marmură neagră cu vine galbene, constă într-o rampă rotundă, în spirală, de tipul celor care, în cafenele, duc de la parter către toaletele de la demisol. Acest bibelou, în lemn de nuc, primejdios de uşor, cu balustrada împodobită cu aramă, ne-a fost prezentat drept una dintre cele şapte noi minuni ale

lumii. Uşa beciurilor se află dedesubt. De partea cealaltă a culoarului, spre stradă, se află sufrageria, care, printr-o uşă în două canaturi, dă spre un salon, egal ca dimensiuni, şi ale cărui ferestre oferă priveliştea grădinii.

— Aşadar, fără anticameră? întrebă doamna Auffray.

— Anticamera este, fără îndoială, culoarul cel lung bătut de curent din două părţi, răspunse doamna Tiphaine. Am avut ideea eminamente naţională, liberală, constituţională şi patriotică de a folosi numai lemn francez, continuă ea. Aşa de exemplu, în sufragerie, parchetul este din lemn de nuc cu lamele aşezate oblic. Bufetele, masa şi scaunele sunt tot de nuc. La ferestre, perdele de şifon alb, încadrate de benzi stacojii, prinse cu şnururi roşii, grosolane, de nişte cuie prea mari, cu ornamente decupate în formă de stea, de un auriu mai, a căror galerie se reliefează pe un fond roşiatic. Aceste perdele nemaipomenite glisează pe nişte vergele care se termină cu palmete extravagante, fixate cu gheare de leu din aramă ştanţată, dispuse în dreptul fiecărei cute. Deasupra unuia dintre bufete, se vede un ceasornic de cafenea, suspendat de un soi de şervet de bronz daurit, una din ideile deosebit de scumpe Rogronilor. Au ţinut să le admir această fericită descoperire; nu m-am priceput să le spun altceva decât că numai într-o sufragerie ar putea fi necesar să se pună un şervet în jurul unui ornic. Pe acel bufet se află două lămpi mari, de tipul celor care împodobesc barurile restaurantelor celebre. Deasupra celuilalt se află un barometru excesiv de împodobit, care pare că joacă un mare rol în existenţa lor: Rogron se uită la el ca la aleasa inimii lui. Între cele două ferestre, decoratorul locuinţei a plasat o sobă de faianţă albă într-o nişă oribil de încărcată. Pe pereţi străluceşte un magnific tapet de hârtie roşie şi aurie ca în restaurantele de care aminteam şi pe care desigur că Rogron şi l-a ales singur. Cina ni s-a servit în veselă de porcelan alb şi auriu, iar desertul într-un serviciu bleu-pal cu flori verzi; dar ni s-a deschis unul dintre bufete ca să putem vedea un alt

serviciu, de ceramică, de toate zilele. În faţa fiecărui bufet, câte un dulap mare, cu feţe de masă şi şervete. Totul este lăcuit, curat, nou, într-o abundenţă de tonuri ţipătoare. Sufrageria, treacă-meargă? are stilul ei; oricât ar fi de dezagreabil, îl oglindeşte cu fidelitate pe acela al stăpânilor casei; insuportabile sunt însă cele cinci gravuri în negru, împotriva cărora Ministerul de Interne ar trebui să publice o lege, şi care-l înfăţişează pe Poniatowski sărind în râul Elster[{82}], Apărarea barierei Clichy[{83}], Napoleon îndreptând spre ţintă ţeava unui tun, alte două înfăţişându-l pe Mazeppa[{84}], toate încadrate cu rame daurite, de o vulgaritate egală cu aceea a gravurilor însele, în stare să te facă să urăşti toate victoriile! Vai! cu cât mai mult îmi plac pastelurile doamnei Julliard, care reprezintă fructe, excelentele pasteluri făcute în timpul lui Ludovic al XV-lea, în armonie cu buna şi tradiţionala sufragerie, cu lemnăria ei cenuşie şi niţeluş roasă de cari, dar care fără îndoială au specificul provinciei şi care se potrivesc cu argintăria de familie, cu porţelanurile străvechi şi cu tradiţiile noastre. Provincia rămâne provincie: e ridicolă când ţine să maimuţărească Parisul. Poate că-mi veţi spune: Eşti giuvaergiu, domnule Josse[{85}]; dar eu, una, prefer acest salon al domnului Tiphaine-tatăl, cu draperiile lui grele de brocart verde şi alb, cu şemineul Ludovic al XV-lea, cu întregolurile lui nesimetrice, cu vechile-i oglinzi perlate şi venerabilele-i măsuţe de joc; vechile, mele vaze de Sèvres, de un bleu străvechi, montate în aramă străveche; pendula mea cu flori imposibile, lustra mea rococo şi mobilierul meu tapisat, tuturor splendorilor salonului lor.

— Dar salonul cum este? întrebă domnul Martener, foarte fericit de elogiul pe care, cu atâta îndemânare, frumoasa pariziană îl adusese provinciei.

— Salonul este de un roşu frumos, roşul domnişoarei. Sylvie când se înfurie că pierde o levată.

— Roşu-Sylvie, spuse preşedintele, şi vorba asta rămase în vocabularul celor din Provins.

— Draperiile de la ferestre?... roşii! mobilierul?... roşu! şemineul?... marmură roşie cu vine galbene! candelabrele şi pendula?... marmură roşie cu vine galbene, montate în bronz, cu forme vulgare, greoaie; ornamente romane imitând fondul lămpilor de biserică sprijinite de ramuri cu frunze greceşti. Din înaltul pendulei eşti privit în stil Rogron, cu un aer nătâng, de un leu mare şi blând, denumit leu-de-ornament şi care multă vreme îi va compromite pe adevăraţii lei; acesta învârte sub una dintre labe o sferă mare, care constituie un detaliu al obiceiurilor leilor-de-ornament; el îşi petrece viaţa ţinând o sferă mare, neagră, întocmai ca un deputat al Stângii{86}. Poate că e un mit constituţional. Cadranul acestei pendule este lucrat în mod bizar. Oglinda de pe şemineu oferă privirilor o ramă făcută din pastă aplicată şi, deşi nouă, are un efect meschin şi vulgar. Dar iscusinţa tapiţerului se evidenţiază în cutele radiante ale unei stofe roşii care pornesc dintr-o pateră aşezată în mijloc, în faţa şemineului, un poem romantic creat anume pentru cei doi Rogron care cad în extaz atunci când vi-l arată. În mijlocul plafonului atârnă o lustră cu grijă învelită într-un linţoliu de percalină verde şi se înţelege de ce: este de cel mai prost gust; bronzul, cu tonuri ţipătoare are, în chip de podoabe, nişte dantelării de o şi mai mare urâţenie, din aur înnegrit. Dedesubtu-i, o masă de ceai, rotundă, de marmură mai mult ca oricând învârstată, susţine un platou metalic cu reflexe de moar, pe care strălucesc ceşti de porcelan pictat – şi ce picturi! grupate în jurul unei zaharniţe de cristal cizelat cu atâta stângăcie încât nepoţelele noastre ar face ochi mari admirând fie cercurile de aramă daurită care o cuprind, fie laturile ei crestate ca o vestă din Evul mediu, fie cleştişorul de prins cuburile de zahăr, de care probabil că nimeni nu se va servi vreodată. Acest salon e tapetat cu hârtie roşie care imită catifeaua, cu panourile încadrate în baghete de aramă care, la rândul lor, sunt prinse, la cele patru colţuri, de enorme palmete. Fiecare panou este supra-împodobit cu o litografie

în culori încadrată în rame supraîncărcate cu festoane de ipsos care imită frumoasele noastre sculpturi în lemn. Mobila, tapisată cu stofă subţire de lână şi făcută din rădăcină de ulm, se compune, clasic, din două canapele, două berjere, şase fotolii şi şase scaune. Scrinul e înfrumuseţat de o vază de alabastru aşa-numit à la Medicis, păstrată sub un clopot de sticlă, şi de faimosul dulăpior de lichioruri, atât de bine cunoscut. Ni se atrăsese îndeajuns atenţia *că la Provins; nu există altul la fel!* în fiecare ambrazură de fereastră, unde sunt drapate splendide perdele de mătase roşie dublate, de perdele de tul, se află o măsuţă de joc. Covorul este de Aubusson{87}. Rogron şi soră-sa n-au ezitat să aleagă trandafiri înfloriţi pe fond roşu, cel mai vulgar din desenele obişnuite. Salonul nu pare a fi locuit; nu veţi afla, acolo nici cărţi, nici gravuri, niciunul dintre acele lucruşoare care se ţin pe mese, spuse ea, aruncând o privire spre masa ei încărcată de obiecte la modă, de albume, de frumoasele daruri care i se ofereau. Nu veţi afla nici flori, nici acele nimicuri mereu reînnoite. Încăperea e rece şi veştedă, ca şi domnişoara Sylvie. Buffon are dreptate, stilul este omul însuşi{88}, şi nu încape îndoială că şi saloanele îşi au stilul lor!

Frumoasa doamnă Tiphaine continuă descrierea ei ironică. După această mostră, oricine îşi poate lesne înfăţişa apartamentul pe care sora şi fratele îl ocupau la catul întâi şi pe care-l arătau tuturor oaspeţilor; dar nimeni nu şi-ar putea imagina neroadele zorzoane cu care isteţul antreprenor îi atrăsese pe Rogroni: ciubucele uşilor, jaluzelele împopoţonate ale interioarelor, aplicele ornamentale ale cornişelor, frumoasele zugrăveli, indicatoarele de aramă aurită, soneriile, interioarele şemineelor înzestrate cu sisteme fumivore, invenţiile menite a evita umezeala, panourile de marchetărie ale scării figurate prin zugrăveala în culori, geamurile, lăcătuşeria ultrafină; cu un cuvânt, toate artificiile care ridică valoarea

unei locuinţe şi care plac burghezilor se aflau acolo în cantităţi peste măsură.

Nimeni nu primi să se ducă la seratele Rogronilor ale căror pretenţii rămaseră nesatisfăcute. Motivele refuzurilor nu lipseau: toate zilele erau acordate doamnei Garceland, doamnei Galardon, doamnelor Julliard, doamnei Tiphaine, subprefectului şi aşa mai departe. Pentru a-şi face un cerc al lor, Rogronii îşi închipuiră că e de ajuns să oferi o cină: avură parte de nişte tineri destul de ironici şi de amatorii de mese bune care se pot găsi în toate ţările lumii; dar persoanele serioase încetară toate să-i mai frecventeze. Speriată de pierderea rapidă a celor patruzeci de mii de franci pe care-i înghiţise, fără niciun profit, casa, căreia ea îi zicea scumpa ei casă, Sylvie încercă să-şi recupereze suma făcând economii. Aşa că renunţă îndată la cinele care, fără a pune la socoteală vinaţurile, costau între treizeci şi patruzeci de franci şi care nu-i realizaseră speranţa de a avea un cerc monden, lucru la fel de anevoios în provincie ca şi la Paris. Sylvie îşi concedie bucătăreasa, iar pentru muncile grele îşi tocmi o fată de la ţară. Se ocupă ea însăşi cu bucătăria *pentru propria-i plăcere*.

Un an şi două luni după sosirea lor, fratele şi sora naufragiaseră deci într-o viaţă singuratică şi fără ocupaţie. Ostracizată fiind din înalta societate, în inima Sylviei încolţi o ură nestinsă împotriva familiilor Tiphaine, Julliard, Auffray, Garceland, cu un cuvânt împotriva societăţii din Provins, pe care ea o denumea *clica* şi cu care se afla în legături cât se poate de reci. Sylvie ar fi dorit să le poată opune o a doua societate; dar pătura de jos a burgheziei se alcătuia în întregimea ei din mici comercianţi, care erau liberi numai duminicile şi în zilele de sărbătoare; sau din fiinţe cu o reputaţie proastă, ca avocatul Vinet[{89}] şi medicul Neraud[{90}], din bonapartişti inadmisibili precum colonelul baron Gouraud[{91}], cu care de altfel Rogron făcuse marea imprudenţă de a lega prieteşug, şi împotriva cărora marea

burghezie încercase zadarnic să-i atragă atenţia. Aşa încât fratele şi sora se văzură nevoiţi să rămână la gura sobei lor, în sufrageria lor, să-şi depene amintirile despre afacerile, cunoscuţii şi manevrele lor, precum şi alte lucruri tot atât de agreabile. A doua iarnă nu luase sfârşit şi plictisul îi copleşise înspăimântător. Cât era ziua de lungă, nu ştiau cum să-şi mai omoare vremea. Serile, ducându-se la culcare, îşi ziceau: „A mai trecut o zi!” Lâncezeau dimineţile după ce se trezeau, mai întârziau în pat, se îmbrăcau fără grabă. Rogron se bărbierea singur în fiecare zi, îşi cerceta atent chipul, o ţinea la curent pe soră-sa cu modificările pe care i se părea că le observă; avea discuţii cu slujnica despre temperatura apei calde; se ducea în grădină, se uita să vadă dacă florile mai crescuseră; se aventura până la malul gârlei unde construise un chioşc; controla lemnăria casei: nu cumva are joc? nu cumva terenul se lăsase şi se fisurase vreun perete? zugrăvelile erau în bună stare? Se întorcea pentru ca temerile sale pentru o găină bolnavă sau pentru vreun loc unde umezeala lăsase pete să le împărtăşească soru-sii, care-şi făcea de lucru punând masa, sâcâindu-şi slujnica. Pentru Rogron, mobila cea mai utilă era barometrul: îl consulta mereu, îl mângâia familiar ca pe un prieten, apoi zicea: „Se strică vremea!’’ Soră-sa îi răspundea* „Aş! ca mai totdeauna în anotimpul ăsta’’. Dacă venea cineva să-l vadă, lăuda perfecţiunea instrumentului. Prânzul le mai lua ceva timp. Cu câtă încetineală aceste doua fiinţe mestecau fiecare dumicat! Încât aveau o digestie perfectă, n-aveau a se teme de un cancer la stomac. Până la nămiezi îşi mai treceau vremea citind *La Ruche* şi *Le Constitutionnel*[{92}]. Aveau abonament la ziarul parizian pe care-l plăteau în asociere cu avocatul Vinet şi colonelul Gouraud, achitând fiecare a treia parte. Rogron în persoană ducea ziarele colonelului, care locuia în piaţă, în casa domnului Martener, şi ale cărui lungi istorii îi făceau o plăcere nespusă. Aşa cu Rogron se întreba întrucât colonelul putea fi primejdios. Făcu prostia de a-i vorbi

despre ostracismul sever la care era osândit, de a-i împărtăşi spusele clicii. Dumnezeu ştie cum s-a făcut că Gouraud, de temut când punea mâna fie pe pistol, fie pe spadă, şi care nu ştia ce-i frica, izbuti să o prezinte pe Tiphaine şi pe Julliard al ei, ca şi pe ministeriabilii din oraşul de sus, drept oameni vânduţi străinătăţii, în stare de orice spre a dobândi funcţii, citind la alegeri numele celor votaţi după bunul lor plac şi aşa mai departe. Pe la ceasurile două, Rogron ieşea să se plimbe puţin. Se arăta foarte fericit atunci când un prăvăliaş, care sta în pragul uşii sale, îl oprea ca să-l întrebe: „Ce mai faci, taică Rogron?" Vorbea şi-l întreba ce mai e nou prin târg, asculta şi vântura mai departe bârfelile auzite, micile zvonuri din Provins. Urca până în orăşelul de sus şi uneori apuca pe drumurile cele bolovănite. Câteodată întâlnea bătrâni care, ca şi el, ieşiseră la plimbare. Asemenea întâlniri erau evenimente fericite. La Provins se aflau oameni dezamăgiţi de viaţa pariziană, învăţaţi modeşti care trăiau în mijlocul curţilor lor. Judecaţi-l pe Rogron ascultând spusele unui jude-supleant, pe nume Desfondrilles, mai degrabă arheolog decât magistrat, care-i spunea lui Martener-tatăl, bărbat cultivat, arătându-i valea:

— Explicaţi-mi de ce trândavii din Europa se duc la Spa{93} mai degrabă decât la Provins, când apele de la Provins au o superioritate recunoscută de medicina franceză, o acţiune, un conţinut în fier demn de proprietăţile medicale ale trandafirilor noştri?

— De ce vă miraţi? răspundea bărbatul cultivat, ăsta-i unul dintre capriciile Capriciului, inexplicabil ca şi dânsul. Acum o sută de ani vinul de Bordeaux era necunoscut: mareşalul de Richelieu, una dintre figurile cele mai mari ale secolului trecut, Alcibiade al Franţei, e numit guvernator în Guyenne; era slab de piept şt omenirea întreagă ştia de ce! {94} vinul din acea regiune l-a învigorat, l-a însănătoşit. După care Bordeaux obţine o rentă de o sută de milioane, iar mareşalul extinde teritoriul Bordeaux-ului până la

Angoulême, până la Cahors, cu un cuvânt pe o rază de patruzeci de leghe! Cine ştie până unde se întind podgoriile din Bordeaux? Şi când te gândeşti că mareşalului nu i s-a ridicat, la Bordeaux, statuie călare!

— A! dacă la Provins, într-un secol sau în altul, se va întâmpla asemenea eveniment, atunci vom putea vedea, continua domnul Desfondrilles, fie în mica piaţă din oraşul de jos, fie la castel, în oraşul de sus, vreun basorelief de marmură albă reprezentând capul domnului Opoix{95}, restauratorul apelor minerale din Provins!

— Scumpe domn, poate că reabilitarea oraşului nostru e cu neputinţă, spunea bătrânul domn Martener-tatăl. Provins e în stare de faliment.

În clipa aceea, Rogron făcea ochii mari şi exclama:

— Cum?

— Cândva, a fost o capitală care lupta victorios cu Parisul, în secolul al doisprezecelea, când conţii de Champagne îşi aveau aici curtea lor{96}, după cum regele Rene{97} îşi avea curtea în Provenţa, răspundea bărbatul cel învăţat. Pe acea vreme, civilizaţia, bucuria, poezia, eleganţa, femeile, pe scurt toate splendorile societăţii nu se întâlneau numai la Paris. Oraşele se refac din ruină la fel de anevoie ca şi firmele comerciale: din vechiul Provins nu ne-a rămas decât parfumul gloriei noastre istorice, acela al trandafirilor noştri, plus o subprefectură.

— Vai! ce-ar fi astăzi Franţa dacă şi-ar fi păstrat toate capitalele feudale! spunea Desfondrilles. Pot subprefecţii să înlocuiască stirpea poetică, galantă şi marţială a unor Thibault care făcuseră din Provins ceea ce Ferrara era în Italia, ceea ce Weimarul era în Germania şi ceea ce ar dori astăzi să fie Münchenul?

— A fost Provins o capitală? exclama Rogron.

— Da’ de unde-ai picat domnia-ta? întreba arheologul Desfondrilles.

Judele-supleant izbea atunci cu bastonul pământul oraşului de sus şi striga:

— Da’ e posibil să nu ştii că toată partea asta a Provinsului e clădită peste cripte?

— Cripte!

— Da, desigur, cripte de o înălţime şi de o întindere inexplicabile. Cât nava unor catedrale, s-au păstrat şi coloanele.

— Domnul lucrează la un mare studiu arheologic în care speră să lămurească aceste stranii construcţii, spunea bătrânul Martener, văzând că judele prinde să vorbească de ideea lui fixă.

Rogron se întorcea acasă încântat să ştie că posedă o casă construită în vale. Pentru criptele din Provins fură necesare cinci-şase zile de explorări şi, timp de câteva seri la rând, ele constituiră subiectul de conversaţie al celor doi celibatari. Cu aceste prilejuri; Rogron afla mereu câte ceva despre vechiul Provins, despre legăturile de familie, sau ştiri politice vechi pe care le repovestea soru-sii. Astfel, în plimbările sale i se întâmpla să spună de o sută de ori, ba câteodată de mai multe ori chiar aceleiaşi persoane: „Ei, ce se mai aude? — Ei, ce mai e nou?” Întorcându-se acasă, se arunca pe o canapea din salon, în chip de om frânt de oboseală, dar istovit numai de greutatea propriului trup. Apărea la ora cinci şi se ducea de zeci de ori din salon la bucătărie, uitându-se la ceas, tot deschizând şi închizând uşile. Cât timp fratele şi sora îşi petrecuseră serile în oraş, se întorceau la ora culcării; când însă fură nevoiţi să rămână acasă, serile deveniră un calvar. Uneori, cei ce se întorceau la casele lor şi treceau prin piaţa cea mică după ce-şi petrecuseră scara în oraş, auzeau strigăte în casa Rogron, încât ai fi zis că fratele îşi omora sora: se puteau recunoaşte oribilele căscături ale unui negustor de mercerie care murea de urât. Aceste două mori n-aveau ce măcina între roţile lor ruginite, de aceea strigau aşa. Fratele vorbi de căsătorie, dar în disperare de cauză. Se simţea îmbătrânit, istovit: o soţie îl speria. Sylvie, care înţelesese necesitatea unei a treia persoane în casă, îşi

aminti atunci de sărmana lor verişoară, despre care nimeni nu-i întrebase vreodată, căci la Provins toată lumea era încredinţată că doamna Lorrain şi fie-sa muriseră amândouă. Sylvie Rogron nu pierdea nimic, era prea încrâncenată fată bătrână ca să mai rătăcească ceva! pretinse că dăduse de scrisoarea, soţilor Lorrain spre a găsi prilej de a-i vorbi, cât mai firesc, despre Pierrette, fratelui ei, care se arată aproape fericit de posibilitatea de a avea în preajmă-i o fată. Sylvie trimise bătrânilor Lorrain o scrisoare pe jumătate comercială, pe jumătate afectuoasă, dând vina întârzierii cu care le răspundea pe lichidarea comerţului, pe mutarea şi stabilirea ei la Provins. Se arătă dispusă s-o primească la ea pe vară-sa, dând a înţelege că Pierrette avea să moştenească într-o zi o rentă de douăsprezece mii de livre dacă domnul Rogron nu se va căsători. Ar trebui să fie cineva, precum Nabucodonosor, un fel de fiară sălbatică şi închis într-o cuşcă din Grădina botanică{98}, fără altă pradă decât carnea de măcelărie pe care i-o aduce paznicul, sau să fie un negustor retras din afaceri şi nemaiavând niciun practicant pe care să-l ia la rost, spre a-şi da seama cu câtă nerăbdare fratele şi sora o aşteptară pe vara lor Lorrain. Încât abia trecuseră trei zile de la expedierea scrisorii lor, că fratele şi sora se şi întrebau când le-ar putea sosi verişoara. Sylvie vedea în prefăcuta sa bunăvoinţă faţă de verişoara ei săracă un mijloc de a recâştiga consideraţia societăţii din Provins. Făcu o vizită doamnei Tiphaine, care îi rănise cu dispreţul ei şi care voia să creeze la Provins o primă societate, ca aceea de la Geneva, urmărind să bată toba despre sosirea verişoarei lor Pierrette, fata colonelului Lorrain, să deplângă nefericirea ei şi să pozeze în femeie fericită că poate să scoată în lumea bună o moştenitoare frumoasă şi tânără.

— Aţi descoperit-o cam târziu, îi răspunse ironic doamna Tiphaine, care trona pe o sofa, la gura sobei.

Prin câteva cuvinte spuse în şoaptă în timp ce împărţea cărţile de joc, doamna Garceland aminti de istoria

succesiunii bătrânului Auffray. Notarul lămuri nedreptăţile pe care le făcuse hangiul.

— Unde se află biata tinerică? întrebă politicos preşedintele Tiphaine.

— În Bretania, răspunse Rogron.

— Dar Bretania e mare, remarcă domnul Lesourd, procurorul regal.

— Bunicul şi bunica ei Lorrian ne-au scris. Îţi mai aminteşti când anume, draga mea? făcu Rogron.

Sylvie, ocupată s-o întrebe pe doamna Garceland de unde-şi cumpărase stofa rochiei pe care o purta, nu bănui efectul pe care-l va avea răspunsul ei şi spuse:

— Înainte de a ne vinde firma.

— Şi i-aţi răspuns acum trei zile, domnişoară? exclamă notarul.

Sylvie roşi ca para cea mai roşie a focului.

— I-am scris la aşezământul Saint-Jacques, reluă Rogron.

— Adevărat, există acolo un fel de azil de bătrâni, spuse un judecător care fusese supleant la Nantes; dar fata nu poate fi acolo, unde nu se primesc decât oameni care au trecut de şaizeci de ani.

— E acolo împreună cu bunică-sa Lorrain, spuse Rogron.

— Avea ceva avere, cei opt mii de franci pe care tatăl… ba nu, voiam să spun bunicul domniei-voastre i-i lăsase, spuse notarul care se prefăcuse că se înşală.

— Ah! exclamă Rogron cu un aer stupid, fără a înţelege Ironia.

— Vasăzică nu cunoaşteţi nici averea, nici situaţia verişoarei dumneavoastră primare? întrebă preşedintele.

— Dacă domnul le-ar fi cunoscut, n-ar fi lăsat-o într-o casă care nu e decât un spital acceptabil, spuse cu severitate judecătorul. Acum îmi amintesc că am asistat, la Nantes, la vânzarea, prin expropiere, a unui imobil aparţinând domnului şi doamnei Lorrain, iar domnişoara Lorrain îşi pierduse creanţa, eu fiind pe-atunci comisar al Ordinului.

Notarul vorbi de colonelul Lorrain care, dacă ar trăi, ar fi foarte mirat să-şi afle fiica într-un aşezământ ca Saint-Jacques. Atunci Rogronii se retraseră spunându-şi că oamenii sunt foarte răi. Sylvie îşi dădu seama că noutatea ei nu avusese succes: era condamnată în judecata tuturor, pe viitor i se interzicea să mai aibă relaţii cu înalta societate din Provins, începând din acea zi, Rogronii nu-şi mai ascunseră ura împotriva marilor familii burgheze din Provins şi a aderenţilor lor. Atunci fratele îi înşiră surorii sale toate poveştile liberale pe care colonelul Gouraud şi avocatul Vinet i le tot cântaseră pe seama familiilor Tiphaine, Guénée, Garceland, Guépin şi Julliard.

— Ia spune, Sylvie, eu nu pricep de ce doamna Tiphaine se leapădă de prăvălia de pe strada Saint-Denis, că doar de-acolo s-a pricopsit. Doamna Roguin, mama ei, era vara soţilor Guillaume de la „Motanul-cu-mingea”, care şi-au cedat firma lui Joseph Lebas, ginerele lor. Tatăl ei este notarul acela, Roguin, care a dat faliment în 1819 şi a ruinat firma Birotteau. Aşa că averea doamnei Tiphaine s-a făcut din bunuri furate, că doar ce alta este o nevastă de notar care se retrage cu îndemânare din afaceri şi-şi lasă bărbatul să dea faliment fraudulos? Frumoasă treabă! A! înţeleg: şi-a măritat fiica la Provins, graţie relaţiilor ci cu bancherul du Tillet?{99} Şi ăştia fac pe nobilii; dar… În sfârşit, aşa-i înalta societate.

În ziua când Denis Rogron şi soră-sa Sylvie începură să tune şi să fulgere împotriva clicii, ei deveniră, fără să o bănuiască, nişte personalităţi şi fură pe cale să-şi creeze o societate: salonul lor avea să devină un centru de interese pentru cei ce căutau un teatru. Aici, fostul negustor de mercerie luă proporţii istorice şi politice, căci dădu, tot fără să bănuiască, energie şi unitate elementelor până atunci nehotărâte ale partidei liberale din Provins. Şi iată cum. Debutul lui Rogron nu scăpase atenţiei colonelului Gouraud şi avocatului Vinet, pe care izolarea şi ideile lor comune îi

apropiaseră. Aceşti doi bărbaţi profesau acelaşi patriotism pentru aceleaşi raţiuni: voiau să devină nişte personalităţi. Erau dispuşi să devină conducători, dar nu aveau soldaţi. Liberalii din Provins erau: un ostaş bătrân care acum vindea limonadă; un hangiu; domnul Cournant, notarul, concurentul domnului Autfray; medicul Néraud, opozantul domnului Martener; câţiva inşi independenţi, fermieri răspândiţi în arondisment şi achizitori de bunuri naţionale. Colonelul şi avocatul, fericiţi că au atras de partea lor un imbecil a cărui avere putea să le sprijine manevrele, care contribuia la subscripţiile lor, care, în unele cazuri, ar lua iniţiative şi a cărui casă ar servi de Primărie partidei, se folosiră de duşmănia Rogronilor împotriva aristocraţilor din oraş. Colonelul, avocatul şi Rogron aveau o uşoară legătură între ei datorită abonamentului lor comun la *Le Constitutionnel*, încât nu i-ar fi venit prea greu colonelului Gouraud să faci din fostul negustor de mercerie un liberal, deşi Rogron era atât de ignorant într-ale politicii încât habar n-avea de faptele de arme ale sergentului Mercier{100}: credea că e un negustor de-al lui. Apropiata sosire a Pierrettei grăbi manifestarea intenţiilor hrăpăreţe inspirate de ignoranţa şi tembelismul celor doi celibatari. Văzând că Sylvie nu mai are nicio şansă de a intra în cercul Tiphaine, colonelul nutri un gând ascuns. Bătrânii ostaşi au văzut atât de multe orori în atât de multe ţări, atât de multe leşuri goale şi desfigurate pe atât de multe câmpuri de luptă, încât nicio sintonie nu-i mai poate speria, iar Gouraud îşi pusese ochii pe averea fetei bătrâne. Acest colonel, bărbat scund şi îndesat, purta cercei enormi în urechile sale împodobite cu enorme smocuri de păr. Favoriţii, rari şi cărunţi, se numeau în 1799 cotlete{101}. Chipul lui, mare, blând şi rumen, era cam tăbăcit ca al tuturor veteranilor scăpaţi teferi de la Berezina. Pântecele, mare şi ieşit înainte, descria în partea sa inferioară acel unghi drept caracteristic foştilor ofiţeri de cavalerie. Gouraud comandase regimentul doi de husari. Mustăţile cenuşii

ascundeau o enormă gură *mucalită*, dacă ne e permis să folosim vorba asta cazonă, singura care ar putea denumi acel hău: nu mâncase, ci devorase! O lovitură de sabie îi ciuntise nasul. Din acea pricină vocea îi devenise stinsă şi fonfăită, ca aceea care se atribuie călugărilor capucini. Avea mâini mici, scurte şi late, despre care femeile obişnuiesc să spună: „Ai mâinile unui straşnic pezevenghi”. Picioarele-i păreau slăbănoage sub trunchi. În trupul lui, grosolan dar agil, se agita o minte subtilă, cea mai completă experienţă a vieţii, ascunsă sub aparenta nepăsare a ostaşilor şi un dispreţ total faţă de convenţiile sociale. Colonelul Gouraud poseda crucea de ofiţer al Legiunii de onoare şi o pensie de două mii patru sute de franci, în total, un venit de o mie de scuzi.

Avocatul, lung şi slab, avea, în loc de orice talent, opiniile sale liberale, iar în loc de orice alt venit, beneficiul, destul de modest, al cabinetului său. La Provins, avocaţii însărcinaţi cu procedura îşi pledează ei înşişi cauzele{102}. De altfel, din pricina opiniilor maestrului Vinet, tribunalul nu-l asculta cu prea multă bunăvoinţă. Încât până şi fermierii cei mai liberali, dacă aveau vreun proces, preferau să se adreseze nu avocatului Vinet, ci unui avocat cu procedura care se bucura de încrederea tribunalului. Bărbatul acesta, aşa se vorbea, ademenise o fată cu stare din regiunea Coulommiers, şi-i silise pe părinţii ei să i-o dea în căsătorie. Soţia lui, născută Chargeboeuf{103}, aparţinea unei vechi familii nobile din Brie, al cărei nume se trage de pe urma faptelor de arme ale unui dregător în campania sfântului Ludovic în Egipt{104}. Îşi atrăsese dizgraţia tatălui şi a mamei ei, care se înţeleseseră, cu ştirea lui Vinet, să-şi lase toată averea fiului lor dintâi, desigur cu obligaţia acestuia de a vărsa o parte copiilor surorii sale. Astfel, primul plan ambiţios al acestui bărbat dăduse greş. Nu trecu mult timp şi, ameninţat de mizerie şi ruşinat că nu-i poate oferi soţiei sale aparenţe avantajoase, avocatul se străduise, dar zadarnic, să obţină o funcţie în Procuratură;

însă ramura bogată a familiei Chargeboeuf refuză să-l sprijine. Ca oameni cu principii morale, acei regalişti dezaprobau o căsătorie silită; de altminteri, pretinsa lor rudă se numea Vinet: cum ar fi putut ei proteja un om de rând? Deci, avocatul fu refuzat, pe rând, ori de câte ori încerca să se folosească de soţia sa pe lângă rudele ei. Doamna Vinet nu găsise înţelegere decât la o membră a familiei Chargeboeuf, o sărmană văduvă împovărată cu o fiică, trăind amândouă la Troyes. Încât, într-o zi, Vinet îşi aduse aminte de primirea pe care această Chargeboeuf o făcuse soţiei sale. Respins de toată lumea, plin de ură împotriva familiei soţiei, împotriva guvernului care-i refuzase o slujbă, împotriva înaltei societăţi din Provins care nu voia să-l accepte, Vinet se împăcase cu sărăcia. Deveni tot mai înăcrit, tot mai înverşunat în ură. Trecuse de partea liberalilor, înţelegând că soarta sa puţea depinde de triumful Opoziţiei şi îşi ducea zilele într-o căsuţă din oraşul de sus, de unde soţia sa rar ieşea. Acea tânără, menită unui destin mai bun, era absolut singură în gospodăria ei, cu un copil. Există nefericiri cu nobleţe acceptate şi cu seninătate îndurate; dar Vinet, ros de ambiţii, simţindu-se şi vinovat faţă de o tânără sedusă, ascundea o furie întunecată: conştiinţa lui deveni mai labilă şi, pentru a ajunge, acceptă orice mijloace. Chipul lui tânăr i se schimonosi. La tribunal, unii se speriau la vederea figurii sale ca de viperă, cu capul teşit, a obrazului răvăşit, a buzelor subţiri, a privirii iscoditoare dindărătul ochelarilor, ascultându-i glasul slab, dar strident, persistent, care le călca pe nervi. Tenul pământiu, cu pete bolnăvicioase, pe-alocuri galbene şi verzi, trăda ambiţiile-i ascunse, neîncetatele-i decepţii şi mizeria-i tăinuită. Ştia să argumenteze, să vorbească; nu-i lipseau nici ironia, nici imaginaţia; era cultivat, era viclean. Deprins să le vadă toate prin prisma dorinţei de a parveni, ar fi putut deveni politician. Un om care nu se dă înapoi de la nimic, cu condiţia ca totul să fie legal, e foarte puternic: puterea lui Vinet de-aici venea. Acest viitor atlet al

dezbaterilor parlamentare, unul dintre bărbaţii ce aveau să proclame regalitatea casei de Orléans{105}, avu o oribilă influenţă asupra destinului Pierrettei. Deocamdată, plănuia să-şi făurească o armă scoţând un ziar la Provins. După ce-i studiase multă vreme, cu sprijinul colonelului, pe cei doi celibatari, avocatul ajunse la încheierea că se poate bizui pe Rogron. De data asta conta pe amfitrionul său, iar mizeria sa urma să înceteze după şapte ani nefericiţi, când deseori nu avusese nici pâine pe masă. În clipa când Gouraud îl anunţă pe Vinet, în piaţetă, că Rogronii rupseseră cu aristocraţia burgheză şi ministerială din oraşul de sus, avocatul îl împunsese semnificativ cu cotul în coaste.

— O soţie sau altă, frumoasă sau urâtă, totuna vă este, zise; ar trebui să vă căsătoriţi cu domnişoara Rogron, în care caz, am puţea pune ceva la cale aici…

— M-am gândit şi eu, dar ăştia vor s-o aducă la ei pe fiica bietului colonel Lorrain, moştenitoarea lor, spuse colonelul.

— Veţi face cele necesare spre a obţine, prin testament, averea lor. A! veţi avea o casă bine înzestrată.

— De altminteri, fata cu pricina, ei! o s-o vedem şi noi, continuă colonelul pe un ton zeflemist şi profund nelegiuit care-i arăta unui individ de ţeapa lui Vinet cât de puţin preţuia o fetiţă în ochii acestui soldăţoi.

De când bunicii ei intraseră în acel soi de azil unde-şi sfârşeau trista lor viaţă, Pierrette, tânără şi mândră, suferea atât de îngrozitor că trăia din mila altora, încât se arătă fericită să ştie că are rude înstărite. Aflând de plecarea ei, Brigaut, fiul maiorului, prietenul ei din copilărie, devenit calfă de tâmplar la Nantes, veni să-i ofere banii de trebuinţă spre a călători cu diligenţa, şaizeci de franci, toată comoara bacşişurilor adunate din truda sa de ucenic, sumă pe care Pierette o acceptase cu sublima nepăsare a adevăratelor prietenii şi care arată că, într-un caz asemănător, s-ar fi simţit ofensată dacă i s-ar fi mulţumit. Brigaut alergase în toate duminicile la azilul

Saint-Jacques să se joace cu Pierrette şi s-o aline. Energicul lucrător îşi şi încheiase delicioasa ucenicie a ocrotirii totale şi devotate pe care o datorăm fiinţei involuntar alese de dragostea noastră. Până acum, nu o dală Pierrette şi Brigaut, duminicile, aşezaţi într-un colţişor al grădinii, brodaseră pe vălul viitorului planurile lor copilăreşti: ucenicul tâmplar, călare pe rindea, avea să colinde lumea, să strângă avere pentru Pierrette, care îl aştepta. Către luna octombrie a anului 1824, când fata încă nu împlinise doisprezece ani, cei doi bătrâni şi tânărul lucrător o încredinţară, cu nespusă durere în inimi, conductorului diligenţei care făcea cursa Nantes—Paris, cu rugămintea ca, la Paris, s-o urce în diligenţa de Provins şi să-i poarte de grijă. Sărmanul Brigaut! alergase ca un câine după diligentă, urmărind-o din ochi pe draga lui Pierrette atâta cât îi fusese cu putinţă. Cu toate semnele pe care i le făcea micuţa bretonă, alergă cam o leghe în afara oraşului; când se simţi istovit, ochii lui, înecaţi în lacrimi, aruncară o ultimă privire spre Pierrette, care izbucni în plâns după ce el o pierdu din vedere. Pierrette scoase capul pe portieră şi-şi revăzu prietenul, pironit locului, privind cum se depărtează greoaia trăsură. Bătrânii Lorrain, ca şi Brigaut, erau atât de neştiutori într-ale vieţii încât Pierrette ajunsese la Paris fără o centimă în buzunar. Surugiul, căruia copila îi vorbise de rudele ei bogate, îi plăti hotelul la Paris, iar cheltuiala îi fu achitată de surugiul diligenţei de Troyes, căruia i-o încredinţă pe Pierrette spre a o conduce la familia ei, care avea să-i plătească datoria, întocmai ca la transportul lăzilor cu mărfuri. Patru zile după ce plecase din Nantes, pe la ceasurile nouă, într-o zi de luni, un conductor în vârstă şi îndesat de la Mesageriile regale o luă de mână pe Pierrette şi, în timp ce se descărcau, pe Strada-Mare, mărfurile şi coborau călătorii cu destinaţia Provins, o conduse, ea neavând alt bagaj decât două rochii, două perechi de ciorapi două cămăşi, la domnişoara Rogron, a cărei adresă îi fusese dată de directorul biroului.

— Bună ziua, domnişoară, bună ziua la toată lumea, spuse însoţitorul diligenţei, iaca vă adusei o verişoară de-a dumneavoastră, iat-o: este, zău aşa, drăguţă foc. Aveţi de plată patruzeci şi şapte de franci. Că fata nici bagaje nu prea are, aşa că semnaţi-mi dumneavoastră de primire.

Domnişoara Sylvie şi fratele ei dădură glas bucuriei, dar şi tulburării lor.

— Mă iertaţi, spuse surugiul, trăsura mea aşteaptă, semnaţi-mi foaia, daţi-mi patruzeci şi şapte de franci şi şaizeci de centime… şi cât veţi mai binevoi pentru conductorul diligenţei din Nantes şi pentru mine, că am purtat de grijă fetei ca de copilul nostru. I-am plătit eu din buzunar şi dormitul, şi mâncarea, şi locul în diligenţă până la Provins şi câte alte mărunţişuri.

— Patruzeci şi şapte de franci şi şaizeci de centime!… exclamă Sylvie.

— Că doar n-o să vă tocmiţi acuma! strigă omul cu diligenţa.

— Da’ factura? întrebă Rogron.

— Factura? iată foaia.

— Nu mai întreba atâta şi plăteşte odată! spuse Sylvie fratelui său, vezi bine că trebuie să plătim.

Rogron se duse să caute patruzeci şi şapte de franci şi şaizeci de centime.

— Da’ nimic pentru noi, pentru tovarăşul meu şi pentru mine? întrebă omul cu diligenta.

Din adâncurile străvechii sale sacoşe de catifea, pline de chei, Sylvie scoase doi franci.

— Mulţumesc, păstraţi-i, spuse conductorul. Să zicem mai bine că i-am purtat de grijă fetei de dragul ei. Omul îşi luă foaia şi ieşi zicând slujnicei: – Ce mai circ în casa asta! Credeam că numai în Egipt se întâlnesc crocodili de-alde ăştia!

— Ce bădăran, spuse Sylvie, care-i auzise spusa.

— Drace! doar au avut grijă de fată, îi răspunse Adèle, punându-şi mâinile în şolduri.

— Parcă ce treabă mai avem noi cu el, spuse Rotrron,
— Da’ fetei unde-i facem culcuş? întrebă slujnica.

Astfel decurse sosirea şi primirea Pierrettei Lorrain la vărul şi la vară-sa care o priveau năuci, cărora le fu predată ca un pachet, fără nicio tranziţie între jalnica odaie în care trăise la Saint-Jacques în preajma bunicilor şi sufrageria verilor ei, care-i părea a fi aceea a unui palat. Rămăsese uluită şi ruşinată. Oricine altcineva decât aceşti foşti negustori de mărunţişuri ar fi găsit că mica bretonă este adorabilă în fusta ei ieftină de stambă bleu, cu şorţul de percal roz, cu saboţii ei, ciorapii albaştri, basmaua albă, cu mâinile roşii vârâte în mitene de lână roşie tricotată, cu linii albe, pe care i le cumpărase surugiul. În adevăr! boneţica bretonă, spălată la Paris (se boţise în diligenţa care o adusese de la Nantes) părea a fi o aureolă în jurul chipului ei vesel. Boneta ei naţională, de batist fin, garnisită cu dantelă scrobită şi plisată, cu mari cute călcate, ar merita o descriere, atât era de cochetă şi de simplă. Lumina pe care o cern pânza şi dantela aruncă o penumbră, un clarobscur blând pe obraji; le dă o graţie feciorelnică pe care pictorii o caută pe paletele lor şi pe care Léopold Robert{106} s-a priceput s-o găsească spre a înfăţişa chipul rafaelic al femeii care ţine în braţe un prunc, în tabloul „Secerătorii”. În acest cadru festonat de lumină, strălucea un chip alb-trandafiriu, nevinovat, însufleţit de sănătatea cea mai deplină. Căldura odăii îi aduse în obraji sângele care îi rumeni cele două urechiuşe, buzele, vârful năsucului atât de fin şi care, prin contrast, scoase mai mult la iveală prospeţimea şi albul tenului.

— Ei, nu ai să ne spui nimica? întrebă Sylvie. Eu sunt vară-ta Rogron, iar el e văru-tău.

— Vrei să mănânci ceva? o întrebă Rogron.

— Când ai plecat din Nantes? întrebă Sylvie.

— Parc-ar fi mută, spuse Rogron.

— Biata de ea, nu-i defel înţolită, strigă Adèle cea grăsană, desfăcând legăturica făcută dintr-o batistă a bătrânului Lorrain.

— Haide, sărută-l pe văru-tău, o îndemnă Sylvie.

Pierrette îl sărută pe Rogron.

— Acuma sărut-o pe vară-ta, spuse Rogron.

Pierrette o sărută pe Sylvie.

— E năucită de drum, sărăcuţa, poate că i-o fi somn, spuse Adèle.

Dintr-odată, Pierrette simţi pentru cele două rubedenii ale sale o repulsie de neînvins, sentiment pe care nimeni până atunci nu i-l trezise, Sylvie şi slujnica ei o conduseră la culcare pe mica bretonă în odaia de la etajul al doilea, unde Brigaut avea să zărească perdeluţa de stambă albă. Se aflau acolo un pat de spital cu spătarul vopsit în bleu, de care atârna o perdea de stambă, un scrin din lemn de nuc fără placă de marmură, o măsuţă tot de nuc, oglindă, o noptieră grosolană fără uşiţă şi trei scaune ca vai de ele. Pereţii, mansardaţi în partea dinspre faţadă, erau tapetaţi cu hârtie ordinară bleu presăra la cu flori negre. Pardoseala de lespezi colorate şi frecate îţi îngheţa picioarele. Singurul covor era un preş mic şi mizerabil, făcut din petice şi aşezat lângă pat. Şemineul, de marmură ordinară, era împodobit cu o oglindă, două sfeşnice de aramă daurită, o cupă de alabastru de proastă calitate din care beau doi porumbei care serveau drept toarte şi pe care Sylvie o ţinuse în odaia ei de la Paris.

— Îţi place aici, draga mea? o întrebă verişoara.

— O! e foarte frumos, răspunse copila, cu glasul el argintiu.

— Nu-i mofturoasă, murmură trupeşa ţărancă din Brie. Da’ n-ar trebui să-i încălzim patul? întrebă tot ea.

— Da, răspunse Sylvie, poate că aşternutul e cam jilav.

Adèle aduse o scufie a ei şi vasul cu jeratic pentru încălzirea palului, iar Pierrette, care până atunci dormise numai în aşternut de pânză aspră bretonă rămase

surprinsă de fineţea şi delicateţea lenjurilor de bumbac. După ce fata fu instalată şi culcată, Adèle, coborând, nu se putu stăpâni să nu exclame:

— Tot bagajul ei nu face nici trei franci, domnişoară.

De când adoptase sistemul ei economic, Sylvie ceruse slujnicei să locuiască în sufragerie, ca să nu ardă decât o singură lumină şi un singur foc. Numai când veneau colonelul Gouraud şi Vinei, Adèle se retrăgea în bucătărie. Sosirea Pierrettei însufleţise tot restul serii.

— Chiar mâine va trebui să-i facem un trusou, spuse Sylvie, că n-are nici de unele.

— N-are decât saboţii din picioare şi care cântăresc o livră, spuse Adèle.

— Aşa poartă lumea prin părţile alea, zise Rogron.

— Şi cum se mai uita la odaia ei, deşi nu-i îndeajuns de frumoasă pentru o verişoară a dumneavoastră, domnişoară!

— E bună, taci din gură, zise Sylvie, vezi doar că-i încântată.

— Doamne, şi ce cămăşi! cred că-i zgârie pielea; nu-s bune de nimica, spuse Adèle, desfăcând legăturica Pierrettei.

Seara, stăpânul, stăpâna şi slujnica zăboviră până la orele zece spre a hotărî ce fel de stambă şi la ce preţ e necesară pentru cămăşi, câte perechi de ciorapi, ce fel de material şi pentru câte jupoane, spre a calcula preţul garderobei Pierrettei.

— Nu vei ieşi la socoteală cu mai puţin de trei sute de franci, spuse Rogron soru-sii, care reţinea preţul fiecărui articol şi le aduna pe ţoale în gând, după o veche deprindere a sa.

— Trei sute de franci? exclamă Sylvie.

— Da, trei sute! ia socoteşte şi tu.

Fratele şi sora luară socotelile de la capăt şi ajunseră tot la suma de trei sute, fără mâna de lucru.

— Trei sute de franci, aşa dintr-un foc! spuse Sylvie, ducându-se la culcare cu gândul îndeajuns de ingenios

exprimat prin această expresie.

Pierrette era o copilă zămislită din dragoste şi pe care dragostea o dăruise cu tandreţe, cu sentimente adânci, cu voioşie, cu înălţime morală şi devotament; nimic nu-i denaturase, nici nu-i împietrise inima-i de o gingăşie aproape sălbatică, dar primirea pe care i-o făcuseră cele două rubedenii o impresionase dureros. Pentru ea, Bretania însemnase nu numai multă mizerie, ci şi multă dragoste. Iar bătrânii Lorrain se dovediseră a fi nu numai negustorii cei mai nepricepuţi, ci şi oamenii cei mai iubitori, cei mai sinceri, mai blânzi din lume, ca toţi cei dezinteresaţi. La Pen Hoël, nepoţica lor nu primise altă educaţie decât cea a naturii. Pierrette se plimba în toată voia cu barca pe eleştee, colinda prin comună şi peste plaiurile ei însoţită de Jacques Brigaut, camaradul ei, întocmai ca Paul şi Virginie{107}. Iubiţi, răsfăţaţi de toată lumea, liberi ca păsările cerului, aveau parte de toate bucuriile copilăriei: verile, priveau la cei care pescuiau, prindeau fluturi, culegeau flori şi grădinăreau; iernile, se dădeau pe gheaţă, făceau palate şi oameni de zăpadă sau se băteau cu bulgări. Întotdeauna bineveniţi, pretutindeni întâmpinau numai zâmbete. Când veni vremea să fie daţi la şcoală, începură dezastrele. Rămas fără mijloace după moartea tatălui său, Jacques fu dat de rudele sale ca ucenic la un tâmplar, unde fu hrănit de milă, aşa cum, mai târziu, avea să fie şi Pierrette la Saint-Jacques. Dar până şi în acel aşezământ particular, drăgălaşa Pierrette fusese îngrijită cu dragoste, răsfăţată şi ocrotită de toată lumea. Micuţa, deprinsă cu atâta dragoste, nu întâmpinase, la aceste rude atât de dorite, la aceste rude atât de bogate, atmosfera, cuvintele, privirile, atitudinea pe care toată lumea, până şi străinii şi surugiii diligenţelor i-o arătaseră. Încât acum, la foarte marea ei surprindere, se adăugase şi schimbarea atmosferei morale în care nimerise. Inima se răceşte sau se încălzeşte pe neaşteptate, ca şi trupul. Fără a-şi da seama de ce, bietei copile îi venea, să plângă: se simţi istovită şi

adormi. Deprinsă să se trezească în zori, ca toţi copiii crescuţi la ţară, Pierrette se trezi a doua zi cu două ceasuri mai devreme decât bucătăreasa. Se îmbrăcă, umblă încoace şi încolo prin odaia aşezată deasupra celei a verişoarei sale, se uită la piaţetă, dădu să se coboare şi rămase uimită de frumuseţea scării; o cercetă cu atenţie în toate detaliile, aplicele, alămurile, ornamentele, zugrăveala şi aşa mai departe. Apoi se coborî dar nu izbuti să deschidă uşa ce da spre grădină, se urcă din nou, se coborî iarăşi după ce Adèle se trezise şi sări în grădină; puse stăpânire pe ea, alergă până la malul gârlei, rămase cu gura căscată la vederea chioşcului, intră în chioşc; avu ce vedea şi de ce se mira de ceea ce vedea, până se trezi şi vară-sa Sylvie. La micul dejun, vară-sa îi spuse:

— Tu erai, puicuţo, de tropăiai pe scări dis-de-dimineaţă şi făceai atâta zgomot? M-ai trezit de-a binelea şi n-a fost chip să mai aţipesc. Cată să fii liniştită, cuminte şi să te joci fără să faci gălăgie. Văru-tău nu suferă zgomotul.

— Trebuie să-ţi îngrijeşti şi încălţămintea, interveni Rogron. Ai păşit în chioşc cu saboţii plini de noroi şi ai lăsat urme pe parchet. Verişoara ta ţine mult la curăţenie. O fată ca tine, mare, trebuie să fie curată. În Bretania nu erai curată? Adevărat, când mă duceam acolo să cumpăr aţă, mi-era mai mare mila când îi vedeam pe sălbaticii ăia! Da’ ştiu că are poftă de mâncare, spuse Rogron privind-o pe soră-sa, s-ar zice că-i nemâncată de trei zile.

Astfel, din prima clipă, Pierrette fu rănită de observaţiile verişoarei şi ale vărului ei, rănită fără a-şi da seama de ce. Firea ei dreaptă şi sinceră, până atunci lăsată de capul ei, nu ştia să judece. În nestare să descopere păcatele verilor ei, Pierrette avea să se lămurească treptat prin suferinţă. După masa de prânz, vara şi vărul ei, fericiţi că o văd pe Pierrette atât de mulţumită şi grăbiţi să nu piardă prilejul, îi arătară frumosul lor salon pentru a o învăţa să-i respecte luxul. Din pricina singurătăţii lor şi îmboldiţi de trebuinţa morală de a se interesa de ceva anume, celibatarii ajung să

înlocuiască sentimentele naturale cu sentimente factice, ajung să iubească pisici, câini, canari, pe slujnica sau pe duhovnicul lor. Astfel, Rogron şi Sylvie ajunseseră să-şi iubească din cale-afară mobilierul şi casa, pentru care cheltuiseră atât de mult. Dimineaţa, văzând că Adèle nu prea ştie să cureţe mobila, Sylvié o ajutase să o şteargă de praf încât să arate ca nouă. Curând, această muncă deveni pentru ea o adevărată ocupaţie. Încât mobilele, departe de a-şi pierde preţul, nu avură decât de câştigat! Să te serveşti de ele fără a le uza, fără a le păta, fără a le zgâria lemnul, fără a le întuneca lustrul, iată problema. Ocupaţia aceasta devenise curând o adevărată manie de fată bătrână. Sylvie păstra într-un dulap cârpe de lână, ceară, lacuri, perii şi învăţă să le mânuiască la fel de bine ca un ebenist; avea pămătufuri de pene mari şi cârpe pentru a da lustru; pe scurt, freca fără teama de a se vătăma, era doar atât de voinică! Privirea ochilor săi albaştri, rece şi inflexibilă ca oţelul, pătrundea în orice clipă pe sub mobile; iată de ce mai lesne aţi fi descoperit în inima ei o coardă simţitoare decât un *ghemotoc de lânică*{108} sub o berjeră.

După cele ce se spuseseră la doamna Tiphaine, Sylviei îi fu cu neputinţă să dea îndărăt în faţa celor trei sute de franci. Drept pentru care, în prima săptămână, Sylvie fu tot timpul ocupată, iar Pierrette nici nu simţi cum trece timpul tot comandându-şi rochii şi probându-le, croind cămăşi şi jupoane pe care le coseau lucrătoare tocmite cu ziua. Pierrette nu ştia să coasă.

— Frumos a mai fost crescută! spuse Rogron. Vasăzică, nu ştii să faci nimic, puişor?

Pierrette, care nu ştia decât să iubească, în loc de orice răspuns, făcu un gest drăguţ de fetiţă.

— Şi cum îţi treceai vremea în Bretania? o întrebă Rogron.

— Mă jucam, răspunse ea naiv. Toţi se jucau cu mine. Bunica şi bunicul, fiecare îmi spunea poveşti. A! mă iubeau mult.

— Aşa! răspundea Rogron. Vasăzică, *ardeai lampa ziua namiaza mare*[{109}].

Pierrette, neînţelegând vorba asta de duh care circula pe strada Saint-Denis, făcu ochii mari.

— E proastă ca o cizmă, spuse Sylvie domnişoarei Borain, cea mai îndemânatică lucrătoare din Provins.

— E atât de tinerică! spuse lucrătoarea privind-o pe Pierrette, care, cu un aer şiret, îşi îndreptase botişorul spre ea.

Pierrettei îi plăceau mai mult lucrătoarele decât cele două rubedenii ale ei; se dichisea pentru ele, le privea cum lucrează, le spunea cuvinte frumoase, flori ale copilăriei, pe care Rogron şi Sylvie începuseră să le înăbuşe prin teamă, căci lor le plăcea să cultive la subordonaţi o sănătoasă teroare. Lucrătoarele erau încântate de Pierrette. Cu toate astea, trusoul nu se întregea fără unele teribile reflecţii.

— Fetiţa asta o să ne coste fi ochii din cap! îi spunea Sylvie fratelui ei.

— Ţine-te dreaptă, fetiţo! Ce dracu’ doar e pentru tine, nu pentru mine, îi spunea ea Pierrettei când făcea câte o probă.

— Las-o să lucreze pe domnişoara Borain, că doar nu tu îi plăteşti ziua! îi spunea, văzând-o că o întreabă ceva pe maestra lenjereasă.

— Domnişoară, întreba domnişoara Borain, doriţi să lucrez asta cu tighel?

— Da, şi solid, că doar n-am de gând să-i fac mâine alt trusou.

Verişoara avu soarta casei. Pierrette trebui să fie îmbrăcată la fel de bine ca şi fetiţa doamnei Garceland. Avu parte de pantofi la modă, din piele de culoarea bronzului, de care purta şi mica Tiphaine. Avu ciorapi de bumbac foarte fini, un corset făcut de cea mai bună lucrătoare, o rochie de rips bleu, o pelerină frumoasă căptuşită cu tafta albă, numai spre a nu fi mai prejos decât fetiţa doamnei Julliard tânăra. Lenjeria de corp era în armonie cu

îmbrăcămintea, atât de mult se temea Sylvie de investigaţiile şi de privirile iscoditoare ale mamelor cu fete. Pierrette avu deci frumoase cămăşi de madipolon. Domnişoara Borain spunea că fetele doamnei subprefect purtau pantalonaşi de percal brodaţi şi garnisiţi, pe scurt, după ultima modă. Şi Pierrette avu pantalonaşi cu manşete. Se comandă pentru ea o splendidă mantie cu glugă, de catifea bleu, căptuşită cu al laz alb, întocmai ca aceea a fetei Martener. Astfel, Pierrette deveni fetiţa cea mai delicioasă din întregul oraş. Duminicile, la biserică, după slujbă, toate cucoanele o sărutau. Doamnele Tiphaine, Garceland, Galardon, Auffray, Lesourd, Martener, Guépin, Julliard se înnebuneau după încântătoarea bretonă. Această năvală de atenţii flată amorul-propriu al bătrânei Sylvie care, în binefacerile ei, nu atât pe Pierrette o avea în vedere, cât satisfacerea vanităţii proprii. Cu toate astea, era firesc ca, până la urmă, Sylvie să se simtă jignită de succesele verişoarei ei, şi iată cum s-au petrecut lucrurile: Pierrette primise o invitaţie; şi, ca şi în alte dăţi, pentru a-şi arăta superioritatea asupra acelor doamne, Sylvie îşi dădu consimţământul. Ele trimiseră după Pierrette, care participă la jocuri, luă masa eu fetiţele lor. Pierrette reuşi infinit mai bine decât Rogronii. Domnişoara Sylvie se bosumflă văzând că Pierrette este invitată la alţii fără ca acei alţii să vină vreodată spre a o căuta pe Pierrette. Naiva copilă nu făcea niciodată un secret din plăcerile pe care le gusta la doamnele Tiphaine, Martener, Galardon, Julliard, Lesourd, Auffray, Garceland, ale căror atenţii contrastau ciudat cu cicălelile verişoarei şi ale vărului ei. O mamă ar fi fost cât se poate de încântată de fericirea copilului ei, dar alde Rogron o luaseră la ei pe Pierrette pentru folosul lor şi nu pentru ea: sentimentele lor, departe de a fi părinteşti, erau viciate de egoism şi de un fel de exploatare negustorească.

Frumosul trusou, frumoasele rochii de duminică şi rochii de toate zilele fură, pentru Pierrette, începutul nefericirii.

Ca toţi copiii lăsaţi să se joace în libertate şi deprinşi să asculte numai de inspiraţia fanteziei lor, Pierrette îşi strica îngrozitor de repede pantofii, papucii, rochiile şi mai ales pantalonaşii cu manşete. O mamă, atunci când îşi dojeneşte copilul, nu se gândeşte decât la el; vorba ei e dulce, îşi ridică glasul numai când îşi pierde răbdarea, şi când copilul e vinovat; dar în marea chestiune a îmbrăcămintei, banii celor doi veri constituiau principalul argument: de asta era vorba deci, nu de Pierrette. Copiii posedă flerul rasei canine pentru toate greşelile celor care-i conduc: ei simţ admirabil dacă sunt iubiţi sau numai toleraţi. Sufletele lor curate sunt rănite mai degrabă de nuanţe decât de contraste: un copil încă n-a învăţat ce e răul, dar simte când e jignit sentimentul frumosului pe care natura l-a sădit în el. Sfaturile care i se dădeau Pierrettei cu privire la ţinuta pe care trebuie să o aibă feţele binecrescute, la modestie şi la simţul economiei erau un corolar al acestei teme principale: *Pierrette ne ruinează!* Dojenile, care avură asupra Pierrettei urmări funeste, îi readuseră pe cei doi celibatari pe vechiul făgaş comercial pe care-l părăsiseră de când cu statornicirea lor la Provins şi unde firea lor avea să se desfăşoare şi să înflorească. Deprinşi să dicteze, să facă observaţii, să poruncească, să-i ia la rost energic pe băieţii de prăvălie, Rogron şi soră-sa tânjeau fiindcă le lipseau victimele. Firile meschine au nevoie de despotism pentru descărcarea nervilor, tot astfel precum firile generoase sunt însetate de egalitate pentru a-şi împlini poruncile inimii. Însă fiinţele limitate prosperă atât prin prigoniri cât şi prin binefaceri; ele pot să-şi arate puterea printr-o stăpânire fie crudă, fie caritabilă asupra cuiva, numai că înclină de partea spre care-i îmboldeşte temperamentul. Adăugaţi la acestea factorul interes şi veţi dezlega enigma celor mai multe probleme sociale. Din clipa aceea, Pierrette deveni câţ se poate de necesară pentru existenţa verilor ei. De când apăruse ea, Rogronii fuseseră foarte ocupaţi cu trusoul, apoi îi preocupă noutatea de a avea un oaspete.

Orice lucru nou, un sentiment sau chiar o influenţă trebuie să ducă la anumite deprinderi. La început, Sylvie îi spunea Pierrettei *puică*, apoi renunţă la *puică* spre a-i spune, scurt, *Pierrette*. Mustrările, mai întâi dulci-amare, deveniră aprinse şi dure. De îndată ce apucară pe calea asta, fratele şi sora făcură rapide progrese: acum nu se mai plictiseau! Nu era vorba de complotul unor fiinţe rele şi crude, ci de instinctul unei tiranii imbecile. Fratele şi sora îşi închipuiră că-i sunt de folos Pierrettei, tot astfel după cum cândva crezuseră că sunt de folos ucenicilor lor. Pierrette, a cărei simţire adevărată, nobilă, excesivă se afla la antipodul uscăciunii Rogronilor, avea oroare de mustrări; se simţea atât de adânc rănită încât îndată ochii ei frumoşi şi nevinovaţi se umpleau de lacrimi. Trebui să lupte îndelung spre a-şi înăbuşi adorabila-i vioiciune care plăcea atât de mult străinilor şi căreia-i dădea frâu liber în faţa mamelor micilor ei prietene; dar acasă, către finele primei luni, începuse să pară abătută, încât Rogron o întrebă dacă nu se simte bolnavă. La întrebarea aceasta ciudată, ea o zbughi în fundul grădinii spre a izbucni în plâns pe malul gârlei, unde lacrimile ei căzură aşa cum ea însăşi avea, într-o zi, să cadă în torentul vieţii. Într-o bună zi, cu toate că era grijulie, copila îşi agăţă frumoasa-i rochie de rips, pe când se afla la doamna Tiphaine, unde se dusese să se joace pe o vreme frumoasă. Îndată izbucni în lacrimi, prevăzând asprele mustrări caro o aşteptau acasă. Întrebată fiind, îi scăpară printre lacrimi câteva vorbe şi despre neîndurătoarea ei verişoara. Frumoasa doamnă Tiphaine avea rips de acelaşi fel şi repară ea însăşi ruptura. Domnişoara Rogron află festa pe care i-o jucase, după cum spunea ea, diavoliţa de fată. Din ziua aceea, nu mai acceptă ca Pierrette să se ducă la *cocoanele alea*.

Viaţa cea nouă pe care Pierrette avea s-o ducă la Provins se poate împărţi în trei faze bine distincte. Prima, cea în care ea se bucurase de un fel de fericire amestecată cu

recile mângâieri ale celor doi celibatari şi cu mustrări care o puneau pe jeratic, durase trei luni. Interdicţia de a se mai duce în vizită la micile ei prietene, sub cuvânt că e necesar să înceapă a învăţa tot ceea ce trebuie să ştie o fată binecrescută, încheiase prima fază a traiului Pierrettei la Provins, singura epocă în care viaţa i se păruse suportabilă.

Vinet şi colonelul urmăriseră mişcările interioare care avuseseră loc în casa Rogron după sosirea Pierrettei cu precauţiunea unor vulpi care vor să pătrundă într-un coteţ de găini, şi pe care le sperie apariţia unei fiinţe străine. Amândoi veneau din când în când, la intervale, ca să n-o alarmeze pe domnişoara Sylvie, intrau în vorbă, sub diferite pretexte, cu Rogron şi se înstăpâneau cu o discreţie şi cu purtări pe care le-ar fi admirat şi marele Tartuffe{110}. Colonelul şi avocatul petrecură o seară în casa Rogron, în chiar ziua când Sylvie refuzase, în termeni foarte usturători, s-o mai trimită pe Pierrette la frumoasa doamnă Tiphaine. Aflând de acest refuz, colonelul şi avocatul se priviră ca unii ce cunoşteau bine oraşul.

— Fără îndoială, a vrut să vă insulte, spuse avocatul. Pe Rogron l-am avertizat de mult că o să i se întâmple ceea ce vi s-a întâmplat. Din partea unor oameni ca ăştia, nu te poţi aştepta la nimic bun.

— Ce să aşteptăm de la partida antinaţională? exclamă colonelul răsucindu-şi mustaţa şi întrerupându-l pe avocat. Dacă am fi încercat să vă depărtăm de ei, aţi fi putut crede că avem ceva împotriva lor, de vreme ce vă vorbim astfel. Dar de ce, domnişoară, dacă vă place jocul de cărţi, n-aţi juca mai bine boston, serile, la dumneavoastră acasă? E oare cu neputinţă să găsiţi alţi parteneri decât cretinii aceia de Julliard? Vinet şi cu mine cunoaştem bostonul şi, până la urmă, om găsi şi un al patrulea. Vinet poate să v-o prezinte pe soţia lui, care e drăguţă şi, mai mult, e din familia Chargeboeuf. Şi nu veţi avea pretenţiile maimuţelor acelora din oraşul de sus, nu veţi cere toalete de ducesă unei onorabile gospodine pe care sărăcia familiei sale o sileşte să

le facă toate cu mâinile ei şi care uneşte curajul leului cu blândeţea mielului.

Sylvie Rogron îşi dezveli dinţii lungi şi galbeni surâzând colonelului, care suportă foarte bine oribilul fenomen, ba chiar luă un aer admirativ.

— Dacă vom fi numai patru, nu vom juca boston în fiece seară, răspunse ea.

— Ce credeţi că poate face un bătrân veteran ca mine care n-are altă treabă decât să-şi mănânce pensia? Avocatul e liber în toate serile. De altminteri, o să aveţi oaspeţi, vă făgăduiesc, adăugă colonelul cu un aer misterios.

— Ar fi de ajuns, spuse Vinet, să vă împotriviţi cu hotărâre ministeriabililor din Provins şi să-i înfruntaţi; veţi vedea atunci câţi vă vor iubi şi câtă lume va trece de partea dumneavoastră. Alde Tiphaine vor turba când le veţi opune salonul dumneavoastră. Aşa! vom râde de alţii, dacă alţii râd de noi. De altfel, clica nu se jenează câtuşi de puţin în ce vă priveşte!

— Cum aşa? întrebă Sylvie.

În provincie există numeroase supape pe unde bârfelile scapă şi ajung de la un cerc la altul. Vinet aflase toate clevetirile care se vânturaseră pe seama Rogronilor în saloanele de unde cei doi negustori de mercerie fuseseră definitiv ostracizaţi. Judele-supleant, arheologul Desfondrilles nu făcea parte din nicio grupare. Judecătorul, ca şi alte persoane independente, povestea toate câte le auzise, potrivit cu moravurile provinciale, iar Vinet trăsese foloase de pe urma acestor flecăreli. Răutăciosul avocat, ducând mai departe glumele doamnei Tiphaine, le mai şi învenina. Dând pe faţă înşelătoriile la care se pretaseră Rogron şi Sylvie, el aprinse mânia şi trezi spiritul de răzbunare al acestor două suflete uscate care doreau hrană pentru micile lor patimi.

După câteva zile, Vinet îşi aduse soţia, o persoană binecrescută, sfioasă, nici urâtă, nici frumoasă, foarte blândă şi care-şi trăia cu intensitate nefericirea. Doamna

Vinet era blondă, cam obosită de treburile modestei ei gospodării şi îmbrăcată foarte simplu. Nu putea fi femeie mai pe placul Sylviei. Doamna Vinet îndură aerele pe care şi le dădea Sylvie şi i se arătă supusă, ca femeie deprinsă a se supune ce era. Pe fruntea ei înaltă, pe obrajii de un roz bengal, în privirea liniştită şi tandră, se puteau zări urmele gândurilor adânci, ale observaţiilor pătrunzătoare pe care femeile deprinse cu suferinţa le îngroapă într-o tăcere deplină. Influenţa colonelului care, pentru Sylvie, părea că smulge graţii de curtezan asprimii lui cazone, ca şi aceea a abilului Vinet, o atinseră curând pe Pierrette. Ţinută în casă sau ieşind numai însoţită de bătrâna ei vară, Pierrette, încântătoarea veveriţă, era în toată clipa tulburată de: „Nu pune mâna, Pierrette!” şi de necurmatele predici despre ţinuta pe care trebuia s-o aibă. Pierrette îşi umfla pieptul şi-şi dădea înapoi umerii; vară-sa voia s-o vadă dreaptă ca dânsa, care aducea cu un ostaş care prezintă arma colonelului; uneori o lovea uşor cu palma pe spinare ca să-şi îndrepte ţinuta. Fata cea liberă şi veselă din Marais se deprinse să-şi controleze mişcările, să se poarte ca un automat.

Într-o seară, care marcă începutul perioadei a doua, Pierrette, pe care cei trei obişnuiţi ai casei n-o văzuseră în salon în tot timpul serii, veni să-şi sărute rubedeniile şi să spună noapte bună celorlalţi înainte de a se duce la culcare. Sylvie îşi întinse, cu răceală, obrazul către fermecătoarea copilă, ca şi când ar fi vrut să scape cât mai repede de sărutarea ei. Gestul i se păru Pierrettei atât de grăitor în cruzimea lui, încât îi dădură lacrimile.

— Te-ai bosumflat, drăguţă Pierrette? o întrebă neînduratul Vinet.

— Da’ ce-ţi veni? o întrebă cu asprime Sylvie.

— Nimic, răspunse biata copilă, îndreptându-se spre văru-său ca să-l sărute.

— Nimic? continuă Sylvie. Nu plânge nimeni pentru nimic.

— Ce s-a întâmplat, drăgălaşa mea? o întrebă doamna Vinet.

— Verişoara mea cea bogată nu se poartă cu mine la fel de frumos ca bunica cea săracă!

— Bunica ţi-a luat averea, spuse Sylvie, în timp ce verişoara ţi-o va lăsa pe a ei.

Colonelul şi avocatul se priviră pe furiş.

— Mai bine să fiu furată, dar şi iubită, spuse Pierrette.

— Dacă-i aşa, o să te trimitem acolo de unde-ai venit.

— Da’ ce vină are mititica? mai întrebă doamna Vinet.

Vinet îi aruncă neveste-si o privire cumplită, fixă şi rece, de bărbat care exercita o dominaţie absolută. Biata sclavă, veşnic pedepsită pentru că nu avusese singurul lucru care i se ceruse, avere, îşi luă din nou în mână cărţile de joc.

— Ce vină are? strigă Sylvie ridicându-şi capul cu o mişcare atât de bruscă încât micsandrele galbene ale scufiei ei prinseră să se agite. Nu ştie ce să mai născocească spre a ne supăra: mi-a demontat ceasul ca să-i vadă mecanismul, a atins rotiţa şi i-a rupt arcul cel mare. Domnişoara nu vrea să ţină seama de nimic. Toată ziua o povăţuiesc să fie atentă, da’ parcă stau de vorbă cu pereţii.

Pierrette, ruşinată de a fi certată astfel în prezenţa unor străini, ieşi pe nesimţite din odaie.

— Mă întreb cum aş putea să-l astâmpăr pe copilul ăsta atât de gălăgios, spuse Rogron.

— Da’ e destul de mare ca s-o puteţi da la pension, spuse doamna Vinet.

O nouă privire pe care i-o aruncă Vinet impuse tăcere neveste-si, căreia avocatul avusese grija de a nu-i împărtăşi planurile sale şi ale colonelului în legătură cu cei doi celibatari.

— Iată ce înseamnă să te împovărezi cu copii de-ai altora! exclamă colonelul. Dar aţi mai putea avea un copil propriu,

al dumneavoastră sau al fratelui dumneavoastră; de ce nu vă căsătoriţi unul sau celălalt?

Sylvie îl privi cu multă plăcere pe colonel: pentru prima oară în viaţă întâlnea un bărbat căruia nu i se părea absurdă ideea că ea s-ar putea mărita.

— Da’ doamna Vinet are dreptate, exclamă Rogron, asta ar mai ţine-o în frâu pe Pierrette. Un învăţător n-ar costa mare lucru!

Vorbele colonelului o preocupau însă atât de mult pe Sylvie, încât nici nu-i răspunse lui Rogron.

— Atâta doar, dacă aţi binevoi să depuneţi în cauţiune suma necesară pentru ziarul de opoziţie de care am vorbit, veţi găsi un învăţător pentru mica dumneavoastră verişoară în redactorul lui responsabil; l-am angaja pe acel sărman dascăl care a căzut victimă uneltirilor clerului. Nevastă-mea are dreptate: Pierrette e un diamant brut care trebuie şlefuit, îi declară Vinet lui Rogron.

— Parcă ştiam că aveţi titlul de baron, spuse Sylvie colonelului în timp ce împărţea cărţile de joc şi după o lungă pauză în timpul căreia toţi jucătorii căzuseră pe gânduri.

— Da; numai că, numit fiind în 1814, după bătălia de la Nangis{111}, unde regimentul meu a făcut adevărate minuni, cum era să fac rost de banii şi de relaţiile necesare spre a pune totul în regulă la cancelarie? Cu baronia mea s-a întâmplat ca şi cu gradul de general, pe care-l obţinusem în 1815, ar fi necesară o revoluţie ca să-l recapăt.

— Dacă ne-aţi putea garanta cauţiunea printr-o ipotecă, răspunse întru târziu Rogron, v-aş putea ajuta.

— Lucrurile s-ar putea aranja cu Cournant, replică Vinet. Ziarul l-ar duce pe colonel la triumf şi ar face ca salonul dumneavoastră să devină mai puternic decât cel al familiei Tiphaine şi al copărtaşilor ei.

— Cum aşa? întrebă Sylvie.

În clipele când soţia sa împărţea cărţile de joc, iar avocatul explica prestigiul pe care Rogron, colonelul şi el,

Vinet, aveau să-l dobândească graţie publicării unei foi independente pentru arondismentul Provins, Pierrette izbucnise în lacrimi; sufletul şi judecata îi erau la unison; găsea că vară-sa este mult mai vinovată decât dânsa. Copilul din Marais înţelegea instinctiv că Mila, Binefacerea trebuie să fie absolute. Ura rochiile frumoase şi toate câte se făcuseră pentru ea. Prea scump i se vindeau binefacerile. Plângea de ciudă că se lăsase subjugată şi hotărî să se poarte astfel încât să-şi reducă rubedeniile la tăcere, biata copilă! Îşi amintea astfel cât de generos se dovedise Brigaut atunci când îi dăduse toate economiile lui. Se credea în culmea nefericirii, neştiind că în clipa aceea, în salon, i se hotăra o soartă încă mai nefericită. În adevăr, după câteva zile, Pierrette avu un învăţător. Trebui să înveţe să citească, să scrie, să socotească. Educaţia Pierrettei produse enorme pagube casei Rogron. Pete de cerneală pe mese, pe mobile, pe veşminte; apoi caiete, peniţe rătăcite pretutindeni, nisip pentru uscat cerneala pe stofa mobilelor, cărţi rupte, cu colţurile îndoite, în vreme ce-şi făcea lecţiile. De pe acum i se vorbea, şi în ce termeni! de datoria de a-şi câştiga singură pâinea, de a nu fi o povară pentru alţii. Ascultând aceste oribile poveţe, Pierrette simţea că i se pune un nod în gât: o apuca un fel de spasm, inima îi bătea să-i spargă pieptul. Era nevoită să-şi înăbuşe plânsul căci i se cerea socoteală pentru lacrimile ei ca pentru o ofensă adusă bunătăţii mărinimoaselor ei rude. Rogron descoperise un mod de a trăi pe placul lui: o ocăra pe Pierrette aşa cum, pe vremuri, îşi ocăra băieţii de prăvălie; o căuta pe când se juca spre a o constrânge să înveţe, o punea să-şi repete lecţiile, devenise un crâncen supraveghetor al sărmanei copile. La rându-i, Sylvie considera că e datoria ei s-o înveţe pe Pierrette puţinul pe care-l ştia despre lucrul de mână. Nici Rogron, nici soră-sa n-aveau, în firea lor, niciun dram de blândeţe. Aceste capete mărginite, care de altminteri simţeau o plăcere reală s-o sâcâie pe biata fată, trecură pe nesimţite de la blândeţe la asprimea cea mai excesivă.

Asprimea lor se justifica prin pretinsa rea-voinţă a copilei care, dată fiind prea târziu la carte, înţelegea greu. Învăţătorii ei n-aveau priceperea de a da lecţiilor o formă potrivită cu mintea elevei, ceea ce deosebeşte educaţia în familie de educaţia publică. Încât vina era nu atât a Pierrettei, cât a rudelor ei. Avu nevoie deci de foarte multă vreme ca să deprindă primele noţiuni. Pentru nimica toată, i se spunea proastă şi zăpăcită, toantă şi îndărătnică. Pierrette, neîncetat maltratată cu vorba, nu întâlnea, la rubedeniile ei, decât priviri reci. Căpătă atunci atitudinea năucă a ovinelor: nu mai îndrăzni nimic văzând că tot ce face e rău văzut, rău primit, rău judecat. În toate, aşteptă bunul-plac şi poruncile verişoarei sale, îşi păstră pentru sine toate gândurile şi se închise într-o supunere oarbă. Frumoşii ei bujori din obraji începură să se ofilească. Uneori se plângea de dureri. Când vară-sa o întreba: – Unde? copila, pe care toate o dureau, răspundea: – Peste tot locul.

— Cine a mai auzit de dureri peste tot locul? Dacă te-ar durea peste tot, ai muri îndată! îi răspundea Sylvie.

— Te poate durea pieptul, spunea Rogron ca să încheie discuţia, te pot durea dinţii, capul, picioarele, pântecele; dar nu s-a pomenit ca pe cineva să-l doară peste tot! Ce vorbă-i asta, peste tot locul? Oamenii care *zice* că-i doare peste tot înseamnă că nu-i doare nicăieri. Ştii ce faci tu? vorbeşti ca să nu taci din gură.

Pierrette sfârşi prin a tăcea, văzând ea că naivele-i observaţii de copil, florile gândirii ei care înmugureau, sunt întâmpinate cu nişte locuri comune pe care bunul ei simţ i le semnala ca ridicole.

— Te vaiţi, dar ai o foame de lup! îi spunea Rogron.

Singurul om care nu rănea niciodată această floare scumpă şi delicată era slujnica cea trupeşă, Adèle. Adèle încălzea patul fetiţei, dar în ascuns din seara când, surprinzând-o că-i face plăcerea asta tinerei moştenitoare a stăpânilor ei, Sylvie o luase la rost.

— Copiii trebuie să se înveţe cu greul, numai astfel se călesc firile puternice. Aşa am fost crescuţi şi noi, eu şi frate-meu, şi ne-a fost nouă rău? spunea Sylvie. Vei face din Pierrette o *sclifosită*{112}, vorbă din vocabularul Rogron, spre a denumi pe cei bolnăvicioşi şi plângăreţi.

Expresiile duioase ale acestui înger erau privite ca nişte strâmbături. Trandafirii dragostei care se înălţau atât de fragezi, de plăpânzi în tânăru-i suflet şi care dădeau să înflorească erau striviţi fără milă. Pierrette primea loviturile cele mai dure în părţile cele mai simţitoare ale inimii ei. Dacă încerca să îmblânzească cele două sălbatice firi prin vorbe de răsfăţ, era învinuită că se arată iubitoare din interes.

— Spune repede ce doreşti! exclama cu brutalitate Rogron, că doar nu degeaba mă dezmierzi aşa.

Nici sora, nici fratele nu voiau să audă de dragoste, iar Pierrette era numai dragoste. Colonelul Gouraud, dornic să-i fie pe plac domnişoarei Rogron, îi dădea întotdeauna dreptate când era vorba de Pierrette. Şi Vinet le cânta în strună celor două rude ori de câte ori cârteau împotriva Pierrettei; toate prelinsele răutăţi ale acestui înger, el le punea pe seama firii îndărătnice a bretonilor şi pretindea că nicio putere, nicio voinţă nu-i va veni de hac. Rogron şi soră-sa erau tămâiaţi eu o viclenie extraordinară de aceşti doi curtezani care, până la urmă, obţinuseră de la Rogron cauţiunea pentru ziarul *Le Courrier de Provins*, iar de la Sylvie, acţiuni în valoare de cinci mii de franci. Colonelul şi avocatul trecură la fapte. Plasară o sută de acţiuni de cinci sute de franci printre alegătorii proprietari de bunuri naţionale pe care ziarele liberale îi speriaseră; printre fermieri şi printre cetăţenii aşa-zişi independenţi din departament şi dincolo de marginile acestuia, în câteva comune învecinate. Bineînţeles, fiecare acţionar se abonă la ziar. Apoi, anunţurile judiciare şi celelalte fura împărţite între *La Ruche* şi *Le Courrier.* Primul număr al ziarului publică un elogiu sforăitor al lui Rogron. Rogron era

înfăţişat ca un fel de Laffitte{113} al oraşului Provins. Când opinia publică fu lămurită, deveni uşor de prevăzut ca alegerile care se apropiau aveau să fie îndârjit disputate. Frumoasa doamnă Tiphaine ajunsese la deznădejde.

— Din păcate, spunea citind un articol îndreptat împotriva ei şi împotriva lui Julliard, din păcate, am uitat că întotdeauna în preajma unui ins tras pe sfoară se află un escroc şi că prostia atrage întotdeauna un om isteţ din speţa vulpoilor.

De îndată ce ziarul prinse să se răspândească pe o rază de douăzeci de leghe, Vinet se înţoli cu haine noi, ghete, vestă şi pantaloni cuviincioşi. Arborase vestita pălărie cenuşie a Liberalilor şi se mândrea cu lenjeria sa. Soţia lui tocmi o slujnică şi apăru îmbrăcată precum se cuvenea a fi soţia unui bărbat cu influenţă; avu pălării frumoase. Din calcul, Vinet se arătă recunoscător. Avocatul şi prietenul său, Cournant, notarul Liberalilor şi adversarul lui Auffray, deveniră sfetnicii lui Rogron, căruia îi făcură două mari servicii. Contractele de închiriere semnate de Rogron-tatăl în 1815 în împrejurări nefericite se apropiau de termen. Horticultura şi culturile de zarzavaturi se dezvoltaseră enorm în regiunea Provins. Avocatul şi notarul se făcură luntre şi punte să obţină pentru Rogron o creştere a veniturilor de o mic patru sute de franci prin noi închirieri. Vinet câştigă două procese cu două comune pentru plantaţiile de arbori, procese în care era vorba de cinci sute de plopi. Banii câştigaţi de pe urma plopilor, cu cei din economiile Rogronilor, care în ultimii trei ani plasaseră anual trei mii de franci cu dobânzi mari, fură cu multă pricepere folosiţi pentru a cumpăra mai multe terenuri. În cele din urmă, Vinet întreprinse şi duse la bun sfârşit exproprierea câtorva ţărani pe care Rogron-tatăl îi împrumutase cu bani şi care zadarnic se spetiră muncindu-şi şi ameliorându-şi ogoarele spre a putea plăti. Astfel, pierderea suferită de capitalul Rogronilor când şi-au construit casa fu cu vârf şi îndesat acoperită. Proprietăţile

lor, situate în jurul oraşului, alese de tatăl lor aşa cum numai hangiii ştiu să aleagă, împărţite în loturi, dintre care cel mai întins nu avea nici cinci arpeni, arendate unor oameni cât se poate de buni platnici, aproape toţi proprietari ai unor petice de pământ, şi ipotecate, pentru a fi siguri de piaţa arenzilor, proprietăţile acestea le aduseră în ziua de Sfântul-Martin, în noiembrie 1826, un venit de cinci mii de franci. Impozitele îi priveau pe fermieri şi nu era nicio clădire de reparat sau de asigurat împotriva focului. Fratele şi sora posedau fiecare patru mii şase sute de franci cu o dobânda de cinci la sută şi, cum aceste valori depăşeau paritatea, avocatul le propovădui să le transforme în terenuri, asigurându-i, cu sprijinul notarului, că nu vor pierde niciun bănuţ din dobânda cu ocazia schimbului.

La sfârşitul acestei a doua perioade, viaţa Pierrettei deveni atât de grea, nepăsarea obişnuiţilor casei şi prostia cicălitoare, ca şi lipsa de dragoste a rudelor ei deveniră atât de nimicitoare, simţi atât de tare suflând asupra-i frigul umed al mormântului, încât îşi făuri planul îndrăzneţ de a porni pe jos, fără niciun ban, spre Bretania, la bunica şi bunicul ei Lorrain. Două întâmplări o împiedecară. Bătrânelul Lorrain muri, iar Rogron fu numit tutore al verişoarei sale de către un consiliu de familie care se întrunise la Provins. Dacă bunica ar fi murit prima, ar fi fost de crezut ca Rogron, sfătuit de Vinet, să fi cerut din nou cei opt mii de franci ai Pierrettei şi l-ar fi adus pe bunic la sapă de lemn.

— Dar puteţi s-o moşteniţi pe Pierrette, îi spuse Vinet cu un rânjet înfiorător. Nu se ştie cine va trăi, nici cine va muri!

Lămurit de vorba asta, Rogron nu-i dădu pace văduvei Lorrain, debitoarea nepoatei sale, decât după ce aceasta acceptă să-i asigure Pierrettei nuda proprietate a celor opt mii de franci printr-o donaţie între persoane în viaţă, ale cărei cheltuieli le plăti avocatul.

Pierrette fu adânc zguduită de acest deces. În clipa când primise îngrozitoarea lovitură, tocmai se discuta despre prima ei comuniune: alt eveniment ale cărui pregătiri o reţinuseră pe Pierrette la Provins. Ceremonia, atât de necesară şi atât de simplă, avea să ducă la mari schimbări în casa Rogron. Sylvie află că domnul preot Péroux le catehiza pe fetele Julliard, Lesourd, Garceland şi altele. Ea făcu o chestiune de onoare din a-l avea, pentru instruirea Pierrettei, chiar pe vicarul abatelui Péroux, pe domnul Habert, bărbat despre care se spunea că e membru al Congregaţiei{114}, foarte zelos când era vorba de interesele Bisericii, foarte temut în Provins şi care ascundea mari ambiţii sub severitatea unor principii absolute. Sora acestui preot{115}, o tânără ca de vreo treizeci de ani, ţinea în oraş un pension de domnişoare. Fratele şi sora semănau între ei: amândoi slabi, palizi, cu părul negru, morocănoşi. Ca bretonă ce era, crescută din leagăn în practicile şi poezia catolicismului, Pierrette îşi deschisese inima şi-şi plecase urechea la vorbele impunătorului preot. Suferinţa te face evlavios şi, mai toate fetele, îmboldite de o iubire instinctivă, înclină spre misticism, aspectul profund al religiei. Aşa că preotul aruncă sămânţa Evangheliei şi dogmele Bisericii pe un teren prielnic. El schimbă cu totul starea de spirit a Pierrettei. Pierrette îl iubi pe Iisus Cristos care, la Comuniune, e înfăţişat fetelor ca un mire divin; suferinţele sale fizice şi morale căpătară un sens, fata fu învăţată să vadă în toate voinţa lui Dumnezeu. Sufletul ei, lovit cu atâta cruzime în acea casă, fără să-şi poată învinovăţi rudele, îşi căută refugiul în sferele unde se înalţă toţi nefericiţii, purtaţi pe aripile celor trei Virtuţi teologale. Îşi mută deci gândul de a fugi. Sylvie, mirată de prefacerile pe care domnul Habert le operase în Pierrette, deveni curioasă. Din acea clipă, continuând s-o pregătească pe Pierrette pentru prima ei împărtăşanie, domnul Habert cuceri de partea lui Dumnezeu sufletul, până atunci rătăcit, al domnişoarei Sylvie. Sylvie căzu în misticism. Denis Rogron – pe care

pretinsul iezuit nu izbutise să-l atragă, deoarece pe vremea aceea duhul Maiestăţii Sale Liberale, răposatul *Constituţional I-ul*{116} se bucura de o mai mare influenţă asupra unor capete naive decât Biserica – Denis deci rămase credincios colonelului Gouraud, lui Vinet şi liberalismului.

Domnişoara Rogron făcu desigur cunoştinţă cu domnişoara Habert cu care se înţelese în mod desăvârşit. Cele două fete bătrâne se iubiră ca două surori iubitoare. Domnişoara Habert se oferi s-o ia pe Pierrette la ea, spre a-i evita Sylviei dificultăţile şi cheltuielile legate de creşterea ei; dar fratele şi sora îi răspunseră că absenţa Pierrettei ar lăsa un mare gol în casă. Ataşamentul Rogronilor faţă de verişoara lor părea excesiv. Văzând intrarea în joc a domnişoarei Habert, colonelul Gouraud şi avocatul Vinet atribuiră ambiţiosului vicar, în interesul soru-sii, planul matrimonial urzit de colonel.

— Sora domniei-voastre vrea să vă căsătorească, spuse avocatul fostului negustor de mărunţişuri.

— Cu cine? întrebă Rogron.

— Cu bătrâna sibilă de învăţătoare, exclamă bătrânul colonel, mângâindu-şi mustaţa căruntă.

— Da’ nu mi-a spus nimic, răspunse cu naivitate Rogron.

O desăvârşită fată bătrână precum era Sylvie trebuia să progreseze pe calea mântuirii. Influenţa preotului avea să crească în acea casă, cu ajutorul Sylviei, care dispunea după bunu-i plac de frate-său. Cei doi liberali care aveau de ce să se sperie înţeleseră că, dacă preotul hotărâse să-şi mărite sora cu Rogron, unire infinit mai potrivită decât aceea a Sylviei cu colonelul, o va îmboldi pe Sylvie spre cele mai excesive practici ale religiei şi o va convinge s-o trimită pe Pierrette la mănăstire. Puteau deci pierde preţul unui an şi jumătate de osteneli, de laşităţi şi de linguşeli. Încât fură cuprinşi de o ură îngrozitoare şi ascunsă împotriva preotului şi a surorii lui; cu toate astea, îşi dădură seama de necesitatea de a fi în bune relaţii cu ei spre a nu-i pierde din

ochi. Domnul şi domnişoara Habert, care ştiau să joace whist şi boston, veniră în toate serile. Zelul unora aţâţă zelul celorlalţi. Avocatul şi colonelul simţeau că au a face cu adversari la fel de puternici ca şi ei, presentiment pe care-l împărtăşeau domnul şi domnişoara Habert. Această stare reprezenta ea însăşi o luptă. După cum colonelul o făcea pe Sylvie să guste deliciile neaşteptate ale unei cereri în căsătorie, căci ea sfârşise prin a vedea în Gouraud un bărbat vrednic de dânsa, tot astfel domnişoara Habert îl învăluia pe fostul negustor de mercerie cu atenţiile, vorbele şi privirile ei galeşe. Niciuna dintre cele două părţi nu putea rosti acea mare vorbă a înaltei politici: „Împărţim?” Fiecare îşi dorea prada. De altminteri, cei doi fini vulpoi ai Opoziţiei din Provins, Opoziţie care creştea, făcuseră greşeala de a se crede mai puternici decât Clerul: ei, cei dintâi, deschiseră focul. Vinet, a cărui recunoştinţă fu trezită de gheara nesăţiosului său interes personal, dădu fuga la domnişoara de Chargeboeuf şi la mama acesteia. Cele două femei posedau o rentă de vreo două mii de livre şi trăiau de azi pe mâine la Troyes. Domnişoara Rathilde de Chargeboeuf era o splendidă făptură, dintre cele care cred în căsătoriile din dragoste şi care, pe la douăzeci şi cinci de ani, trezindu-se tot nemăritate, îşi schimbă opinia. Vinet se pricepu s-o convingă pe doamna de Chargeboeuf să pună laolaltă cei două mii de franci ai ei cu mia de scuzi pe care-i câştiga el de când fondase ziarul şi să vină a trăi în familie la Provins unde, zicea el, Bathilde se va căsători cu un imbecil, pe nume Rogron, şi va puţea, inteligentă precum este, să rivalizeze cu frumoasa doamnă Tiphaine. Adeziunea doamnei şi domnişoarei de Chargeboeuf la menajul şi la ideile lui Vinet dădu partidei liberale cea mai mare stabilitate. Această alianţă consternă aristocraţia din Provins şi partida doamnei Tiphaine. Doamna de Bréautey, deznădăjduită la vederea celor două nobile femei astfel înşelate, le rugă să vină la ca. Deplânse greşelile regaliştilor

şi se înfurie împotriva celor din Troyes aflând starea mamei şi a fiicei.

— Cum aşa? nu s-a găsit niciun nobil de ţară, om mai în vârstă, care s-o ceară pe drăgălaşa aceea, născută să devină castelană? spunea. Au lăsat să treacă vremea şi acum se va arunca de gâtul unui Rogron.

Răscoli tot departamentul fără a izbuti să găsească un singur gentilom dornic să ia în căsătorie o fată a cărei mamă n-avea decât o rentă de două mii de livre. Partida doamnei Tiphaine şi subprefectul porniră, la rândul lor, dar prea târziu, în căutarea acelui necunoscut. Doamna de Bréautcy aduse grele învinuiri egoismului care submina Franţa, rod al materialismului şi al puterii pe care legile o acordă banului: nobilimea nu mai însemna nimic! frumuseţea nimic! oameni de teapa unor Rogron sau Vinet porniseră la război împotriva regilor Franţei!

Bathilde de Chargeboeuf avea asupra rivalei sale nu numai superioritatea de netăgăduit a frumuseţii, dar şi aceea a toaletelor. Avea o carnaţie de un alb splendid. La douăzeci şi cinci de ani, cu umerii deplin rotunjiţi, frumoasele-i forme ajunseseră la o rafinată plenitudine. Armonia gâtului, fineţea încheieturilor, bogăţia părului de un blond elegant, graţia surâsului, forma distinsă a capului, ţinuta şi ovalul figurii, ochii ei frumoşi aşezaţi sub o frunte bine desenată, mişcările-i nobile şi frumos ritm aţe precum şi mijlocul încă subţire, toate farmecele ei se potriveau. Avea mâini frumoase şi piciorul mic. Poate că sănătatea îi dădea aspectul unei hangiţe, „dar asta nu poate fi cusur în ochii unui Rogron”, spuse frumoasa doamnă Tiphaine. La prima ei înfăţişare, domnişoara de Chargeboeuf apăru destul de simplu îmbrăcată. Rochia ei de lână merinos cafenie cu feston de broderie verde era decoltată; dar un voal de tul, bine întins cu nişte şnururi ascunse, îi acoperea umerii, spatele şi bustul, lăsând totuşi la vedere o parte a acestora, deşi voalul era prins cu o *fibulă*{117}. Pe sub această fină împletire, frumuseţea Bathildei devenea încă

mai atrăgătoare, mai seducătoare. Intrând, îşi scoase pălăria de catifea şi şalul, descoperindu-şi frumoasele-i urechi împodobite cu cercei lungi de aur. Purta o cruciuliţă prinsă cu o panglică de catifea care se profila pe gâtul ei ca inelul negru pe care natura cea plină de fantazie îl aşază pe coada unei pisici albe de angora. Poseda toate rafinamentele fetelor de măritat: ştia să-şi agite mâinile ca să-şi potrivească o buclă care nu era nelalocul ei, să-şi arate încheietura mâinii rugându-l pe Rogron să-i prindă o manşetă; lucru pe care nefericitul, năucit, îl refuza cu brutalitate, ascunzându-şi astfel emoţia sub o prefăcută nepăsare. Sfiala unicei iubiri din toată viaţa acestui negustor avea să ia toate înfăţişările urii. Sylvie, ca şi Céleste Habert, nu-şi dădu seama, nu însă şi avocatul, singurul bărbat superior al acestui cerc stupid şi care nu-l avea drept adversar decât pe preot, colonelul fiindu-i de multă vreme aliat.

De partea sa, colonelul se purtă din acea clipă cu Sylvie precum Bathilde cu Rogron. Îşi schimba cămaşa albă în fiecare seară, purtă gulere de catifea pe care se detaşa clar chipu-i marţial, scos în relief de cele două capete ale gulerului alb al cămăşii; adoptă o jiletcă de pichet alb şi-şi comandă o redingotă nouă de stofă bleu pe care strălucea rozeta-i roşia, toate acestea sub pretextul de a o onora pe frumoasa Bathilde. Renunţă să mai fumeze după ora două. Îşi pieptăna pe spate părul cărunt care-i acoperea ţeasta pământie. În sfârşit, adoptă înfăţişarea şi ţinuta unui şef de partidă, a unui bărbat gata să-i trateze cu mare străşnicie pe inamicii Franţei, mai bine zis pe Bourboni, şi fără întârziere.

Diabolicul avocat şi vicleanul colonel jucară însă domnului şi domnişoarei Habert un renghi încă mai cumplit decât fusese prezentarea frumoasei domnişoare de Chargeboeuf, pe care atât partida liberală cât şi cei din casa Bréautey o găsiseră de zece ori mai frumoasă decât frumoasa doamnă Tiphaine. Aceşti doi mari politicieni de

provincie lansară zvonul că domnul Habert era la curent cu toate planurile lor. Curând, tot târgul începu a vorbi de el ca de un preot liberal. Convocat de urgenţă la episcopie, domnul Habert fu constrâns să renunţe la a-şi mai petrece serile la Rogroni; soră-sa însă continuă să se ducă la ei. Salonul Rogron fu din acea clipă constituit şi deveni o forţă.

Astfel, către mijlocul anului, în salonul Rogronilor, lucrăturile politice se dovediră a fi la fel de intense ca şi cele matrimoniale. Dacă interesele oculte, ascunse în inimi, se ciocneau cu înverşunare, luptele publice ajunseseră la o fatală celebritate. Toată lumea ştie că guvernul Villèle a căzut în urma alegerilor din 1826{118}. La colegiul electoral din Provins, Vinet, candidat liberal, căruia domnul Cournant îi procurase censul legal prin cumpărarea unui domeniu pentru a cărui plată se îndatorase, fu cât pe ce să-l întreacă pe domnul Tiphaine. Preşedintele obţinu o majoritate de numai două voturi. Doamnelor Vinet şi de Chargeboeuf, lui Vinet şi colonelului li se alăturară uneori domnul Cournant şi soţia lui, apoi medicul Neraud, un bărbat care avusese o tinereţe foarte furtunoasă, dar care lua în serios viaţa; se spunea că se dedicase studiului şi era dotat, după cum susţineau liberalii, cu o înzestrare mult mai apreciabilă decât domnul Martener. Rogronii nu puteau găsi nicio explicaţie triumfului lor, după cum nu pricepuseră nici de ce fuseseră ostracizaţi.

Frumoasa Bathilde de Chargeboeuf, căreia Vinet i-o înfăţişă pe Pierrette drept o inamică a ei, îi arăta acesteia un dispreţ ucigător. Interesul general cerea ca biata victimă să fie înjosită. Doamna Vinet nu putea face nimic pentru copila aceasta, strivită între nişte interese neîndurătoare pe care, în cele din urmă, ajunsese să le înţeleagă. De n-ar fi fost vrerea poruncitoare a soţului ei, nici n-ar fi păşit în casa Rogron, căci îi făcea prea mult rău să vadă cum mica fiinţă maltratată se ghemuieşte la pieptul ci, parcă simţind o ascunsă protecţie, şi care o ruga să-i arate cutare sau

cutare împunsătură de ac, s-o înveţe o broderie. Astfel, Pierrette arăta că, dacă era tratată cu blândeţe, înţelegea şi lucra de minune. Dar doamna Vinet nu mai era de folos, aşa că nu mai veni. Sylvie, care mai trăgea nădejde să se mărite, văzu în cele din urmă în Pierrette o piedică: Pierrette mergea pe paisprezece ani iar tenul ei palid, bolnăvicios, ale cărui simptome nu erau luate în seamă de ignoranta fată bătrână, o făcea atrăgătoare. Atunci Sylvie avu frumoasa idee de a se despăgubi de cheltuielile pe care le avea cu Pierrette, făcând din ea o slujnică. Vinet, căruia doamna şi domnişoara de Chargeboeuf îi încredinţaseră apărarea drepturilor lor, domnişoara Habert, Gouraud, toţi obişnuiţii casei care se bucurau de vreo influenţă o povăţuiră pe Sylvie s-o concedieze pe trupeşa Adèle. Ce, Pierrette n-ar putea găti ea şi n-ar putea deretica prin casă? Dacă s-ar întâmpla să fie mai mult de lucru, ar putea apela la menajera colonelului, o femeie foarte destoinică şi una dintre cele mai bune bucătărese din Provins. Pierrette, desigur, ştie să gătească, să frece, spuse sinistrul avocat, să măture, să ţină casa curată, să facă piaţa, să înveţe preţul mărfurilor. Biata micuţă, pe cât de generoasă pe-atât de devotată, se oferi singură, fericită să-şi poată plăti astfel bucata de pâine amară pe care o mânca în casa aceea. Adèle fu concediată. Astfel, Pierrette pierdu singura fiinţă care, poate, ar fi ocrotit-o. Deşi era voinică, din clipa aceasta se simţi copleşită fizic şi moral. Cei doi celibatari nu-i arătară nici puţina atenţie de care, de obicei, se bucură o servitoare; ea le aparţinea! Încât era ocărâtă pentru te-miri-ce, pentru o urmă de praf rămas pe marmura şemineului sau pe un glob de sticlă. Aceste obiecte de lux, pe care atâta le admirase, îi deveniră odioase. Cu toată dorinţa ei de a munci câţ mai bine, neîndurata ei verişoara găsea întotdeauna pricină să-i ceară să ia lucrul de la capăt. Timp de doi ani, Pierrette nu avu parte măcar de o laudă, nu auzi o vorbă bună. Pentru ea, a fi fericită însemna a nu fi mustrată. Îndura cu îngerească răbdare toanele celor doi

celibatari care nu ştiau ce înseamnă sentimentele binevoitoare şi care, zi de zi, o făceau să simtă că le aparţine. Viaţa asta pe care o ducea, între cei doi negustori, ca strivită între cele două fălci ale unei menghine, îi agravă boala. Simţi tulburări interne atât de violente, simţi răbufnirea unor suferinţe ascunse şi neprevăzute, încât dezvoltarea ei firească fu iremediabil primejduită. Astfel, Pierrette ajunse cu încetul, îndurând dureri cumplite dar ascunse, în starea în care o găsise prietenul ei din copilărie când o salutase, în piaţetă, cântându-i o romanţă bretonă.

Înainte de a vă înfăţişa drama familială pe care apariţia lui Brigaut a dezlănţuit-o în casa Rogron, este necesar, spre a nu întrerupe povestirea, să explicăm statornicirea bretonului la Provins, deoarece el a fost, într-un fel, un personaj mut al acestei scene. Luând-o la sănătoasa, Brigaut era speriat nu numai de semnul Pierrettei, cât de schimbarea pe care-o observase la tânăra sa prietenă: n-o putuse recunoaşte decât după glas, după priviri şi după gesturile care-i amintiră de mica sa prietenă atât de vioaie, de veselă şi în acelaşi timp atât de iubitoare. După ce se depărtă de casă, nu-l mai ţinură picioarele; un fior îi străbătu şira spinării! N-o văzuse pe Pierrette, ci umbra ei. Urcă în oraşul de sus, gânditor, tulburat, până într-un loc de unde putea zări piaţa şi locuinţa Pierrettei; o privi îndelung şi cu durere, cufundat în gânduri fără număr, ea o năpastă care nu ştii de unde te-a lovit şi unde te va mâna. Pierrette suferea, era nefericită, îi era dor de Bretania! dar ce o durea? întrebări care, toate, umblau prin inima lui Brigaut sfâşiind-o şi dezvăluindu-i cât de adâncă era dragostea pe care o purta surioarei sale adoptive. Foarte rareori se întâmplă ca pasiunile între băieţi şi fete să dăinuie. Încântătorul roman al lui Paul şi al Virginiei, ca şi cel al Pierrettei şi al lui Brigaut, nu lămuresc întrebarea pe care o ridică acest atât de straniu fapt moral. Istoria modernă nu ne oferă decât vestita excepţie a sublimei marchize de

Pescaire şi a soţului ei[{119}]: sortiţi unul altuia de către părinţii lor încă de la vârsta de paisprezece ani, s-au adorat şi s-au căsătorit; în secolul al şaisprezecelea, legătura lor a dat exemplul unei iubiri conjugale fără margini, fără nor. Rămasa văduvă la treizeci şi patra de ani, marchiza, frumoasă, spirituală, de toţi adorata, respinse propunerile unor regi şi se înmormântă într-o mănăstire unde nu văzu, nu auzi decât glasurile unor călugăriţe. O asemenea iubire, la fel de desăvârşită, încolţise dintr-odată în inima sărmanului lucrător breton. Pierrette şi Brigaut se ocrotiseră atât de ades unul pe altul, el fusese atât de bucuros să-i dea banii pentru călătorie şi fusese cât pe ce să-şi dea duhul alergând după diligenţă, ceea ce Pierrette nu aflase niciodată! În ultimii trei ani, aceste amintiri nu o dată încălziseră ceasurile friguroase ale trudnicei sale vieţi. Învăţase meseria de dragul Pierrettei, îşi crease o situaţie de dragul Pierrettei, de dragul Pierrettei venise la Paris, cu gândul ca pentru ea să reuşească în viaţă. După o şedere de două săptămâni, nu mai putuse rezista dorinţei de a o vedea şi mersese pe jos de sâmbătă seara până în acea dimineaţă de luni, cu gândul de a se întoarce la Paris; dar emoţionanta apariţie a micii sale prietene îl ţintuise la Provins. Un admirabil magnetism contestat încă, în ciuda atâtor dovezi, îl influenţa fără a-şi da seama: avea ochii scăldaţi în lacrimi în timp ce privirea Pierrettei era înceţoşată de lacrimi. Dacă, pentru ea, Brigaut însemna Bretania şi cea mai fericită copilărie, pentru el, Pierrette însemna viaţa! La şaisprezece ani, Brigaut nu ştia încă nici să deseneze, nici să schiţeze o cornişă, habar n-avea de multe; dar cu lucrările lui câştigase patru sau cinci franci pe zi. Putea aşadar trăi şi la Provins, unde ar fi în apropierea Pierrettei, şi-ar încheia învăţătura intrând ucenic la cel mai bun tâmplar din oraş şi ar ocroti-o pe Pierrette. Într-o clipita, Brigaut se hotărâse. Lucrătorul dădu fuga la Paris, îşi aranja socotelile, îşi luă livretul de muncă, bagajul şi sculele. După trei zile era calfă[{120}] la

domnul Frappier, cel mai bun tâmplar din Provins. Lucrătorii sârguincioşi, aşezaţi, inamici ai gâlcevilor şi ai cârciumii sunt îndeajuns de puţini, încât meşterii ţin la tinerii ca Brigaut. Spre a încheia povestea bretonului în privinţa asta, după două săptămâni deveni meşter, fu găzduit şi hrănit de Frappier care-l învăţa calculul şi desenul linear. Moşierul tâmplar locuia pe Strada-Mare, la o sută de paşi de piaţeta cea lungă la capătul căreia se afla casa Rogron. Brigaut îşi zăvorî dragostea în suflet şi nu se făcu vinovat nici de cea mai mică indiscreţie. Doamna Frappier îi spuse povestea celor doi Rogron; îi istorisi ce făcuse bătrânul hangiu spre a pune mâna pe moştenirea unchiaşului Auffray. Brigaut fu informat asupra caracterului negustorului de mercerie Rogron şi al surorii sale. Într-o dimineaţă, în piaţa de alimente, o zări pe Pierrette care-şi însoţea verişoara şi se cutremură când o văzu că duce un coş plin cu provizii. Duminica, se duse s-o revadă la biserică, unde bretona venise gătită cu ce avea mai frumos. Acolo, pentru prima oară, Brigaut văzu că Pierrette era domnişoara Lorrain. Pierrette îşi zări prietenul, dar îi făcu un semn misterios spre a-i da de ştire că trebuie să nu se dea pe faţă. În acel gest era un întreg univers, ca şi în acela prin care, cu două săptămâni mai înainte, îl rugase să dispară. Câtă avere trebuia să strângă el timp de zece ani spre a se putea căsători cu mica lui prietenă din copilărie, căreia Rogronii urmau să-i lase o casă, o sută de arpeni de pământ şi o rentă de douăsprezece mii de livre, fără a mai pune la socoteală şi economiile! Stăruitorul breton nu voi să-şi încerce norocul înainte de a-şi însuşi cunoştinţele care-i lipseau. Putea să se instruiască la Provins, la fel de bine ca la Paris, atâta timp cât era vorba numai de teorie; preferă să rămână aproape de Pierrette, căreia de altfel ţinea să-i împărtăşească planurile lui ca şi natura protecţiei pe care ea ar puica conta. În sfârşit, nu voia s-o părăsească fără a-şi lămuri misterul tristeţii care cuprinsese tocmai acel organ pe care cel din urmă îl părăseşte viaţa: ochii; fără a-şi da

seama de pricina suferinţelor care-i dădeau înfăţişarea unei fete încovoiate sub coasa morţii şi gata să se prăbuşească. Cele două înduioşătoare semne pe care i le făcuse şi care nu dezminţeau prietenia lor, dar care-i cereau cea mai mare rezervă, îngroziră sufletul bretonului. Era limpede că Pierrette îi ceruse să aştepte, să nu încerce s-o întâlnească; altminteri, era primejdie, erau riscuri pentru ea. Ieşind din biserică, fata izbuti să-i arunce o privire, iar Brigaut îi văzu ochii plini de lacrimi. Bretonul ar fi reuşit mai degrabă să rezolve cuadratura cercului decât să ghicească ce se petrecuse în casa Rogron de când apăruse el.

Bătându-i inima să-i spargă pieptul de frică, Pierrette se coborî din odaia ei în dimineaţa când Brigaut îi apăruse în visul ei matinal ca un alt vis. Ca să se dea jos din pat, ca să deschidă fereastra, domnişoara Rogron trebuie să fi auzit cântecul şi cuvintele, îndeajuns de scandaloase pentru urechea unei fete bătrâne; Pierrette însă habar n-avea de ceea ce o făcuse pe vară-sa să se arate atât de sprintenă. Sylvie avea puternice motive să se scoale şi să dea fuga la fereastră. De vreo săptămână, ciudate întâmplări tainice, cumplite sentimente agitau principalele personaje ale salonului Rogron. Aceste întâmplări necunoscute, ascunse cu grijă şi de unii şi de ceilalţi, aveau să se prăvale ca o avalanşă rece peste Pierrette. Această lume de întâmplări misterioase şi pe care ar trebui poate să le numim scârnăviile sufletului omenesc, zac la temelia celor mai mari revoluţii politice, sociale sau familiale; dar, dându-le pe faţă, poate că ar fi cât se poate de util să precizăm că traducerea lor în limbaj algebric, deşi corectă, este infidelă din punctul de vedere al formei. Aceste calcule profunde nu sunt la fel de brutal grăitoare precât este povestea care le înfăţişează. Încercarea de a reda circumlocuţiunile, prudenţa oratorică, lungile convorbiri în cursul cărora inteligenţa întunecă intenţionat propria-i lumină, iar vorba mieroasă diluează veninul anumitor intenţii, ar echivala cu scrierea unei cărţi la fel de voluminoase ca magnificul poem intitulat *Clarissa*

Harlowe[{121}]. Domnişoarele Habert şi Sylvie erau deopotrivă dornice să se mărite; numai că una era cu zece ani mai tânără decât cealaltă şi calculul probabilităţilor îi permitea Celestei Habert să spere că progeniturile ei vor avea parte de toată averea Rogronilor. Sylvie mergea pe patruzeci şi doi de ani, vârstă la care căsătoria poate prezenta inconveniente. Spovedindu-se una celeilalte spre a-şi cere reciproc încuviinţarea, Céleste Habert, îmboldită de răzbunătorul abate, o lămurise pe Sylvie asupra pretinselor primejdii ale poziţiei ei. Colonelul, bărbat violent, sănătos ca orice ostaş, flăcău bine clădit de patruzeci şi cinci de ani, avea să practice morala din toate basmele: *Şi-au trăit fericiţi şi-au avut o droaie de copii*. Această fericire o făcu pe Sylvie să tremure, se temu să nu moară, idee care-i pustieşte până-n adâncul sufletului pe celibatari. Dar guvernul Martignac, această a doua victorie a Camerei care răsturnase guvernul Villèle, se înscăunase. Partida lui Vinet păşea cu capul sus în Provins. Vinet, acum cel mai de vază avocat din regiunea Brie, avea, cum spune vorba populară, *noroc cu carul*. Devenise o personalitate. Liberalii îi profetizau ascensiunea, va deveni desigur deputat, procuror-general. Iar colonelul va deveni primar în Provins. A! să tronezi precum trona doamna Garceland, să fii soţia primarului, la gândul ăsta Sylvie nu-şi mai încăpea în piele şi voi să se arate unui medic, deşi consultaţia ar fi putut s-o acopere de ridicol. Cele două fete, una învingătoare a celeilalte şi sigură că o va putea duce de nas, născociră o capcană dintre cele pe care femeile, sfătuite de un preot, se pricep atât de bine să le pună la cale. A-l consulta pe domnul Néraud, medicul liberalilor, adversarul domnului Martener, ar fi fost o greşeală. Céleste Habert îi propuse deci Sylviei s-o ascundă în cabinetul ei de toaletă şi să-l consulte pentru ea, în aceeaşi chestiune, pe domnul Martener, medicul pensionului ei. Complice sau nu al Célestei, Martener îi răspunse pacientei sale că primejdia, deşi slabă, era prezenţă la o fată de treizeci de ani.

— Însă constituţia dumneavoastră, îi spuse încheind, vă permite să nu aveţi nicio teamă.

— Dar pentru o femeie trecută de patruzeci de ani? întrebă domnişoara Céleste Habert.

— O femeie de patruzeci de ani, căsătorită şi care a avut copii, nu are a se teme de nimic.

— Dar o fată cuminte, foarte cuminte, ca domnişoara Rogron, de exemplu?

— Cuminte! nicio îndoială, spuse domnul Martener. O naştere fericită e atunci adevărată minune a lui Dumnezeu, dar rareori se întâmplă.

— Şi de ce? întrebă Céleste Habert.

Medicul răspunse cu o înspăimântătoare descriere patologică, explicându-i cum elasticitatea pe care în tinereţe natura o conferă musculaturii şi oaselor se pierde la o anumită vârstă, mai ales la femeile care, prin ocupaţiile lor, duc multă vreme o viaţă sedentară, cum e cazul domnişoarei Rogron.

— Aşadar, după patruzeci de ani, o faţă virtuoasă nu se mai poate căsători?

— Sau să mai aştepte, răspunse medicul; dar în cazul ăsta nu mai poate fi vorba de căsătorie, ci de o asociaţie de interese, ce alta ar putea fi?

Pe scurt, din această convorbire reieşi limpede, serios, ştiinţific şi rezonabil că, după vârsta de patruzeci de ani, o fată virtuoasă nu prea mai poate să se căsătorească. După ce domnul Martener plecă, domnişoara Céleste Habert o găsi pe domnişoara Rogron verde şi galbenă la faţă, cu pupilele dilatate, pe scurt, într-o stare îngrozitoare.

— Îl iubeşti atât de mult pe colonel? o întrebă.

— Mai trăgeam nădejde, răspunse faţa bătrână.

— Bine, aşteaptă, strigă perfid domnişoara Habert, care ştia că timpul i-o va plăti colonelului.

Cu toate astea, moralitatea acestei căsătorii era îndoielnici. Sylvie se duse să-şi sondeze conştiinţa în adâncul confesionalului. Severul mentor îi explică dogmele

Bisericii, care nu vede în căsătorie decât înmulţirea speciei umane, care condamnă recăsătoririle şi înfierează pasiunile care nu au un scop social. Nedumerirea Sylviei Rogron ajunse la culme. Lupta ei interioară dădu o forţă ciudată pasiunii ei şi-i dărui farmecul inexplicabil pe care, de la Eva încoace, fructul oprit îl oferă femeilor. Tulburarea domnişoarei Rogron nu putu scăpa ochiului clarvăzător al avocatului.

Într-o seară, după jocul de cărţi, Vinet se apropie de scumpa lui prietenă Sylvie, o luă de mână şi se aşează, alături de ea, pe una dintre canapele.

— Ce ai pe suflet? o întrebă la ureche.

Sylvie îşi plecă trist capul. Avocatul aşteptă ca Rogron să plece, rămase singur cu fata bătrână şi află totul.

— Bine a mai lucrat abatele! Dar a lucrat pentru mine, îşi zise în sine, după ce ascultase istorisirea tuturor consultaţiilor secrete ale Sylviei, dintre care ultima fusese şi cea mai îngrozitoare.

Acest viclean vulpoi de avocat se dovedi încă mai teribil, în explicaţiile sale, decât medicul; o sfătui să se căsătorească, dar abia peste vreo zece ani, pentru mai mare siguranţă. Avocatul îşi jură că toată averea Rogronilor va aparţine Bathildei. Îşi frecă palmele, zâmbi pe sub mustaţă, în timp ce alerga după doamna şi domnişoara de Chargeboeuf pe care le lăsase în drum, dimpreună cu slujnica lor, înarmată cu un felinar. Influenţa de care se bucura domnul Habert, medic al sufletelor, Vinet, ca medic al pungii cu bani, o contrabalansa perfect. Rogron era foarte puţin credincios; încât omul Bisericii şi omul Legii, sutana neagră şi roba neagră se aflau cot la cot. Aflând de victoria pe care o obţinuse domnişoara Habert, care trăgea nădejde să se mărite cu Rogron, asupra Sylviei, care ezita între teama de moarte şi bucuria de a deveni baroneasă, avocatul întrevăzu putinţa de a-l îndepărta pe colonel de pe câmpul de luptă. Îl cunoştea îndeajuns de bine pe Rogron spre a găsi mijlocul de a-l căsători cu frumoasa Bathilde.

Rogron nu putuse face faţă asalturilor domnişoarei de Chargeboeuf. Vinet ştia că de îndată ce Rogron se va afla singur cu Bathilde şi cu dânsul, căsătoria lor se va hotărî. Rogron ajunsese de nu-şi mai lua ochii de la domnişoara Habert, atât de mult se temea să se uite la Bathilde. Vinet îşi dădea bine seama cât de mult îl iubea Sylvie pe colonel. Înţelegea toată profunzimea unei atari pasiuni la o fată bătrână, mistuită şi de evlavie; curând, găsi calea de a-i duce la pierzanie şi pe Pierrette şi pe colonel, nădăjduind să se descotorosească de unul prin celălalt.

A doua zi, dimineaţa, după orele de consultaţii, îl întâlni pe colonel plimbându-se cu Rogron, potrivit cu obiceiul lor de toate zilele.

Ori de câte ori aceşti trei bărbaţi se întâlneau, în oraş se stârneau comentarii. Triumviratul lor, pe care subprefectul, magistratura, partida familiei Tiphaine îl detestau, îndeplinea o funcţie de tribun cu care liberalii din Provins se făleau. Vinet redacta de anul singur *Le Courrier*, el era capul partidei; colonelul, administratorul responsabil al ziarului, era braţul care executa; Rogron cu banii lui, era nervul care făcea legătura între comitetul de conducere din Provins şi comitetul de conducere din Paris. După spusele soţilor Tiphaine, aceşti trei bărbaţi unelteau în permanenţă împotriva guvernului, în timp ce liberalii îi admirau ca pe nişte apărători ai poporului. Când avocatul îl văzu pe Rogron întorcându-se spre piaţă, la ora cinei care-l mâna acasă, îl opri pe colonel, apucându-l de braţ, să-l mai însoţească pe fostul negustor de mercerie.

— Hai, colonele, îi spuse, o să-ţi iau o mare povară de pe inimă; nu cu Sylvie te vei căsători, ci cu cineva mult mai bine: dacă vei face tot ce e necesar, peste doi ani te vei putea căsători cu micuţa Pierrette Lorrain.

Şi-l puse la curent cu rezultatele uneltirilor iezuitului.

— Ce lovitură, dată pe ascuns şi cu câtă perfidie! spuse colonelul.

— Colonele, continuă cu gravitate Vinet, Pierrette este o făptură încântătoare, vei putea fi fericit până la sfârşitul zilelor şi, cum te bucuri de o sănătate înfloritoare, căsătoria nu va avea obişnuitele neajunsuri ale căsniciilor nepotrivite ca vârstă; să nu crezi însă că a trece de la o viaţă îngrozitoare la una plăcută e lucru chiar atât de uşor. Să-ţi transformi amanta în confidentă este o operaţie la fel de periculoasă cum ar fi, în profesiunea domniei-tale, forţarea unui râu sub focul inamicului. Subtil ca un ofiţer de cavalerie ce te afli, vei studia poziţia şi vei manevra cu superioritatea de care ne-am bucurat şi până acum şi căreia-i datorăm situaţia noastră actuală. Dacă eu voi deveni cândva procuror-general, domnia-ta vei putea conduce departamentul. A! de-ai fi fost elector, astăzi am fi mult mai departe; aş fi putut cumpăra voturile acelor doi slujbaşi, despăgubindu-i de pierderea slujbelor lor, şi am fi avut majoritatea. Astăzi aş trona alături de un Dupin{122}, de un Casimir-Perier{123}, de un…

De mult, colonelul se gândise la Pierrette dar, cu multă prefăcătorie, îşi ascunsese gândul; încât brutalitatea lui faţă de Pierrette era numai părelnică. Copila nu putea pricepe de ce fostul camarad de oaste al tatălui ei se purta atât de rău cu ea în timp ce, atunci când o întâlnea singură, o apuca de bărbie şi o mângâia părinteşte. De când Vinet îi mărturisise ce spaimă îi provoca domnişoarei Sylvie căsătoria, Gouraud căutase prilej s-o întâlnească singură pe Pierrette, iar atunci severul colonel devenea blând ca un mieluşel: îi povestea fetei cât de viteaz se arătase Lorrain şi o căina pentru moartea lui!

Câteva zile înainte de sosirea lui Brigaut, Sylvie îl surprinsese pe Gouraud împreună cu Pierrette. Atunci gelozia i se furişă în inimă, cu o violenţă călugărească. Gelozia, întotdeauna credulă, bănuitoare, este patima cel mai mult influenţată de fantazie; dar ea nu dă nimănui minte, ci o întunecă; iar Sylviei, patima asta avea să-i vâre în cap nişte ciudate idei. Sylvie îşi închipui că bărbatul care

nu de mult îi spusese Pierrettei cuvintele *doamnă mireasă* fusese colonelul. Atribuind acea întâlnire colonelului, Sylvie credea că nu se înşală întrucât, de o săptămână, purtarea colonelului îi părea a fi alta. Acest bărbat fusese singurul care, în pustnicia în care trăise ea, îi dăduse atenţie, drept pentru care nici ea nu-l slăbea din ochi, nici din inimă; şi tot hrănindu-se cu nădejdi, când înfloritoare, când spulberate, lucrurile luaseră atari proporţii încât simţea efectele unui adevărat miraj moral. După cum spune o frumoasă zicală populară, tot privind, ea ajunsese de nu mai vedea nimic. Pe rând, Sylvie, când gonea gândul acestei rivalităţi himerice, când lupta cu succes împotriva lui. Neîncetat se compara cu Pierrette: ea avea patruzeci de ani şi părul cărunt; iar Pierrette era o fetişcană cu faţa delicios de albă, cu ochii atât de blânzi încât ar fi putut încălzi şi o inimă moartă. Ştia din auzite că bărbaţilor de cincizeci de ani le plac fetişcanele de genul Pierrettei. Până ce colonelul să se cuminţească şi să înceapă a frecventa casa Rogron, Sylviei îi fusese dat să audă, în salonul Tiphaine, ciudate vorbe despre Gouraud şi despre apucăturile lui. Fetele bătrâne au despre dragoste ideile platonice exagerate ale tinerelor de douăzeci de ani, ele au păstrat opinii absolute ca toţi cei care nu şi-au trăit viaţa, care n-au simţit pe pielea lor cum forţele sociale majore modifică, ştirbesc şi slăbesc aceste frumoase şi nobile idei. Gândul că ar putea fi înşelată de colonel îi muncea creierii. De cum se trezea din somn spre a zăbovi în pat ca orice celibatar leneş, fata bătrână se gândea la ea, la Pierrette, la romanţa care o trezise, la auzul cuvântului căsătorie. Slabă la minte precum era, în loc să-şi privească iubitul printre crăpăturile oblonului, îşi deschisese larg fereastra, fără a-şi da seama că Pierrette putea s-o audă. Dacă ar fi avut inteligenţa obişnuită a unui spion, l-ar fi văzut pe Brigaut, iar fatala dramă care începuse atunci n-ar mai fi avut loc.

Pierrette, cu toată slăbiciunea ei, dădu la o parte barele de lemn care sprijineau obloanele bucătăriei, le deschise şi

le fixă, apoi se duse să deschidă şi uşa coridorului ce da în grădină. Luă toate măsurile trebuitoare spre a curăţa covorul, a deretica sufrageria, coridorul, scările, cu un cuvânt spre a face peste tot curăţenie, cu o sârguinţă, cu o conştiinciozitate de care nicio slujnică, nici chiar olandezele, n-ar putea da dovadă: numai ea ştia cât se temea de mustrări! Pentru ea, a fi fericită însemna să vadă ochii mici, albaştri, spălăciţi şi reci ai vară-sii nu mulţumiţi, niciodată nu păreau astfel, dar barem liniştiţi după ce îşi arunca roată pretutindeni privirea ei de stăpână, privirea ei nemaipomenită care vedea şi ceea ce scăpa chiar şi ochilor celor mai ageri. Pe Pierrette o trecuseră toate năduşelile când se întoarse la bucătărie ca să deretice şi acolo, să aţâţe focul la maşina de gătit, ca să poată apoi duce, pe rând, în odăile verilor ei, jeratic şi după aceea apă calda pentru spălat, ea, care niciodată nu se bucurase de aşa ceva! Aşează masa pentru dejun şi aprinse focul în soba din sufragerie. Ca să facă toate treburile astea, uneori se cobora în pivniţă după surcele, trecea dintr-un loc cu aer rece în altul cu aer cald, apoi de la căldură la frig şi umezeală. Aceste treceri bruşte, pe care le făcea cu graba tinereţii, deseori spre a se cruţa de o vorbă aspră, spre a îndeplini o poruncă, îi vătămau grav sănătatea. Pierrette nu se ştia bolnavă. Cu toate astea, începuse să bolească; avea pofte ciudate, pe care nu le mărturisea; îi plăceau legumele crude şi le devora pe ascuns. Nevinovata copilă habar n-avea ca se îmbolnăvise grav de o boală care cerea cea mai mare atenţie. Până la apariţia lui Brigaut, dacă Néraud, pe care, ar fi trebuit să-l mustre conştiinţa pentru moartea bunicii, i-ar fi arătat nepoatei această primejdie de moarte, Pierrette ar fi surâs: găsea că viaţa e prea amară, ca să nu surâdă morţii. Dar de câteva clipe ea, în care suferinţele trupului se însoţeau cu suferinţele dorului după Bretania, boală a sufletului atât de cunoscută încât coloneii acordă toată atenţia bretonilor care se află în regimentele lor, era îndrăgostită de Provins! Vederea acelei flori de aur,

cântarea, prezenţa prietenului din copilărie o readuseseră la viaţă precum o plantă multă vreme lipsită de apă se înviorează după o ploaie bună. Voia să trăiască, i se părea că niciodată nu suferise! Se strecură, sfioasă, la verişoara sa, îi aprinse locuirii lăsă ceainicul, schimbă câteva cuvinte, se duse apoi să-şi trezească din somn tutorele şi se coborî să ia laptele, pâinea şi celelalte provizii pe care le aduseseră furnizorii. Rămase o bucată de vreme în pragul uşii, trăgând nădejde că lui Brigaut îi va trece prin minte să se întoarcă; dar Brigaut apucase de mult pe drumul Parisului. Ea tocmai dereticase odaia şi trebăluia prin bucătărie când o auzi pe vară-sa coborând scara. Domnişoara Sylvie Rogron apăru în capotul ei de tafta cafeniu-deschis, având pe cap o scufie de tul împodobită cu funde, cu peruca aşezată destul de strâmb, cu camizolul tras peste rochie şi târşindu-şi papucii din picioare. Trecu totul în revistă şi se apropie de vară-sa, care o aştepta ca să-i spună ce să pregătească pentru masa de prânz.

— A! aici erai, domnişoară îndrăgostită? îi spuse Pierrettei pe un ton jumătate vesel, jumătate batjocoritor.

— Ce spui, verişoara?

— Ai intrat la mine pe ascuns şi tot aşa ai ieşit; cred însă că ştiai că doresc să stau de vorbă cu tine.

— Eu…

— Azi-dimineaţă ţi s-a cântat o serenadă ca unei prinţese, şi mai multe nu.

— O serenadă? exclamă Pierrette.

— O serenadă? repetă, Sylvie îngânând-o. Vasăzică ai un ibovnic.

— Un ibovnic, ce-i aceea, verişoară?

Sylvie ocoli răspunsul şi-i spuse:

— Doar nu vei fi vrând să spui, domnişoară, că la ferestrele noastre n-a venit un bărbat să-ţi vorbească de căsătorie!

Persecuţiile o învăţaseră pe Pierrette vicleniile utile robilor, încât răspunse fără înconjur:

— Nu ştiu ce vrei să spui.

— O fi fost căţelul meu! spuse cu răutate fata bătrână.

— Verişoară, reluă smerită Pierrette.

— Vrei să spui că nu te-ai trezit şi că nu te-ai dus, desculţă, la fereastra ţa, ceea ce te va pricopsi cu o răceală bună. Aşa! Că bine ţi-ar prinde. Şi zici că n-ai vorbit cu ibovnicul tău?

— Nu, verişoară.

— Ştiam că ai multe cusururi, da' nu te ştiam şi mincinoasă. Gândeşte-te bine, domnişoară! va trebui să ne spui şi să ne explici, vărului tău şi mie, scena care s-a petrecut azi-dimineaţă, că de nu, tutorele tău va trebui să ia nişte măsuri aspre.

Fata bătrână, mistuită de gelozie şi de curiozitate, trecuse la intimidări. Pierrette făcu ceea ce fac oamenii care suferă peste puterile lor: tăcu. Tăcerea este, pentru toate fiinţele atacate, singurul mijloc de a triumfa: ea istoveşte şarjele căzăceşti ale invidioşilor, sălbaticele hărţuieli ale inamicilor: ea duce la o victorie zdrobitoare şi desăvârşită. Ce poate fi mai desăvârşit decât tăcerea? Ea e absolută, nu este oare una din formele de existenţă ale infinitului? Sylvie cătă pe furiş spre Pierrette. Copila roşise, dar roşeaţa, în loc de a fi generală, se ivise ca nişte plăci inegale, pe umerii obrajilor, pete arzătoare, de o nuanţă semnificativă. Văzând aceste semne de boală, o mamă şi-ar fi schimbat îndată tonul, ar fi luat copila pe genunchi, ar fi întrebat-o, ar fi admirat de mult nenumăratele dovezi ale nevinovăţiei desăvârşite şi sublime a Pierrettei; i-ar fi ghicit boala şi ar fi înţeles că umorile şi sângele care au apucat pe altă cale năvăliseră în plămâni după ce îi tulburaseră funcţiile digestive. Acele pete grăitoare i-ar fi dat de ştire că o primejdie de moarte o pândeşte. Dar o fată bătrână ale cărei sentimente, pe care numai familia le poate hrăni, nu fuseseră niciodată trezite, căreia cerinţele copilăriei şi grija pe care o pretinde adolescenţa îi rămăseseră necunoscute, nu putea avea nici înţelegerea şi nici mila pe care numai

miile de întâmplări ale vieţii menajere conjugale le pot inspira. Mizeria pe care o îndurase, departe de a-i înmuia inima, i-o împietrise.

„Roşeşte, recunoaşte că-i vinovată!” îşi spuse Sylvie. Aşadar, tăcerea Pierrettei fu interpretată în sensul cel mai rău.

— Pierrette, spuse ea, până nu se coboară văru-tău, hai să stăm de vorbă. Vino, adăugă pe un ton mai blând. Încuie poarta spre stradă. Dacă va veni cineva, va suna şi vom auzi.

În ciuda pâclei umede care se ridica deasupra gârlei, Sylvie o conduse pe Pierrette pe aleea aşternută cu nisip care şerpuia printre straturile de gazon până la marginea terasei de stânci colţuroase, ţărm pitoresc, presărat cu stânjenei şi cu plante acvatice. Bătrână verişoară schimbase tactica; voia să încerce s-o descoasă pe Pierrette cu duhul blândeţei. Hiena devenea pisicuţă.

— Pierrette, îi spuse, nu mai eşti un copil, curând vei împlini cincisprezece ani şi n-ar fi de mirare să ai un ibovnic.

— Dar, verişoară, spuse Pierrette, ridicând o privire de o blândeţe îngerească spre chipul acru şi rece al verişoarei sale care-şi reluase înfăţişarea de vânzătoare, ce-i aceea un ibovnic?

Sylviei îi fu cu neputinţă să definească protejatei fratelui său, în mod corect şi decent, ce înseamnă un ibovnic. În loc să vadă în întrebarea copilei dovada unei nevinovăţii adorabile, ea nu văzu decât minciună.

— Un ibovnic, Pierrette, este un bărbat care te iubeşte şi care vrea să te ia în căsătorie.

— Aşa! spuse Pierrette. În Bretania, când cădem la învoială, pe tânăr îl numim pretendent!

— Bine, să ştii că dacă-ţi mărturiseşti sentimentele pe care le ai pentru un bărbat, nu te faci vinovată nici de cel mai mic păcat, drăguţa mea. Păcat este să ai secrete. Nu

cumva, din întâmplare, ai căzut dragă vreunuia dintre bărbaţii care vin pe la noi?

— Nu cred.

— Nu eşti îndrăgostită de niciunul dintre ei?

— De niciunul!

— Sigur?

— Sigur.

— Uită-te drept în ochii mei, Pierrette!

Pierrette se uită la vară-sa.

— Cu toate astea, un bărbat te-a chemat azi-dimineaţă, în piaţă.

Pierrette îşi plecă genele.

— Te-ai dus la fereastră, ai deschis-o şi aţi vorbit!

— Nu, verişoară, voiam numai să văd cum e vremea şi am văzut în piaţă un ţăran.

— Pierrette, de când cu prima ta împărtăşanie, ai învăţat multe, eşti supusă şi evlavioasă, îţi iubeşti rudele şi pe Dumnezeu; sunt mulţumită de ţine, nu ţi-am spus-o până acum ca să nu te crezi…

Această josnică fată bătrână lua tristeţea, supunerea, tăcerea mizeriei drept virtuţi! Una dintre cele mai dulci mângâieri pentru Suferinzi, pentru Martiri, pentru Artiştii în durerile Patimii divine pe care li le impun Invidia şi Ura constă în a afla elogii acolo chiar unde întotdeauna nu aflaseră decât blamul şi reaua-credinţă. Aşa că Pierrette ridică spre vară-sa ochi înduioşaţi şi era gata să-i ierte toate durerile pe care i le pricinuise.

— Dar dacă toate câte mi le spui nu sunt decât făţărnicii, dacă nu mi-o fi dat să văd în tine decât o năpârcă pe care am încălzit-o la pieptul meu, atunci eşti o ticăloasă, o fiinţă dezgustătoare!

— Nu cred că am vreo vină, răspunse Pierrette, care simţea o oribilă strângere de inimă pricinuită de trecerea subită de la laudele nesperate la temutele ameninţări ale hienei.

— Ştii doar că minciuna e păcat de moarte?

— Da, verişoară.

— Bine, te afli în faţa Domnului! spuse fata bătrână, arătându-i, cu un gest solemn, grădina şi bolta cerului, jură că nu-l cunoşti pe ţăranul acela.

— Nu jur, spuse Pierrette.

— A! deci nu era un ţăran, năpârco!

Ca o căprioară speriată, Pierrette o zbughi în grădină, îngrozită de aceste cazne morale. Cu glas teribil, vară-sa o strigă.

— Sună cineva, răspunse.

— A! cât e de vicleană, îşi spuse Sylvie, are o minte şireată, acum sunt sigură că mica viperă i-a sucit capul colonelului. Ne-a auzit spunând că e baron. Vrea să fie baroneasă! toanta! O! las' că mă descotorosesc eu de ea, o bag ucenică, fără întârziere.

Sylvie rămase atât de adânc cufundată în gânduri, încât nu-l văzu pe fratele ei, care coborâse pe alee şi se uita la dezastrul pe care bruma îl pricinuise daliilor.

— Ei, Sylvie, unde ţi-a gândul? credeam că te uiţi la peşti! câteodată unii mai sar din apă.

— Nu, răspunse Sylvie.

— Ei, cum ai dormit? Şi prinse a-i povesti ce visase peste noapte. Nu crezi că am obrazul *ferfeniţă?* Altă vorbă din vocabularul Rogron.

De când Rogron iubea, dar să nu pângărim acest cuvânt, de când o dorea pe domnişoara de Chargeboeuf, devenise foarte grijuliu cu înfăţişarea şi persoana lui. În clipa aceea, Pierrette ieşi pe terasă şi anunţă, de la distanţă, că micul dejun e gata. Văzând-o pe vară-sa, Sylvie se făcu galbenă la faţă, cu pete verzi; toată fierea i se răscoli. Se uită la coridor şi găsi că Pierrette ar fi trebuit să-l frece.

— Îl voi freca dacă doreşti, răspunse îngerul, nedându-şi scama la ce primejdii munca asta expune o fată tânără.

Sufrageria era aranjată fără cusur. Sylvie se aşează şi, cât dură micul dejun, pretinse mereu că are nevoie ba de una, ba de alta, lucruri care, de-ar fi fost calmă, nici nu i-ar fi

trecut prin minte, dar pe care le cerea numai ca Pierrette să se ridice de la masă şi alegând clipa când biata copilă începea din nou să îmbuce. Dar nu se mulţumi cu sâcâielile, ci căuta pricină de gâlceavă şi-şi făcea sânge rău că nu găseşte. Dacă s-ar fi servit ouă, desigur că s-ar fi plâns că ale ei n-au fost fierte cum trebuie. Abia de binevoia să răspundă la întrebările neroade ale fratelui său, deşi numai la el se uita. Privirea ei o evita pe a Pierrettei. Pierrette era cât se poate de sensibilă la aceste manevre. Ea aduse cafeaua atât verişoarei cât şi vărului ei într-un vas mare de argint în care de obicei încălzea la abur lapte amestecat cu frişcă. Fratele şi sora îşi dozau singuri, după placul fiecăruia, cafeaua neagră pregătită de Sylvie. După ce îşi prepară minuţios băutura preferată, Sylvie observă o uşoară pulbere de cafea; o adună cu afectare din fiertura galbenă, o privi, se aplecă spre a o cerceta mai bine. Furtuna izbucni.

— Ce ai? spuse Rogron.

— Am că... domnişoara mi-a pus cenuşă în cafea. Ce plăcere, să bei cafea amestecată cu cenuşă!... Ei, da' nu mă mir: doar nimeni nu poate face două lucruri în acelaşi timp. Că numai la cafea nu i-a stat gândul! Azi-dimineaţă ar fi putut zbura o mierlă prin bucătărie şi n-ar fi văzut nimic! cum să vadă cenuşa? Dar cafeaua verişoarei ei? A! de asta nici că-i pasă.

Şi continuă pe tonul acesta, în timp ce scotea pe marginea farfurioarei pulberea de cafea care trecuse prin filtru şi câteva fărâme de zahăr care nu se topiseră.

— Dar, verişoară, aceea-i cafea, spuse Pierrette.

— A! vasăzică eu mint? răcni Sylvie, privind-o pe Pierrette şi fulgerând-o cu înfricoşătoarele scânteieri pe care ochii ei le împroşcau când se mânia.

Organismele pe care pasiunea nu le-a răvăşit se bucură de un foarte bogat fluid vital. Fenomenul excesivei luminozităţi a ochiului în clipele de mânie se manifesta la domnişoara Rogron cu-atât mai mult cu cât, pe vremuri, în

dugheana ei, se deprinsese să-şi folosească puterea privirii holbându-şi peste măsură ochii spre a-şi intimida subalternii printr-o teroare salutară.

— Te povăţuiesc să-ţi ceri iertare, continuă Sylvie, tu, care ai merita să părăseşti masa şi să te duci să mănânci singură la bucătărie.

— Da’ ce-aveţi amândouă? strigă Rogron, sunteţi ca doi *arici* în dimineaţa asta.

— Domnişoara ştie ce am împotriva ei. Îi las răgazul trebuitor ca să se gândească înainte de a-ţi spune, fiindcă vreau să-i arăt mai multă bunătate decât merită!

Pierrette se uita pe geam, spre piaţă, spre a nu Întâlni privirea verişoarei sale, care o îngrozea.

— Nici nu pare că vrea să audă ce-i spun, parcă aş vorbi cu pereţii! Cu toate că are auzul ager, că doar vorbeşte de la etaj şi răspunde cuiva care se află în stradă… Şi e de o perversitate, pupila ţa! de o perversitate nemaipomenită, nu te poţi aştepta din parte-i la nimic bun, auzitu-m-ai, Rogron?

— Da’ ce poznă gravă a făcut? întrebă fratele.

— La vârsta ei! a luat-o cam de timpuriu, strigă, ca turbată, fata bătrână.

Pierrette se ridică spre a strânge masa şi a nu-şi pierde cumpătul, nepreaştiind ce să facă. Deşi limbajul Sylviei nu însemna pentru ea ceva nou, nu se putea deprinde cu el. Mânia vară-sii o făcea să se gândească la cine ştie ce crimă. Se întreba ce furie ar apuca-o dacă ar afla de aventura lui Brigaut. Poate că l-ar lua la goană. În cap i se învălmăşeau miile de idei rapide, profunde ale unei fiinţe robite şi hotărî să opună o tăcere îndărătnică asupra unei fapte pe care conştiinţa ei n-o osândea. Trebui să îndure vorbe atât de grele, atât de aspre, bănuieli atât de jignitoare încât, intrând în bucătărie, fu apucată de nişte spasme abdominale şi de vărsături cumplite. Nu îndrăzni să se plângă, nu era sigură că se va bucura de vreo îngrijire. Se întoarse palidă, pământie, spuse că nu se simte bine şi se

urcă în odaia ei să se culce, ţinându-se la fiecare treaptă de rampă şi gândind că i se apropie ceasul din urmă. „Bietul Brigaut!” îşi zicea.

— E bolnavă! spuse Rogron.

— Ea şi bolnavă! Face *fasoane!* răspunse Sylvie cu glas tare, aşa ca să poată fi auzită. Azi-dimineaţă nu era deloc bolnavă, haida-de!

Această ultimă lovitură o zdrobi pe Pierrette, care se culcă plângând şi rugându-l pe Dumnezeu s-o cheme la el.

Cam de o lună, Rogron nu mai trebuia să-i ducă lui Gouraud *Le Constitutionnel;* colonelul venea, foarte îndatoritor, să-şi ia ziarul, să mai stea de vorbă, iar când vremea era frumoasă, îl lua la plimbare pe Rogron. Sigură că-l va vedea pe colonel şi că va putea să-i vorbească, Sylvie se îmbrăcă şi se dichisi. Fata bătrână îţi închipuia că e cochetă dacă-şi pune o rochie verde şi un mic şal de caşmir galben cu bordură roşie, o pălărie albă cu uşoare pene cenuşii. Pe la ceasul când colonelul obişnuia să apară, Sylvie se aşează în salon, alături de frate-său, pe care-l silise să rămână în papuci şi halat.

— Ce vreme frumoasă, colonele! spuse Rogron auzind paşii grei ai lui Gouraud; numai că nu-s îmbrăcat, soră-mea cred că voia să iasă şi mi-a cerut să păzesc eu casa, aşteaptă-mă.

Şi Rogron o lăsă pe Sylvie singură cu colonelul.

— Unde doreaţi să mergeţi? că văd că v-ai gătit ca o zeiţă, întrebă Gouraud căruia nu-i scăpase un oarecare aer solemn De faţa lată şi ciupită de vărsat a fetei bătrâne.

— Voiam să ies, cum însă fetiţa nu prea se simte bine, rămân.

— Da’ ce are?

— Nu ştiu, m-a rugat s-o las să se culce.

Prudenţa, ca să nu spunem bănuiala lui Gouraud, era neîncetat ţinută trează de rezultatele cârdăşiei sale cu Vinet Desigur, partea leului o lua avocatul. El redacta ziarul,

unde domnea ca un suveran, el distribuia plăţile în redacţie; în vreme ce colonelul, redactor responsabil, nu se alegea cu mare lucru. Vinet şi Cournant le făcuseră enorme servicii Rogronilor, colonelul în retragere nu putea face însă nimic pentru ei. Cine va fi deputat? Vinet. Cine era marele elector? Vinet. Cine era consultat? Vinet! În sfârşit, colonelul cunoştea cel puţin la fel de bine ca şi Vinet întinderea şi adâncimea pasiunii pe care frumoasa Bathilde de Chargeboeuf o aprinsese în inima lui Rogron. Pasiune care devenise nesăbuită, precum toate pasiunile târzii ale bărbaţilor. Glasul Bathildei îl făcea pe celibatar să se cutremure. Stăpânit de dorinţe, Rogron le ascundea, nici nu îndrăznea să se gândească la o atare unire. Spre a-l încerca pe negustor, colonelul avusese grijă să-i spună că va cere mâna Bathildei; Rogron pălise văzând ce rival de temut are, devenise rece faţă de Gouraud şi aproape duşmănos. Încât Vinet domnea fără rival în casa lui Rogron, pe când el, colonelul, n-avea decât legăturile ipotetice ale unui sentiment din parte-i mincinos şi la care Sylvie încă nu răspunsese. Când avocatul îi dăduse pe faţă uneltirile preotului, sfătuindu-l să rupă cu Sylvie şi să se îndrepte spre Pierrette, Vinet linguşise înclinaţiile lui Gouraud; analizând însă sensul intim al acestei mărturisiri, cercetând bine terenul din juru-i, colonelului i se păru că observă la aliatul său speranţa de a-l pune rău cu Sylvie şi de a trage foloase de pe urma fricii pe care o nutrea fata bătrână, pentru ca astfel întreaga avuţie a Rogronilor să încapă pe mâinile domnişoarei de Chargeboeuf. Iată de ce, atunci când Rogron îl lăsase singur cu Sylvie, perspicacităţii colonelului nu îi scăpaseră uşoarele indicii care trădau că Sylvie e neliniştită. Observă planul pe careul urzise ea de a se afla gata de luptă şi, o clipă, între patru ochi cu ei. Colonelul, caro şi până atunci îl bănuise pe Vinet, convins că vrea să-l tragă pe sfoară, atribui această consfătuire nu ştiu cărei secrete insinuări a acestui maimuţoi în robă; deveni vigilent, ca atunci când făcea o recunoaştere în teritoriu

inamic, scrutând câmpul, atent la cel mai mic zgomot, cu mintea încordată, cu mâna pe trăgaci. Colonelul avea cusurul de a nu crede niciun cuvânt din ceea ce spun femeile; iar când fata bătrână aduse vorba de Pierrette şi-i spuse că se culcase în miez de zi, colonelul îşi zise că Sylvie, pur şi simplu, o pedepsise cu arestul în odaia ei, de geloasă ce era.

— S-a făcut frumuşică foc, mititica, spuse cu un aer degajat.

— Va fi drăguţă, răspunse domnişoara Rogron.

— Acum ar trebui s-o trimiteţi la Paris, la vreun magazin, adăugă colonelul. Ar face avere. Astăzi, casele de modă sunt în căutare de fete foarte frumoase.

— Asta-i părerea domniei-voastre? întrebă Sylvie cu tulburare în glas.

„Bun! am priceput, îşi zise colonelul. Vinet m-a sfătuit să mă căsătoresc cu Pierrette, ca vrăjitoarea asta bătrână să-şi mute gândul de la mine”.

— Dar, spuse acum cu glas tare, ce vreţi să faceţi cu ea? Nu vedeţi că o fată de o frumuseţe incomparabilă, Bathilde de Chargeboeuf, o fată din nobilime, cu zestre bogată, e adusă în starea de a împleti cosiţe cărunte: nimeni n-o vrea. Pierrette nu posedă nimic, deci nu se va mărita nicicând. Credeţi cumva că tinereţea şi frumuseţea înseamnă mare lucru pentru mine, de exemplu; pentru mine care, căpitan de cavalerie fiind în regimentul de Gardă Imperială încă din ziua când împăratul a avut Garda sa, am mărşăluit cu cizmele mele prin toate capitalele şi am cunoscut cele mai frumoase femei ale acelor capitale? Tinereţea şi frumuseţea sunt lucruri al dracului de obişnuite şi de prosteşti!… să n-aud de ele. La patruzeci şi opt de ani, spuse el, făcându-se mai bătrân decât ora, când ai trăit dezastrul de la Moscova, când ai luat parte la îngrozitoarea campanie din Franţa, ai oasele cam muiate, sunt acum bătrân. O femeie ca domnia-ta m-ar îngriji, m-ar răsfăţa; iar averea ei, unindu-se cu amărâta mea pensie de o mie de scuzi, mi-ar asigura, la

bătrâneţe, o bunăstare mulţumitoare, încât aş prefera-o de o mie de ori unei sclifosite care mi-ar aduce numai necazuri, care ar fi de treizeci de ani şi ar avea tot felul de patimi atunci când eu voi fi de şaizeci şi voi avea numai reumatisme. La vârsta mea, omul e mai socotit. Iată, fie vorba între noi, dacă m-aş căsători, n-aş vrea să am copii.

Chipul Sylviei fusese uşor de descifrat pentru colonel în timpul tiradei sale, iar exclamaţia ei îl convinse deplin de perfidia lui Vinet.

— Aşadar, spuse ea, n-o iubeşti pe Pierrette?

— Auzi colea! ai înnebunit, scumpă Sylvie? exclamă colonelul. Când nu ai niciun dinte mai încerci să sfărâmi alune în gură? Slavă Domnului, nu mi-am pierdut minţile şi mă cunosc bine.

Sylvie nu voi să intre în joc, ci gândi că e mai nimerit să aducă vorba de fratele ei.

— Frate-meu, spuse, se gândea să te însoare.

— Dar fratele domniei-tale nu cred că ar putea avea o idee atât de nelalocul ei. Acum câteva zile, spre a-i afla secretul, i-am spus că o iubesc pe Bathilde şi s-a făcut alb ca varul la faţă.

— O iubeşte pe Bathilde, spuse Sylvie.

— Ca un nebun! Dar fii sigură că Bathilde nu râvneşte decât la banii lui. (Na, Vinet! gândi colonelul). Încât cum ar fi putut vorbi de Pierrette? Nu, Sylvie, spuse luându-i mâna şi strângându-i-o cu subînţeles, de vreme ce ai adus vorba de asta… Se dădu mai aproape de Sylvie. Ei!… (îi sărută mâna, doar era colonel de cavalerie şi dăduse atâtea dovezi de curaj), să ştii, nu vreau pe nimeni de soţie decât pe domnia-ta. Deşi căsătoria noastră ar puţea părea o căsătorie din calcul, eu, unul, nutresc afecţiune pentru domnia-ta.

— Dar tocmai eu *doream* să te căsătoresc cu Pierrette. Şi dacă i-aş ceda averea mea… Ce-ai zice, colonele?

— Dar n-aş vrea să fiu nefericit în casa mea, iar peste zece ani să văd un tânăr terchea-berchea de teapa lui

Julliard dând târcoale neveste-mii şi închinându-i versuri prin ziare. Din acest punct de vedere, sunt cam prea bărbaţi Nu voi contracta niciodată o căsătorie nepotrivită sub raportul vârstei.

— Fie, colonele, vom discuta toate acestea serios, spuse Sylvie, aruncându-i o privire care ar fi vrut să fie încărcaţi de dragoste, dar care semăna mai degrabă cu aceea a unui căpcăun. Buzele ei reci, de un vânăt crud, îi dezveliră dinţii galbeni, şi ea îşi zise că surâde.

— Iată-mă-s, spuse Rogron, luându-l cu sine pe colonel, care salută curtenitor către faţa bătrână.

Gouraud hotărî să grăbească însurătoarea sa cu Sylvie şi să devină stăpân în casa lui, făgăduindu-şi ca, prin influenţa pe care, în timpul lunii de miere, ar dobândi-o asupra Sylviei, să se descotorosească atât de Bathilde cât şi de Céleste Habert. Încât, în timpul plimbării îi spuse lui Rogron că, în urmă cu câte va zile, glumise pe socoteala lui: n-avea nicio pretenţie la inima Bathildei, nu era destul de bogat ca să se însoare eu o femeie fără zestre; apoi îi împărtăşi planul său, pusese de mult ochii pe soră-sa pentru alesele ei calităţi şi în cele din urmă năzuia la onoarea de a-i deveni cumnat.

— Vai! colonele! vai! baroane! dacă nu ceri decât consimţământul meu, apoi căsătoria se va încheia în termenul cerut de lege, strigă Rogron, fericit că scapă de acest temut rival.

Sylvie îşi petrecu toată dimineaţa în apartamentul ei, întrebându-se dacă va fi loc destul pentru o pereche. Hotărî să construiască pentru fratele său un al doilea etaj şei să aranjeze mulţumitor primul etaj pentru ea şi soţul ei; în acelaşi timp, îşi făgădui, rod al fanteziei ei de fată foarte bătrână, să-l supună pe colonel mai multor încercări spre a-i cunoaşte mai bine inima şi apucăturile înainte de a lua o hotărâre. Mai avea unele îndoieli şi dorea să se asigure că Pierrette n-avea nicio legătură eu colonelul.

Pierrette se coborî la ora cinei spre a pune masa. Sylvie se văzuse nevoita să gătească, îşi pătase rochia şi exclamase: „Afurisita de Pierrette!” E de înţeles că dacă Pierrette ar fi pregătit cina, Sylvie nu şi-ar fi pătat cu untură rochia de mătase.

— A, ai apărut, frumoaso? Tu eşti ca dulăul fierarului, ăla care se trezea numai când auzea zgomot de crătiţi şi care-şi făcuse culcuş sub forjă! A! ai vrea să faci pe bolnava, mică mincinoasă ce eşti!

Ideea aceasta: Mi-ai ascuns adevărul despre ceea ce s-a petrecut azi-dimineaţă în piaţă, prin urmare, tot ce spui e minciună, fu ca un ciocan cu care Sylvie avea să lovească necurmat inima şi capul Pierrettei.

Spre marea mirare a Pierrettei, după cină, Sylvie o trimise să se îmbrace ca pentru seară. Cea mai fecundă imaginaţie e mai prejos de activitatea pe care bănuiala o poate inspira cugetului unei fete bătrâne. Într-un atare caz, fata bătrână se dovedeşte mai presus de bărbaţii politici, de avocaţi şi de notari, de oamenii de afaceri şi de avari. Sylvie îşi făgădui să ceară sfat lui Vinet după ce va examina totul în jurul ei. Voi s-o ţină pe Pierrette în preajmă-i spre a afla, din purtările micuţei, dacă ceea ce-i spusese colonelul era

adevărat. Doamnele de Chargeboeuf apărură cele dintâi. După povaţa vărului el Vinet, Bathilde se întrecuse în eleganţă. Venise îmbrăcată într-o delicioasă rochie bleu de catifea de bumbac, tot cu un şal de culoare deschisă, cu cercei în chip de ciorchini de grenat şi aur în urechi, cu părul pieptănat cu *ringlet*{124}, cu o fină cruciuliţă la gât, pantofiori de satin negru, ciorapi de mătase cenuşii şi mănuşi de Suedia; în plus, aere de regină şi cochetării de tinerică în stare să sucească minţile tuturor Rogronilor de pe pământ. Mama, stăpânită şi demnă, păstra, ca şi fie-sa, un fel de aristocratică impertinenţă, cu care cele două femei salvau toate aparenţele şi care trăda spiritul lor de castă Bathilde era înzestrată cu un spirit superior, de care numai Vinet se învrednicise să-şi dea seama după ce doamnele de Chargeboeuf locuiseră la el timp de două luni. După ce fu în stare să măsoare seriozitatea acestei fete răpite de zădărnicia tinereţii şi a frumuseţii ei, instruită graţie dispreţului pe care i-l inspirau bărbaţii unei epoci în care singurul lor idol era banul, Vinet, surprins, exclamă:

— Dacă m-aş fi căsătorit cu domnia-ta, Bathilde, astăzi aş fi pe cale să devin ministru al Justiţiei. Mi-aş fi luat numele de Vinet de Chargeboeuf şi aş fi fost deputat de dreapta!

În dorinţa Bathildei de a se căsători nu intra niciunul din gândurile obişnuite, ea nu ţinea să se căsătorească spre a deveni mamă, nici spre a avea un soţ, ci spre a fi liberă, spre a avea un „redactor responsabil”{125}, spre a se numi doamnă şi a putea acţiona aşa cum acţionează bărbaţii. Pentru ea, Rogron era un nume, ea gândea că ar puţea scoate ceva din acest imbecil, un deputat cu drept de vot pe care l-ar putea influenţa; dorea să se răzbune pe familia ei care nu se ocupase deloc de o fată săracă. Vinet îi lărgise mult ideile, i le fortificase admirându-le şi aprobându-le.

— Dragă verişoară, îi spunea explicându-i câtă influenţă aveau femeile şi precizându-i sfera de acţiune care le este proprie, crezi oare că Tiphaine, bărbat cât se poate de mediocru, poate ajunge prin propriile-i puteri la tribunalul

de primă instanţă al Parisului? Numai graţie doamnei Tiphaine a fost numit deputat, numai graţie ei va ajunge la Paris. Mamă-sa, doamna Roguin, e o cumătră vicleană care face ce vrea din vestitul bancher du Tillet, unul dintre complicii lui Nucingen, ambii având legături cu familia Keller{126}, iar aceste tustrele case fac servicii fie guvernului, fie oamenilor lor celor mai devotaţi, birourile sunt în cele mai bune relaţii cu aceşti rechini ai Băncii şi cu toţii cunosc toată lumea bună a Parisului. Există toate motivele ca Tiphaine să ajungă preşedinte al uneia dintre Curţile regale. Mărită-te cu Rogron şi-l facem noi deputat de Provins atunci când eu voi obţine pentru mine un alt colegiu din Seine-et-Marne. Atunci veţi avea un post de inspector financiar, funcţie în care Rogron nu va avea alia de făcut decât să semneze hârtii. Ne vom alătura Opoziţiei dacă va triumfa, dar dacă Bourbonii rămân, vai! cât de frumuşel vom cârmi spre Centru! De altminteri, Rogron nu va trăi cât lumea, încât mai târziu te vei căsători cu un bărbat având un titlu. În sfârşit, de vei avea tu o poziţie frumoasă, familia Chargeboeuf ne va aduce servicii. Sărăcia ta, ca şi a mea, îţi va fi arătat fără îndoială câte parale fac bărbaţii; trebuie să ne servim de ei ca de caii de poştă. Un bărbat sau o femeie ne transportă de la o etapă la alta.

Vinet făcuse din Bathilde un fel de Catherine de Médicis{127}. Îşi lăsa soţia acasă, fericită cu cei doi copii, ca să le însoţească pe doamnele de Chargeboeuf la Rogroni. Îşi făcea intrarea în plina sa glorie de tribun al provinciei Champagne. Purta pe-atunci frumoşi ochelari cu rame de aur, vestă de mătase, cravată albă, pantaloni negri, ghete fine şi redingotă neagră comandată la Paris, ceas de aur cu lanţ. În locul lui Vinet cel de altădată, gălbejit şi slăbănog, pus pe gâlceavă şi morocănos, actualul Vinet înfăţişa un politician distins; păşea, sigur de starea lui, cu siguranţa de sine proprie bărbatului de la Palatul de Justiţie care cunoaşte toate subtilităţile dreptului. Căpşorul lui viclean atât de bine pieptănat, bărbia-i proaspăt rasă îi dădeau o

înfăţişare atât de drăgălaşă, deşi rece, încât părea agreabil în genul lui Robespierre. Nici vorba că ar fi putut fi un admirabil procuror-general, înzestrat cu o elocinţă mlădioasă, primejdioasă şi ucigaşă, sau un orator distins, în genul lui Benjamin Constant{128}. Înăcreala şi ura care-l stăpâniseră cândva se prefăcuseră într-o blândeţe perfidă. Otrava se transformase în doctorie.

— Bună ziua, draga mea, ce mai faci? o întrebă doamna de Chargeboeuf pe Sylvie.

Bathilde se duse drept la şemineu, îşi scoase pălăria, se privi în oglindă şi ridică frumosu-i picior pe bara grilajului din faţa vetrei, ca să-l vadă Rogron.

— Dar ce ai, domnule? îi spuse privindu-l, nici nu mă saluţi? A! perfect, să-mi mai pun eu altădată rochia de catifea, pentru domnia ta…

Trecu pe lângă Pierrette ca să-şi pună pe un fotoliu pălăria pe care fata i-o luă din mână şi pe care Bathilde i-o întinse ca şi când bretona ar fi fost o cameristă. Bărbaţii se spune că ar fi deosebit de cruzi şi tigrii aşijderea; dar nici tigrii, nici viperele, nici diplomaţii, nici magistraţii, nici călăii, nici regii nu pot, în toată ferocitatea lor, să se asemuie cu blândele cruzimi, cu politeţea otrăvită, cu barbarul dispreţ al domnişoarelor între ele, atunci când unele se cred mai presus decât altele prin naştere, avere, frumuseţe şi când e vorba de căsătorie, de rang, cu un cuvânt de miile de rivalităţi feminine. Acel: Mulţumesc, domnişoară, pe care Bathilde îl spuse Pierrettei era un poem în douăsprezece cânturi.

Una se numea Bathilde, iar cealaltă Pierrette. Una era o Chargeboeuf, cealaltă o Lorrain! Pierrette era scundă şi suferindă, Bathilde era înaltă şi plină de viaţă! Pierrette era ţinută de milă, Bathilde şi mama ei se bucurau de independenţă! Pierrette purta o rochie de stofă uşoară şi un şal, Bathilde îşi unduia catifeaua bleu a toaletei sale! Bathilde avea umerii cei mai rotunzi din tot departamentul şi braţe de regină; Pierrette avea omoplaţi şi braţe slăbuţe!

Pierrette era Cenuşăreasa, Bathilde era zâna din basme! Bathilde urma să se căsătorească, Pierrette avea să moară fată bătrână! Bathilde era adorată, pe Pierrette nimeni n-o iubea! Bathilde avea o coafură încântătoare, avea gust; Pierrette îşi ascundea părul sub o scufiţă şi habar n-avea de modă! Urmarea: Bathilde însemna totul, Pierrette nu însemna nimic. Mândra bretonă înţelegea bine oribilul poem.

— Bună ziua, fetiţo, îi spuse doamna de Chargeboeuf din înălţimea măreţiei sale şi cu accentul pe care i-l dădea nasul subţire.

Vinet întrecu măsura acestui gen de injurii uitându-se la Pierrette şi spunându-i, pe trei tonuri:

— Vai! vai! vai! Ce frumoasă suntem, Pierrette, astă-seară!

— Frumoasă, zise sărmana copilă, vorba asta nu mie, ci verişoarei dumneavoastră ar trebui s-o spuneţi.

— O! vară-mea-i totdeauna frumoasă, răspunse avocatul. Nu-i aşa, amice Rogron? spuse întorcându-se spre stăpânul casei şi lovindu-l uşor peste mână.

— Aşa-i, răspunse Rogron.

— De ce îi pretinzi să spună altceva decât ce gândeşte? Nu m-a găsit niciodată pe placul lui, continuă Bathilde stând dreaptă în faţa lui Rogron. Nu-i aşa? Ia uită-te la mine.

Rogron o măsură cu privirea din creştet până-n tălpi şi închise încetişor ochii ca un motan pe care-l scarpină cineva în creştet.

— Eşti prea frumoasă, spuse, e primejdios să te privească cineva.

— De ce?

Rogron privi tăciunii din vatră şi tăcu. În acea clipă intră domnişoara Habert urmată de colonel. Céleste Habert, care devenise inamicul tuturor, nu se putea bizui decât pe Sylvie; cu toate astea, toată lumea avea pentru ea menajamente, amabilităţi şi binevoitoare atenţii cu-atât mai mult eu cât cu

toţii o subminau, încât ajunsese prinsă între aceste dovezi de interes care i se arătau şi neîncrederea pe care fratele ei i-o povăţuia. Vicarul, deşi se ţinea departe de câmpul de luptă, ghicise totul. Astfel, de când înţelese că nădejdile soru-si se spulberaseră, devenise unul dintre vrăjmaşii cei mai neîmpăcaţi ai Rogronilor. Ne-o putem îndată înfăţişa pe domnişoara Habert dacă ne vom gândi că, deşi nu fusese vreodată nici învăţătoare, nici profesoară la vreun pension, avea totuşi aerul unei dăscăliţe. Învăţătoarele au un fel al lor de a-şi purta scufia. După cum englezoaicele bătrâne au monopolul turbanelor, tot astfel învăţătoarele au monopolul bonetelor; calota bonetei e mai mare decât florile de pe ea, iar florile sunt mai mult decât artificiale; păstrată multă vreme în dulap, boneta o deopotrivă nouă şi veche, chiar din prima zi. Fetele acestea îşi fac un titlu de onoare din a imita modelele pictorilor; se aşază parcă pe şoldurile lor, nu pe scaune. Când li se vorbeşte, se întorc cu tot bustul, nu numai cu capul; iar când rochiile lor foşnesc, ai zice că arcurile acestor soiuri de mecanisme s-au deranjat. Domnişoara Habert, reprezentarea ideală a acestui gen, avea privirea severă, gura fardată, iar pe sub bărbia-i vărgată de riduri, bridele bonetei, vechi şi fleşcăite, se agitau odată cu mişcările capului. Poseda o mică podoabă, doi negi cam măricei, cam negri, cu fire de păr pe care le lăsa să crească în voie, ca nişte clematite învoalte. Pe deasupra, mai priza tabac şi încă în mod dizgraţios. Se aşezară să joace boston. În faţa Sylviei şedea domnişoara Habert, iar alături colonelul, dinaintea doamnei Chargeboeuf. Bathilde pe lângă mama ei şi pe lângă Rogron. Sylvie o aşează pe Pierrette între ea şi colonel. Rogron puse şi cealaltă măsuţă, pentru cazul că ar veni domnii Néraud, Cournant şi soţia acestuia. Vinet şi Bathilde ştiau să joace whist, ca şi domnul şi doamna Cournant. De când doamnele de Chargeboeuf, cum erau ele numite la Provins, veneau pe la alde Rogron, cele două lămpi erau aprinse pe şemineu între candelabre şi pendulă iar mesele

erau laminate cu lumânări de doi franci livra, bani pe care de altfel şi-i scoteau la jocul de cărţi.

— Hai, Pierrette, ia-ţi lucrul de mână, fetiţo, zise Sylvie către vară-sa cu o perfidă blândeţe, văzând-o că se uită la cărţile colonelului.

Întotdeauna se prefăcea, când erau şi alţii de faţă, că o tratează foarte bine pe Pierrette. Această prefăcătorie neruşinată o revolta pe sincera bretonă, care ajunsese să-şi dispreţuiască verişoara. Pierrette îşi luă lucrul de mână; dar, tot împungând cu acul, continua să tragă cu ochiul la jocul lui Gouraud. Colonelul părea a nu-şi da seama că lângă el şade o fetişcană. Sylvie nu-l slăbea din ochi şi începea să creadă că nepăsarea lui e din cale-afară de suspectă. În cursul serii, la un moment dat, fata bătrână făcu o levată cu o carte de cupă, în timp ce coşuleţul de fise era plin şi mai conţinea şi douăzeci şi şapte de monezi de cinci centime. Soţii Coumant şi domnul Néraud sosiseră şi ei. Bătrânul jude-supleant Desfondrilles, căruia Ministerul Justiţiei îi recunoştea capacitatea de a fi judecător titular şi-i încredinţase atribuţiile unui judecător de instrucţie, dar care n-avea niciodată destul talent de îndată ce trebuia să judece în instanţă şi care, de două luni, părăsise partida soţilor Tiphaine şi se îndreptase spre partida Vinet, stătea în picioare lângă vatră, cu spatele la foc şi-şi ţinea ridicate poalele redingotei. Privea magnificul salon în care strălucea domnişoara de Chargeboeuf, căci se părea că decorul roşu era anume făcut spre a scoate fi mai mult în evidenţă frumuseţea acestei seducătoare făpturi. Domnea liniştea, Pierrette privea jocul, iar atenţia Sylviei se îndreptase asupra cărţii care-i picase.

— Jucaţi-o, spuse Pierrette colonelului, arătându-i a carte de cupă.

Colonelul încercă o suită de cupe: cupele erau împărţite între el şi Sylvie; colonelul aruncă asul, deşi Sylvie avea o chintă de cărţi mai mici.

— Jocul nu-i corect, Pierrette mi-a văzut cărţile iar colonelul i-a urmat sfatul.

— Dar bine, domnişoară, spuse Céleste, colonelul a încercat o combinaţie de cupe, numai fiindcă vrea să vă facă pe plac.

Vorba asta îl făcu să surâdă pe domnul Desfondrilles, bărbat subtil, pe care în cele din urmă ajunsese să-l amuze jocul de interese din Provins, unde el juca rolul lui Rigandin din *Casa jucată la loterie* a lui Picard[{129}].

— Aşa joacă întotdeauna colonelul, adăugă Cournant, care nici nu ştia despre ce e vorba.

Sylvie îi aruncă domnişoarei Habert o privire ca de la fată bătrână la fată bătrână, privire fioroasă şi dulceagă.

— Pierrette, te-ai uitat în cărţile mele, îi spuse Sylvie privindu-şi verişoara drept în ochi.

— Nu, verişoară.

— Vă priveam pe toţi, spuse judele arheolog şi pot depune mărturie că fetiţa nu se uita decât la colonel.

— Aşa-i! fetiţele astea, spuse Gouraud înfiorându-se, se pricep de minune să tragă cu ochiul.

— A! făcu Sylvie.

— Da, continuă Gouraud, se prea poate să fi tras cu ochiul la cărţile dumneavoastră ca să vă joace o festă. Nu-i aşa, frumoaso?

— Nicidecum, răspunse cinstita bretonă, nici n-aş fi în stare, iar în cazul ăsta m-ar fi interesat mai degrabă jocul vară-mii.

— Ştii bine că eşti o mincinoasă şi pe deasupra şi cam slăbuţă la minte, spuse Sylvie. După cele întâmplate azi-dimineaţă, cine se mai poate încrede în vorbele tale? Eşti o…

Pierrette n-o lăsă pe vară-sa să-şi termine vorba în prezenţa ei. Ştiind că va urma un torent de injurii, se ridică, ieşi pe întuneric şi se urcă în odaia ei. De mânie, Sylvie se făcu pământie la faţă şi şopti printre dinţi: Las’ că mi-o plăteşti tu.

— Onoraţi levata? întrebă doamna de Chargeboeuf.

În clipa aceea, sărmana Pierrette se lovi cu capul de uşa coridorului, pe care judecătorul o lăsase deschisă.

— Bun, aşa-i trebuie! strigă Sylvie.

— Da’ ce i s-a întâmplat? întrebă Desfondrilles.

— Ceea ce merită, răspunse Sylvie.

— Cred că s-a lovit rău, spuse domnişoara Habert.

Sylvie încercă să nu plătească levata, dând să se ridice spre a vedea ce păţise Pierrette, dar doamna de Chargeboeuf o opri.

— Mai întâi plătiţi, îi spuse râzând, fiindcă la întoarcere n-o să vă mai aduceţi aminte de nimic.

Propunerea, care se întemeia pe reaua-credinţă de care dădea dovadă fosta negustorească la datoriile de joc şi pe obiceiul ei de a şicana, se bucură de aprobarea tuturor. Sylvie se aşează din nou, îşi mută gândul de la Pierrette şi nepăsarea ei nu miră pe nimeni. Toată seara, Sylvie avu mereu un singur gând. Când partida de boston luă sfârşit, pe la ceasurile nouă şi jumătate, ea se adânci într-o berjeră, la gura vetrei, de unde nu se mai ridică decât spre a-şi saluta oaspeţii şi a-şi lua rămas bun de la ci. Colonelul o supusese la adevărate cazne, nu ştia ce să mai creadă despre el.

„Cât de prefăcuţi sunt bărbaţii!” îşi spuse înainte de a adormi.

Pierrette se izbise zdravăn de tocul uşii, în care nimerise cu capul, în dreptul urechii, în locul unde fetele îşi desfac cosiţele ca să le pună pe moaţe. A doua zi avea mari vânătăi.

— Te-a pedepsit Dumnezeu, îi spuse vară-sa a doua zi, la micul dejun, nu m-ai ascultat, nu mi-ai arătat respectul pe care mi-l datorezi şi ai plecat în timp ce-ţi vorbeam, ai păţit ceea ce ţi se cuvenea.

— Cu toate astea, spuse Rogron, ar trebui să-i punem o compresă cu apă sărată.

— Lăsaţi! o să-mi treacă, vere, spuse Pierrette.

Biata copilă ajunsese să vadă o dovadă de bunăvoinţă în observaţia tutorelui ei.

Săptămâna se încheie aşa cum începuse, în neîncetat zbucium. Sylvie, care devenise inventivă, merse cu rafinamentele tiraniei sale până la cele mai barbare iscodiri. Triburile de ilinoi, de şerokezi, de mohicani ar fi putut lua lecţii de la dânsa. Pierrette nici nu îndrăzni să se plângă de suferinţa ei nedesluşită, de durerile de cap. Pricina nemulţumirii verişoarei sale fusese refuzul ei de a-i destăinui ceva în legătură cu Brigaut, şi, încăpăţânată ca mai toţi bretonii, Pierrette stăruia în foarte fireasca ei muţenie. Încât acum uşor îşi poate da seama oricine cu ce ochi îl privise ea pe Brigaut, pe care-l socotise pierdut pentru dânsa dacă ar fi fost descoperit şi pe care, din instinct, voia să-l aibă în preajmă-i, fericită a-l şti la Provins. Ce bucurie fusese să-l zărească pe Brigaut! Înfăţişarea prietenului din copilărie s-ar fi putut asemui cu privirea pe care un surghiunit o aruncă, de departe, către patria sa, cu privirea pe care martirul o ridică spre slava cerului unde ochii lui, înzestraţi cu o a doua vedere, au puterea de a pătrunde, în timp ce el se mistuie în flăcările supliciului. Fiul maiorului înţelesese atât de bine ultima privire a Pierrettei încât, în timp ce-şi rindeluia scândurile, îşi deschidea compasul, îşi măsura şi potrivea lemnul, îşi frământa şi mintea în dorinţa de a lua legătura cu Pierrette. În cele din urmă, Brigaut se opri la un plan de o simplitate extremă. Noaptea, la un anumit ceas, Pierrette va da drumul unei sfori, de capătul căreia el va prinde un răvaş.

În timpul oribilelor suferinţe pe care i le provoca Pierrette! dubla sa boală, un abces care i se formase la cap şi dezechilibrul întregului organism, se simţea întărită de gândul că va putea coresponda cu Brigaut. Aceeaşi dorinţă frământa cele două inimi; deşi despărţite, ele se înţelegeau! La fiece lovitură în inimă, la fiece junghi în cap, Pierrette îşi spunea: „Brigaut e aici!” Astfel, suferea fără a se plânge.

În prima zi de târg după prima lor întâlnire la biserică, Brigaut îşi pândi prietena. Deşi o văzu că tremură şi e galbenă ca o frunză care, în noiembrie, e gata să se desprindă de pe creanga ei, Brigaut, fără a-şi pierde capul, cumpără fructe de la precupeaţa cu care apriga Sylvie se tocmea pentru cumpărăturile ei. Brigaut izbuti să-i strecoare Pierrettei un răvaş şi-o făcu uşor, în timp ce glumea cu precupeaţa, şi cu îndemânarea unui sforar, ca şi când toată viaţa cu aceasta s-ar fi ocupat, deşi auzea în urechi zvâcnetul sângelui care-i ţâşnea clocotitor din inimă, gata să-i rupă venele şi arterele. La vedere, părea a fi hotărât ca un vechi ocnaş, dar în sinea lui tremura de nevinovat ce era, întocmai ca unele mame în crizele lor de moarte când se află încolţite între două primejdii, între două abisuri. Pierrette împărtăşi ameţeala lui Brigaut şi strânse hârtia în buzunarul şorţului. Petele de pe umerii obrajilor ei se înroşiră ca para focului. Cei doi copilandri încercau, fiecare în parte şi fără voia lor, simţăminte în stare să hrănească zeci de iubiri obişnuite. Clipa aceea le rămase în suflete ca un izvor nesecat de emoţii. Sylvie, care nu cunoştea sufletul bretonilor, nu putea vedea în Brigaut un îndrăgostit, iar Pierrette se întoarse acasă cu comoara ei.

Scrisorile acestor doi sărmani copii aveau să servească drept piese de dosar într-o oribilă dezbatere judiciară; căci fără aceste nefericite întâmplări, ele n-ar fi ajuns niciodată a fi cunoscute. Şi iată ce citi Pierrette, seara, în odaia ei.

„Draga mea Pierrette, la miezul nopţii, când toată lumea doarme, dar când eu voi veghea pentru tine, mă voi afla în toate nopţile sub fereastra bucătăriei. Pe geamul tău poţi da drumul unei sfori destul de lungi ca să ajungă până la mine, ceea ce nu va face niciun zgomot şi vei prinde de ea ceea ce vei avea să-mi scrii. Îţi voi

răspunde pe aceeaşi cale. Am aflat că ei te-au învăţat să citeşti şi să scrii, ticăloasele tale rubedenii care ar trebui să-ţi facă numai bine, dar care îţi fac atâta rău Tu, Pierrette, fiica unui colonel căzut pentru Franţa, să fii silită să munceşti pentru ei la bucătărie!... De aceea ţi s-au stins culorile din obraji şi ţi s-a şubrezit sănătatea! Ce-a ajuns Pierrette a mea? ce-au făcut din ea? Îmi dau seama că nu te simţi la largul tău. Vai! Pierrette, hai să ne întoarcem în Bretania. Pot face rost de toate câte ai de trebuinţă: ţi-aş putea da u fiecare zi trei franci; eu câştig patru sau cinci franci şi un franc şi jumătate îmi ajunge. Vai! Pierrette, de când te-am revăzut, cum m-am mai rugat bunului Dumnezeu pentru tine! L-am rugat să-mi facă parte de toate suferinţele tale şi ţie să-ţi facă parte de toate bucuriile. Cei ai tu comun cu ei, de te reţin? Bunica ta ţi-e mai aproape decât dânşii. Alde Rogron sunt veninoşi, ţi-au furat voioşia. La Provins nu te mai mişti cum păşeai în Bretania! Să ne întoarcem acolo! Pe scurt, mă aflu aici spre a te servi, spre a-ţi îndeplini poruncile, nu ai decât să-mi spui ce doreşti. Dacă ai nevoie de bani, află că avem şaizeci ie scuzi şi voi avea durerea de a ţi-i trimite pe sfoară în loc de a săruta cu respect scumpele tale mâini când ţi-i voi pune în palmă. Vai! mult timp a trecut, biată Pierrette, de când seninul cerului s-a întunecat pentru mine. De când te-am urcat în acea blestemată diligenţă, nu m-am bucurat nici de două ceasuri bune; şi când te-am revăzut ca o umbră, afurisita ta de rubedenie ne-a tulburat fericirea. Cel puţin duminicile vom avea mângâierea de a ne ruga lui Dumnezeu împreună, aşa poate că ne va auzi mai bine. Nu-ţi spun adio, scumpă Pierrette, pe diseară".

Scrisoarea o emoţionă până-ntr-atât pe Pierrette, încât zăbovi mai bine de un ceas spre a o tot citi şi a o privi; dar îşi zise, nu fără durere, că n-avea cele de trebuinţă pentru a scrie. Porni deci la greu drum, de la mansardă până în sufragerie, spre a găsi cerneală, o pană, hârtie şi izbuti să ajungă fără a o trezi din somn pe temuta ei vară. Cu câteva clipe înainte de miezul nopţii sfârşi scrisoarea de mai jos, care, de asemenea, fu citată la proces.

„Prietene al meu, vai! da, prietene; căci numai tu, Jacques, şi bunica mă iubiţi. Să mă ierte Dumnezeu, dar voi sunteţi singurii oameni pe care şi eu îi iubesc, pe unul şi pe celălalt, deopotrivă. Eram prea mică şi n-am putut-o cunoaşte pe mămica mea; dar pe tine, Jacques, şi pe bunica, şi pe bunicul, odihnească-se în pace, căci mult a mai suferit când s-a ruinat, ceea ce m-a dus şi pe mine la ruină, numai pe voi care mi-aţi mai rămas, vă iubesc tot atât cât mă simt de nefericită! Încât, spre a şti voi cât vă iubesc ar trebui să ştiţi câte îndur; dar nu vreau să ştiţi, v-aţi face prea mult sânge rău. Îmi vorbesc aşa cum noi n-am vorbi nici unui câine! sunt tratată ca ultima dintre fiinţe! şi zadarnic mă întreb, ca în faţa lui Dumnezeu, nu-mi pot găsi nicio vină faţă de ei. Până mi-ai cântat tu cântarea miresei, vedeam în suferinţa mea semnul milosteniei lui Dumnezeu; încât tot rugându-l să mă cheme la el şi tot simţindu-mă atât de bolnavă, îmi spuneam: Dumnezeu mă ascultă! Dar, Brigaut, fiindcă te afli aici, aş vrea să ne întoarcem în Bretania, să o revăd pe bunicuţa care mă iubeşte, deşi ei mi-au spus că bunica mi-a furat opt mii de franci. Ce crezi, Brigaut, s-ar putea să am eu opt mii de franci? Şi dacă i-aş avea, ai putea tu să-i obţii? Dar sunt minciuni; dacă am avea noi opt mii de franci, bunica n-ar fi la Saint-Jacques. N-am vrut să amărăsc ultimele zile ale acestei femei, bună ca

o sfântă, povestindu-i durerile mele: ar fi murit ascultându-le. Vai! de-ar şti că nepoţica ei e pusă să spele vase, ea care mereu îmi spunea: Lasă, puicuţo, să nu-ţi strici mânuţele tale frumoase. Vai! am unghiile curate, zău! De cele mai multe ori nu sunt în stare să duc coşul cu târguieli, îmi rupe braţul când mă întorc de la piaţă. Cu toate astea, nu cred că văru-meu şi vară-mea sunt răi; dar aşa cred ei, că trebuie mereu să mustre şi se pare că n-o să pot pleca de la ei. Văru-meu îmi este tutore. Într-o zi, când am vrut să fug de răul lor şi când le-am spus-o, verişoara mea Sylvie mi-a răspuns că voi fi căutată cu jandarmii, că legea e de partea tutorelui meu şi am înţeles că verii nu-mi pot ţine loc de tată şi de mamă, după cum nici sfinţii nu-l pot înlocui pe bunul Dumnezeu. Ce-ai vrea, bietul meu Jacques, să fac cu banii tăi? Păstrează-i pentru drumul nostru. Vai! câţ m-am gândit la tine şi la Pen-Hoël şi la eleşteul cel mare! Acolo pentru prima oară am gustat fericirea, acum însă pare-mi-se că toate merg spre rău. Sunt tare bolnavă, Jacques! Mă doare capul de-mi vine să urlu, mă dor şi oasele, şi spatele, apoi nu ştiu ce am la rărunchi de-mi vine să mor şi nici poftă de mâncare nu am decât pentru lucruri proaste, rădăcini şi frunze; în sfârşit, îmi place mirosul de hârtie tipărită. Sunt clipe când, dac-aş fi singură, aş plânge, căci nu sunt lăsată să fac nimic după placul meu, nu mi-e îngăduit nici să plâng. Trebuie să mă ascund ca să-mi ofer lacrimile aceluia care ne acordă acel har pe care-l numim suferinţă. Oare nu tot el ţi-a dat gândul cel bun de a veni să cânţi pe sub fereastra mea cântecul miresei? Vai, Jacques, vară-mea, care te-a auzit, mi-a spus că am un iubit. Dacă vrei să fii iubitul meu, iubeşte-mă mult; îţi făgăduiesc că şi eu te voi iubi în veci ca şi până acum şi că voi fi credincioasa ţa supusă.

Mă vei iubi întotdeauna, nu-i aşa?”

Bretona luase din bucătărie o coajă de pâine, pe care o găuri ca sa vâre în ea scrisoarea şi să tragă sforicică în jos. La miezul nopţii, după ce-şi deschisese cu excesivă băgare de seamă fereastra, dădu drumul scrisorii şi bucăţii de pâine care n-ar fi putut face niciun zgomot dacă ar fi atins zidul sau obloanele. Simţi că Brigaut trage sfoara, apoi o rupe şi se depărtează încet, în vârful picioarelor. Când ajunse în mijlocul pieţii, putu să-l zărească nedesluşit în lumina stelelor; în timp ce el o privea în cercul luminos proiectat de flacăra lumânării. Cei doi copilandri rămaseră astfel timp de un ceas, Pierrette făcându-i semn să plece, el depărtându-se, ea rămânând şi el întorcându-se la postul lui, iar Pierrette cerându-i din nou să părăsească piaţa. Aceste manevre avură loc de mai multe ori până ce fata îşi închise fereastra, se culcă şi suflă în lumânare. Odată în pat, aţipi fericită, deşi se simţea rău: sub căpătâi avea scrisoarea lui Brigaut. Dormi, aşa cum dorm cei prigoniţi, somn înfrumuseţat de îngeri, somn cu viziuni daurite şi cereşti, plin de arabescurile divine întrezărite şi înfăţişate de Rafael.

Natura morală pusese într-atâta stăpânire pe gingaşa ei natură trupească, încât a doua zi Pierrette se trezi voioasă şi uşoară ca o ciocârlie, radioasă şi veselă. O atare schimbare nu putu scăpa ochiului verişoarei sale care, de data aceasta, în loc s-o dojenească, prinse s-o urmărească, atentă ca o coţofană. De ce-o fi ea atât de fericită? gând inspirat nu de tiranie, ci de gelozie. Dacă Sylvie nu ar fi fost mereu cu gândul la colonel, i-ar fi spus Pierrettei ca de atâtea ori: „Pierrette, eşti prea neastâmpărată sau prea nepăsătoare când ţi se vorbeşte!” Fata bătrână hotărî s-o

spioneze pe Pierrette aşa cum numai fetele bătrâne ştiu să spioneze. Ziua trecu întunecată şi mută, precum clipa care prevesteşte o furtună.

— Deci nu te mai doare nimic, domnişoară? o întrebă Sylvie la cină. Nu-ţi spuneam eu că face tot ce poate ca să ne necăjească? zise ea către frate-său, fără a mai aştepta răspunsul Pierrettei.

— Ba deloc, verişoară, am un fel de fierbinţeli…

— Fierbinţeli, de unde? Eşti veselă ca un scatiu. Te pomeneşti că din nou ai dat ochii cu cineva.

Pierrette se înfioră şi-şi lăsă privirile în farfurie.

— Tartuffe! strigă Sylvie. La paisprezece ani! de pe acum! ce apucături! Nu-ţi dai seama că te nenoroceşti?

— Nu înţeleg ce vrei să spui, continuă Pierrette, ridicând spre vară-sa frumoşii ei ochi căprui, plini de lumină.

— Astăzi, spuse ea, vei rămâne în sufragerie şi vei lucra la flacăra lumânării. Ai fi de prisos în salon şi nu vreau să te uiţi în cărţile mele ca să-i sfătuieşti pe favoriţii tăi.

Pierrette nici nu clipi.

— Prefăcuto! strigă Sylvie iezind.

Rogron, care nu pricepuse nimic din câte zisese soră-sa, spuse Pierrettei:

— Da’ ce-aveţi una cu alta? Cată să-i faci pe plac verişoarei tale, Pierrette; ea este foarte înţelegătoare, foarte blândă şi dacă tu o necăjeşti, sunt sigur că e numai vina ta. De ce vă tot ciondăniţi? Mie, unuia, îmi place viaţa tihnită. Uită-te la domnişoara Bathilde, ar putea să-ţi servească de exemplu.

Pierrette se simţea în stare să îndure orice de vreme ce Brigaut avea să se întoarcă, negreşit, la miezul nopţii, să-i aducă răspunsul; şi cu speranţa asta se hrăni toată ziua. Dar îşi istovea ultimele puteri! Nu dormi, se ţinu în picioare, ascultând la fiece oră bătăile pendulelor, ferindu-se să facă zgomot, în sfârşit, când bătu de miezul nopţii, deschise binişor fereastra, folosind de data aceasta o funie pe care şi-o împletise din mai multe capete de sfoară. Auzise paşii

lui Brigaut, şi când trase de funie, putu citi următoarea scrisoare, care o umplu de bucurie:

„Scumpă Pierrette, dacă tu înduri atâtea, nu trebuie să te oboseşti aşteptându-mă. Mă vei auzi strigând cum strigau Şuenii (Şuanii){130}*. Din fericire, tata m-a învăţat să imit strigătul lor. Aşa că voi striga de trei ori ca să-ţi dau de veste că sunt aici şi tu să dai drumul funiei; dar nu voi mai veni decât peste câteva zile. Sper să-ţi aduc o veste bună. Vai! Pierrette, să mori! Se poate să gândeşti aşa, Pierrette? Mi-a sărit inima din loc; credeam că mor la gândul ăsta. Nu, scumpă Pierrette, nu vei muri, ci vei trăi fericită şi vei scăpa curând de prigonitorii tăi. Dacă nu voi izbuti în cele ce plănuiesc ca să te salvez, mă voi adresa justiţiei şi voi spune în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor cum se poartă cu tine nevrednicele tale rubedenii. Sunt încredinţat că nu vei mai suferi decât câteva zile: ai răbdare, Pierrette. Brigaut îţi poartă de grijă ca pe vremea când ne duceam la eleşteu sa ne dăm pe gheaţă şi când te-am scos din copca unde era cât pe ce să pierim împreună. Adio, dragă Pierrette, peste câteva zile, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom fi fericiţi. Vai! nu cutez a-ţi vorbi de singura piedică ce s-ar putea ivi în calea unirii noastre. Dar Dumnezeu e cu noi! Peste câteva zile, voi putea deci s-o văd pe scumpa mea Pierrette liberă, fără griji, fără să fiu oprit a te privi, căci sunt însetat de dorul de a te vedea, o, Pierrette! Pierrette care se milostiveşte să mă iubească şi să mi-o şi spună. Da, Pierrette, voi li iubitul tău, dar numai atunci când voi ajunge la starea pe care o meriţi, iar până atunci nu vreau să fiu pentru tine decât servitorul tău credincios, de a cărui viaţă poţi dispune. Adio.*

JACQUES BRIGAUT.”

Dar iată ceea ce fiul maiorului nu-i spusese Pierrettei. Brigaut scrisese scrisoarea de mai jos doamnei Lorrain, la Nantes:

„Doamnă Lorrain, nepoata domniei-voastre se va prăpădi; istovită de tratamentul îngrozitor la care este supusă, dacă nu veţi veni s-o luaţi; anevoie am recunoscut-o şi, ca să puteţi judeca singură care e situaţia, vă alătur scrisoarea pe care am primit-o de la Pierrette. Pe-aici se spune că v-aţi însuşii averea nepoatei domniei-voastre, acuzaţie împotriva căreia trebuie să vă apăraţi. Pe scurt, dacă puteţi, veniţi degrabă, mai putem fi fericiţi, dar mai târziu pe Pierrette o veţi găsi moartă.

Rămân cu respect, a domniei-voastre credincioasă slugă,

JACQUES BRIGAUT.

La domnul Frappier, tâmplar, Strada-Mare, la Provins.”

Brigaut se temea ca bunica Pierrettei să nu fi murit.

Deşi scrisoarea aceluia pe care, cu toată nevinovăţia, îl numea iubitul ei, era aproape o enigmă pentru Pierrette, ea o privi cu neclintită încredere. Inima ei încerca senzaţia care o trăiesc cei ce străbat pustietăţile atunci când, de departe, zăresc un pâlc de palmieri în preajma unui izvor. Curând, nefericirile ei vor lua sfârşit, doar i-o spusese Brigaut; adormi cu gândul la făgăduiala prietenului din copilărie; cu toate astea, cântărind cele două scrisori, îi trecu prin minte un gând cumplit, cumplit exprimat.

— Bietul Brigaut, îşi zise, nici nu bănuieşte în ce situaţie mă aflu.

Sylvie o auzise pe Pierrette, îl auzise şi pe Brigaut sub fereastra ei; se ridică, dădu fuga să cerceteze locul prin deschizăturile persienelor şi văzu, în bătaia lunii, un bărbat care se îndrepta spre locuinţa colonelului şi în faţa căreia se oprit. Fata bătrână deschise încetişor uşa, se urcă şi rămase uluită să vadă lumină în odaia Pierrettei, se uită pe gaura cheii dar nu izbuti să vadă nimic.

— Pierrette, întrebă ea, te simţi rău?

— Nu, verişoară, răspunse Pierrette surprinsă.

— Atunci de ce arzi lumina la miezul nopţii? Deschide. Trebuie să aflu ce faci acolo.

Pierrette veni să-i deschisă, desculţă, şi vară-sa văzu sfoara făcută ghem, pe care bretona nu avusese grijă s-o pună bine, nebănuind că ar putea fi surprinsă. Sylvie se repezi la ea.

— La ce serveşte asta?

— La nimic, verişoară.

— La nimic? întrebă. Bine! minte tu mai departe. Că oricum n-o să moşteneşti împărăţia cerurilor. Culcă-te, tremuri toată.

N-o mai întrebă nimic şi dispăru lăsând-o pe Pierrette înspăimântată de atâta îndurare. În loc să izbucnească, Sylvie hotărâse, într-o clipită, să-i surprindă, pe colonel şi pe Pierrette, să pună mâna pe scrisori şi să-i demaşte pe cei doi îndrăgostiţi care o înşelau. Pierrette, care-şi dădea seama de primejdie, îşi ascunse scrisorile în corset, înfăşurate într-o bucată de stambă.

Cu aceasta, idila dintre Pierrette şi Brigaut luă sfârşit.

Pierrette se simţi cât se poate de fericită de hotărârea prietenului ei, căci bănuielile verişoarei aveau să fie dejucate din lipsă de dovezi. Şi în adevăr, Sylvie nu închise ochii trei nopţi la rând şi trei seri le petrecu spionându-l pe nevinovatul colonel fără a observa nici la Pierrette, nici în casă, nici afară ceva care ar fi putut dezvălui vreo înţelegere între ei. O trimise pe Pierrette să se spovedească

şi se folosi de lipsa ei spre a-i scotoci prin odaie cu îndemânarea şi cu perspicacitatea spionilor şi a vameşilor de la barierele Parisului. Dar nu găsi nimic. Furia ei ajunsese la culmea simţămintelor omeneşti. Dacă Pierrette ar fi fost de faţă, desigur că ar fi lovit-o fără milă. Pentru o fată bătrână de soiul ei, gelozia era nu atât un simţământ cât o ocupaţie: trăia, îşi simţea inima bătându-i în piept, o încercau emoţii necunoscute până atunci: la cea mai uşoară mişcare tresărea, asculta zgomotele cele mai slabe, o urmărea pe Pierrette cu priviri întunecate.

— Ticăloasa asta mică mă va ucide! zicea.

Asprimea cu care Sylvie se purta cu vară-sa se transformă în cruzimea cea mai rafinată şi agravă starea de plâns în care se afla Pierrette. Biata fetiţă suferea mai tot timpul de fierbinţeli şi durerile de cap deveniră de neîndurat. După o săptămână, ea oferea obişnuiţilor casei Rogron un chip în suferinţă, de care e sigur că s-ar fi înduioşat nişte persoane fără interese atât de nemiloase; însă medicul Néraud, poate sfătuit de Vinet, nu trecu pe la ei timp de mai bine de o săptămână. Colonelul, bănuit de Sylvie, se temu să nu scape căsătoria acordând fie şi cel mai slab sprijin Pierrettei. Bathilde explica schimbările intervenite în purtarea copilei printr-o criză obişnuită, naturală şi fără riscuri. În sfârşit, într-o seară de duminică, pe când Pierrette se afla în salonul plin de lume, nemaiputând îndura atâtea dureri, leşină pur şi simplu; iar colonelul, care cel dintâi observase că leşinase, se duse s-o ridice şi o culcă pe o canapea.

— A făcut-o înadins, spuse Sylvie, cătând spre domnişoara Habert şi către cei care jucau cu ea.

— Vă încredinţez că verişoara domniei-voastre se simte foarte rău, zise colonelul.

— Ba se simte foarte bine în braţele domniei-tale, îi răspunse Sylvie colonelului, cu un zâmbet sinistru.

— Are dreptate colonelul, spuse doamna de Chargeboeuf, ar trebui să aduceţi un medic. Azi-dimineaţă, la ieşirea din

biserică, toată lumea vorbea despre starea domnişoarei Lorrain, care se vede cât de colo.

— Mor, spuse Pierrette.

Desfondrilles o chemă pe Sylvie şi-i ceru să descheie rochia verişoarei sale. Sylvie veni în grabă, spunând:

— Face fasoane!

Îi descheie rochia; când să atingă corsetul, Pierrette, cu puteri supraomeneşti, se ridică şi strigă:

— Nu! nu! mă duc la culcare.

Sylvie pipăise corsetul şi degetele ei simţiseră hârtia. O lăsă pe Pierrette să plece şi spuse tuturor:

— Ei, ce-aveţi de zis de boala ei? curată prefăcătorie! Nu vă puteţi închipui cât de perversă e copila asta.

La plecarea tuturor, Sylvie îl reţinu pe Vinet, era furioasă, voia să se răzbune; se arătă grosolană cu colonelul când acesta îşi luă rămas-bun. Colonelul îi aruncă lui Vinet o privire cu tâlc, care-l făcu pe acesta să-i simtă ameninţarea până-n măruntaiele unde parcă i s-ar fi trimis un glonte. Sylvie îl rugă pe Vinet sa mai rămână. Rămaşi singuri, fata bătrână îi spusa:

— Niciodată, câte zile voi mai avea, nu mă voi căsători cu colonelul.

— Acum, că v-aţi hotărât, pot vorbi. Colonelul mi-e prieten, dar pe domnia-voastră vă socot şi mai aproape? Rogron mi-a adus servicii pe care niciodată nu le voi uita. Ştiu să fiu bun prieten, dar şi duşman neîmpăcat. Desigur, odată ce voi fi ales în Cameră, se va vedea până unde pot ajunge, iar Rogron va fi, datorită mie, perceptor general… Vă rog, îmi juraţi că nu veţi împărtăşi nimănui ceea ce vorbim noi acum?

Sylvie făcu un gest afirmativ.

— Mai întâi, bravul colonel e un împătimit al jocului de cărţi.

— Vai! făcu Sylvie.

— Fără încurcăturile în care a intrat din pricina patimii lui, astăzi poate că ar fi mareşal al Franţei, continuă

avocatul. Încât averea domniei-voastre ar fi în stare s-o pape! dar e un om ascuns. Să nu credeţi cumva că soţii pot să aibă sau să nu aibă copii, după cum vor: copiii sunt de la Dumnezeu şi ştiţi ce vi s-ar putea întâmpla. Nu, dacă doriţi să vă căsătoriţi, aşteptaţi să fiu ales în Cameră şi veţi putea să vă măritaţi cu bătrânul Desfrondrilles, care va fi preşedintele tribunalului. Spre a vă răzbuna, căsătoriţi-l pe fratele dumneavoastră cu domnişoara de Chargeboeuf, eu mă oblig să obţin consimţământul ei; ea va avea o rentă de două mii de franci şi vă veţi înrudi cu familia Chargeboeuf cum mă înrudesc şi eu. Credeţi-mă că, într-o bună zi, familia Chargeboeuf ne va socoti verii ei.

— Gouraud o iubeşte pe Pierrette, atât răspunse Sylvie,

— E în stare s-o iubească, spuse Vinet, şi e în stare ca, după decesul domniei-voastre, s-o ia de soţie.

— Frumoasă socoteală, spuse ea.

— V-am mai spus-o, e un bărbat viclean ca un diavol! căsătoriţi-vă fratele şi daţi de ştire că doriţi să rămâneţi celibatară spre a vă lăsa averea nepoţilor sau nepoatelor de frate, astfel îi veţi dobori, dintr-o singură lovitură, şi pe Pierrette, şi pe Gouraud şi veţi vedea ce mutră va face colonelul.

— A! adevărat, strigă fata bătrână, îi am la mână. Pierrette va lucra într-o prăvălie şi nu se va alege cu nimic de la noi. N-are niciun ban, să facă ce-am făcut noi, să muncească!

Vinet plecă după ce-i vârî planul său în capul Sylviei, pe care-o ştia cât e de încăpăţânată. Până la urmă, fata bătrână se va convinge că e propriul ei plan. În piaţă, Vinet îl întâlni pe colonel, care îl aştepta trăgând dintr-un trabuc.

— Stai! îi strigă Gouraud. M-ai dărâmat, dar printre dărâmături sunt destule pietre sub care să te îngrop.

— Colonele!

— Termină cu colonele, să nu pierdem vremea; dar mai întâi află că nu vei fi niciodată deputat…

— Colonele?

— Dispun de zece voturi, iar alegerea depinde de…

— Colonele, nu vrei să mă asculţi? Oare numai bătrână Sylvie e pe lume? Mai adineauri am încercat să te apăr, eşti învinovăţit şi dovedit că-i scrii Pierrettei, Sylvie te-a văzut ieşind din casă la miez de noapte spre a te duce sub fereastra ei…

— Nu mai spune!

— Îl va căsători pe frate-său cu Bathilde, iar averea ei va rămâne copiilor lor.

— Va avea Rogron copii?

— Da, răspunse Vinet. Dar îţi făgăduiesc să-ţi găsesc o persoană tânără şi atrăgătoare cu o sută cincizeci de mii de franci Ai înnebunit? să ne certăm noi? Fără voia mea, lucrurile au luai o întorsătură împotriva domniei-tale; numai că nu mă cunoşti bine.

— Fie! hai să ne cunoaştem mai bine, reluă colonelul. Ajută-mă să pot lua o femeie cu cincizeci de mii de scuzi, până la data alegerilor, de nu, salutare. Nu-mi plac cârcotaşii, iar domnia ta ţi-ai luat partea leului. Noapte bună.

— Vei vedea, spuse Vinet scuturând prieteneşte mâna colonelului.

Pe la ora unu noaptea, trei ţipete de cucuvaie, scurte şi limpezi, admirabil imitate, răsunară în piaţă; Pierrette le auzi în somnul ei agitat şi se trezi leoarcă de năduşeală, deschise fereastra, îl zări pe Brigaut şi-i aruncă un ghem de mătase, de care tânărul prinse un răvaş. Sylvie, tulburată de întâmplările serii şi de propriile-i nehotărâri, nu dormea; îşi zise că e ţipătul unei cucuvele.

— Vai! ce pasăre de piază-rea. Da’ ia uite! Pierrette s-a trezit! Ce-o fi având?

Auzind că se deschide fereastra mansardei, Sylvie se repezi la fereastra ei şi auzi, prin deschizăturile oblonului, fâşâitul hârtiei lui Brigaut. Îşi strânse cordonul cămăşii de

noapte şi se urcă repede la Pierrette, pe care o surprinse înfăşurând ghemul şi desprinzând răvaşul.

— Aha! te-am prins, răcni fata bătrână dând fuga la fereastră şi zărindu-l pe Brigaut care fugea cât îl ţineau picioarele, ia dă-ncoace scrisoarea.

— Nu, verişoară, spuse Pierrette, care, datorită unei minunate inspiraţii a tinereţii ei şi tăriei ei de caracter, se înălţase până la măreţia împotrivirii pe care o admirăm în trecutul unor popoare aduse la deznădejde.

— Aşa! nu vrei?… strigă Sylvie păşind spre vară-sa şi înfăţişându-i o masca oribilă, plină de ură şi schimonosită de mânie.

Pierrette făcu câţiva paşi înapoi spre a avea timp să desprindă hârtia, pe care, cu o putere de neînvins, o ţinu strâns în mână. Văzând mişcarea, Sylvie apucă cu degetele ei ca nişte cleşti de rac mâna albă; fragedă a Pierrettei şi încercă să-i desfacă pumnul. Urmă o luptă îngrozitoare; o luptă ruşinoasă, ca tot ceea ce răneşte conştiinţa, singura comoară pe care Dumnezeu o fereşte de orice silnicie şi o apără ca pe o tainică legătură între el şi cei năpăstuiţi. Cele două femei, una muribundă, cealaltă plină de vigoare, se priveau ţintă. Ochii Pierrettei aruncau spre călăul ei privirea Templierului care, în timp ce era lovit cu lancea în piept, îl fulgerase pe Filip-cel-Frumos{131}, care era de faţă, cu o căutătură atât de teribilă încât acesta, în nestare s-o rabde, părăsi din cale-afară de tulburat locul execuţiei. Sylvie, femeie şi geloasă, răspundea acestei priviri magnetice prin străfulgerări sinistre. Domnea o tăcere cumplită. Degetele strânse ale bretonei se împotriveau încercărilor verişoarei sale cu tăria unui bloc de oţel. Sylvie răsucea braţul Pierrettei, încerca să-i desfacă pumnul; dar neizbutind, îşi înfigea zadarnic unghiile în carnea fetei. În cele din urmă, cuprinsă de o furie turbată, duse pumnul Pierrettei la gură, dând să-i muşte degetele şi s-o învingă prin durere. Pierrette continua s-o sfideze cu distrugătoarea privire a nevinovăţiei. Furia fetei bătrâne

crescu într-atâta încât o orbi; apucă braţul Pierrettei şi începu a-i izbi pumnul de tocul ferestrei, de marmura şemineului, de-ai fi zis că vrea să spargă o nucă spre a-i scoate miezul.

— Ajutor! ajutor! strigă Pierrette, mă omoară!

— Aşa? urli, când te prind cu un ibovnic în miez de noapte?…

Şi o lovea fără milă.

— Ajutor! strigă Pierrette, al cărei pumn sângera.

În clipa aceasta, bătăi puternice se auziră în uşă. La fel de obosite, cele două verişoare stătură locului.

Rogron, treaz, nelinişţit, neştiind ce se întâmplă, se sculase şi alergase la soră-sa, pe care n-o găsi; fu cuprins de teamă, se coborî, deschise, dar fu cât pe ce să se lovească în piept cu Brigaut, urmat de un soi de nălucă. În aceeaşi clipă, Sylvie dădu cu ochii de corsetul Pierrettei şi-şi aduse aminte că pipăise în el o hârtie; tăbărî ca o tigroaică pe prada ei, înfăşură corsetul în jurul pumnului şi i-l arătă surâzându-i aşa cum un irokez surâde duşmanului înainte de a-l scalpa.

— Vai! mor, se tânguia Pierrette, căzând în genunchi. Cine mă va scăpa?

— Eu, strigă o femeie cu părul alb, care înfăţişă Pierrettei o faţă bătrână, ca de pergament, în care luceau doi ochi cenuşii.

— Vai! bunico, prea târziu ai venit, se văită biata copilă, izbucnind în plâns.

Pierrette se prăbuşi pe patul ei, vlăguită de puteri şi învinsă de deznădejdea în care o bolnavă cade după o luptă atât de violentă. Năluca cea mare şi stafidită o luă pe Pierrette în braţe aşa cum dădacele iau copiii şi ieşi cu ea, urmată de Brigaut, fără a spune vreun cuvânt Sylviei, căreia, cu o privire tragică, îi aruncă cea mai maiestuoasă învinuire. Apariţia acestei impunătoare bătrâne în portul ei breton, purtându-şi pe cap scufia, care-i un fel de glugă de postav negru, însoţită de neiertătorul Brigaut, o

înspăimântă pe Sylvie: parcă văzuse moartea cu ochii. Fata bătrână se coborî, auzi uşa închizându-se şi se găsi între patru ochi cu frate-său care-i spuse:

— Bine că nu te-au omorât!

— Du-te la culcare, îi răspunse Sylvie. Mâine dimineaţă vom vedea ce-avem de făcut.

Sylvie se culcă, desfăcu corsetul şi citi cele două scrisori ale lui Brigaut, care o uimiră. Aţipi în cea mai ciudată nedumerire, fără a bănui teribilele urmări pe care avea să le aibă purtarea ei.

Scrisorile pe care i le trimisese Brigaut o găsiseră pe doamna văduvă Lorrain într-o bună dispoziţie de nedescris, pe care citirea lor o tulbură. Sărmana septuagenară se prăpădea de durerea de a nu o avea pe Pierrette pe lângă dânsa; se mângâia însă de pierderea ei la gândul că se jertfise pentru binele nepoatei sale. Avea un suflet veşnic tânăr, susţinut şi învigorat de ideea de jertfă. Bătrânul ei soţ, care nu avusese altă bucurie decât această nepoţică a sa, o regretase pe Pierrette; zi de zi o tot căutase prin preajmă-i. Era o durere bătrânească, dintre acelea cu care bătrânii trăiesc şi cu care până la urmă mor. Poate dar oricine să-şi dea seama cât de fericită s-a simţit biata bătrână, închisă într-un azil, când a aflat de lucrul cel rar, dar care se mai întâmplă încă în Franţa. După dezastrul său, François-Joseph Collinet, şeful casei Collinet, plecase în America împreună cu copiii săi. Era prea simţitor spre a accepta să trăiască ruinat şi discreditat la Nantes, printre nefericitele urmări ale falimentului său. Între 1814 şi 1824, acest vrednic comerciant, cu ajutorul copiilor şi al casierului său, care-i rămăsese credincios şi care-i procurase primele fonduri, îşi refăcuse curajos averea. Datorită muncii sale îndârjite, încununate de succes, izbuti, după unsprezece ani, să se întoarcă, spre a se reabilita, la Nantes, lăsând fiului său mai mare conducerea firmei transatlantice. O găsi pe doamna Lorrain de la Pen-Hoël la Saint-Jacques şi fu

martorul resemnării cu care cea mai nefericită victimă a sa îşi îndura mizeria.

— Dumnezeu să vă ierte! îi spusese bătrână, fiindcă-mi daţi, acum, când sunt cu un picior în groapă, mijloacele de a o face fericită pe nepoată-mea; numai că eu, una, niciodată nu-l voi putea ajuta pe bietul meu soţ să se reabiliteze!

Domnul Collinet adusese creditoarei sale capitalul şi dobânzile comerciale, vreo patruzeci şi două de mii de franci. Ceilalţi creditori ai săi, comercianţi activi, bogaţi, destoinici, o scoseseră la capăt; în vreme ce nefericirea soţilor Lorrain păruse iremediabilă bătrânului Collinet, care-i făgădui văduvei că va face totul pentru reabilitarea memoriei soţului ei, odată ce nu era vorba decât de vreo patruzeci de mii de franci în plus. Când Bursa din Nantes află de acest gest de generozitate reparatorie, fu cât pe ce să-l reprimească pe Collinet, chiar înainte de decizia Curţii regale din Rennes; dar negustorul refuză această onoare şi se supuse rigorilor Codului comercial. Aşadar, doamna Lorrain primise patruzeci şi două de mii de franci în chiar ajunul zilei când poşta îi aduse scrisorile lui Brigaut. Semnând de primire, primele ei cuvinte fură: „Deci, voi putea trăi cu Pierrette a mea şi s-o dau după bietul Brigaut, care cu banii mei îşi va face o situaţie!” Nu-şi putea găsi locul, n-avea astâmpăr, voia să plece la Provins. Încât, după ce citi fatalele scrisori, se năpusti în oraş ca o apucată, interesându-se cum ar putea ajunge iute ca fulgerul la Provins. Porni cu Căruţa poştei{132}, după ce află de viteza guvernamentală a acestui poştalion. La Paris, luă diligenţa pentru Troyes şi pe la ceasurile unsprezece şi jumătate sosi la Frappier, înde Brigaut, văzând întunecata deznădejde a bătrânei bretone, îi făgădui îndată să-i aducă nepoata şi-i spuse, în puţine cuvinte, care era starea Pierrettei. Aceste puţine cuvinte o speriară în aşa hal pe bunicuţă încât îşi pierdu răbdarea şi dădu fuga spre piaţă. Când auzi strigătele Pierrettei, bretonei i se strânse inima, ta fel ca şi lui Brigaut. Ei doi fără îndoială că i-ar fi trezit din somn pe

toţi vecinii, dacă Rogron, de teamă, nu le-ar fi deschis. La ţipătul fetei în pericol, bunica ei se sperie dar, într-o clipă, prinse şi puteri, încât o duse pe braţe pe draga ei Pierrette până la Frappier, a cărui soţie pregătise la repezeală odaia lui Brigaut pentru bunică. În acea odaie sărăcăcioasă, pe un pat făcut în grabă, bolnava fu culcată; ea leşină, ţinând încă pumnul strâns, învineţit, sângerând, cu unghiile intrate în carne. Brigaut, Frappier, soţia acestuia şi bătrână o priveau pe Pierrette în tăcere, uimiţi la culme.

— De ce-i sângerează mâna? fu primul cuvânt al bunicii.

Pierrette, învinsă de somnul care urmează prea marilor emoţii, ştiindu-se la adăpost de alte violenţe, îşi deschise pumnul. Scrisoarea lui Brigaut căzu ca un răspuns.

— Au vrut să-i ia scrisoarea mea, spuse Brigaut, lăsându-se în genunchi ca să ridice răvaşul pe care i-l scrisese micii sale prietene spre a-i cere să părăsească pe ascuns casa Rogron. Şi sărută cu evlavie mâna martirei.

Atunci se petrecu ceva care-i cutremură pe tâmplar şi pe soţia sa, ei o văzură pe bătrână Lorrain, înălţătoare figură, în picioare, la căpătâiul copilei sale. Groaza şi dorinţa de răzbunare se citeau în miile de riduri care-i încreţeau faţa de culoarea fildeşului îngălbenit. Fruntea-i acoperită de păr cărunt, răvăşit, exprima o sfântă mânie. Înţelegea, datorită puterii de pătrundere care-i harul bătrânilor aflaţi în pragul morţii, toată viaţa Pierrettei, la care, de altminteri, gândise în timpul călătoriei. Ghicise că boala adolescentelor ameninţă viaţa copilei ei dragi! Două lacrimi mari, anevoie ivite în ochii ei albi şi cenuşii, pe care durerile îi lăsaseră fără gene şi fără sprâncene, două mărgăritare ale durerii apărură şi le dădură o uimitoare prospeţime, apoi crescură şi alunecară pe obrajii uscaţi, fără să lase urme.

— Mi-au omorât-o, spuse întru târziu, împreunându-şi mâinile.

Căzând în genunchi, cu două izbituri seci pe lespezi, începu a se ruga sfintei Anne din Auray, cea mai puternică dintre madonele Bretaniei.

— Un medic de la Paris, îi spuse lui Brigaut, Dă fuga, Brigaut, du-te!

Îl luă de umăr pe meseriaş şi, cu un gest despotic de comandă, îl împinse înainte.

— Voiam să vin, dragă Brigaut, sunt bogată, să ştii! strigă ea, rechemându-l. Desfăcu şnurul care lega, pe piept, cele două părţi ale scurtei şi scoase o hârtie în care erau împăturite patruzeci şi două de bancnote, apoi spuse: Ia cât e nevoie! Vino cu cel mai bun medic din Paris.

— Păstraţi-vă banii, interveni Frappier, în momentul ăsta n-o să poată schimba nicio bancnotă, am eu bani, va sosi diligenţa şi va găsi uşor un loc; dar mai întâi n-ar fi bine să-l consultăm pe domnul Martener, care ne va da adresa unui medic din Paris? Diligenţa va opri abia peste un ceas, nu-i nicio grabă.

Brigaut se duse să-l trezească din somn pe domnul Martener. Îl aduse pe medic, care se arătă foarte surprins s-o vadă pe domnişoara Lorrain la Frappier. Brigaut îi descrise scena care avusese loc în casa Rogron. Deşi spusele îndrăgostitului deznădăjduit lămuriră medicului drama casnică, el nu putea bănui toată urâţenia şi toată gravitatea ei. Martener îi dădu adresa vestitului Horace Bianchon{133} lui Brigaut, care, auzind uruitul diligenţei, plecă împreună cu meşterul lui. Domnul Martener se aşeză ţi examina mai întâi vânătăile şi rănile mâinii care atârna peste marginea patului.

— Nu şi-a făcut singură rănile astea! spuse.

— Nu, ci fata aceea îngrozitoare, căreia am avut nefericita idee de a i-o încredinţa, ea o schingiuia, spuse bunica. Biata mea Pierrette striga: Ajutor! mor! de-ar fi înmuiat şi inima unui gâde.

— Da’ de ce? întrebă medicul în timp ce lua pulsul Pierrettei. E bolnavă serios, continuă el apropiind lumânarea de pat. Vai! va fi cam anevoie s-o salvăm, spuse, după ce-i privi faţa. Cred că a suferit mult şi nu pricep de ce a fost lăsată fără îngrijire.

— Am de gând, spuse bunica, să mă plâng Justiţiei. Oamenii ăştia, care mi-au scris cerându-mi să le trimit nepoata, spunând că sunt bogaţi, că au un venit de douăsprezece mii de livre, aveau ei dreptul s-o facă bucătăreasa lor, s-o pună la munci peste puterile ei?

— Vasăzică, au refuzat să dea atenţie până şi celei mai evidente dintre bolile care ating uneori fetele şi care cerea cele mai serioase îngrijiri? întrebă domnul Martener.

Pierrette se trezi din somn atât din pricina lămpii pe care o ţinea doamna Frappier spre a-i lumina obrazul, cât şi din pricina insuportabilelor dureri de cap, produse de emoţiile luptei pe care o dusese.

— Vai! domnule Martener, cât mi-e de rău, spuse cu glasu-i dulce.

— Unde te doare, drăguţă? o întrebă medicul.

— Aici, răspunse Pierrette, arătând partea de sus a capului, deasupra urechii stângi.

— E un abces! exclamă medicul, după ce-i palpase îndelung capul şi-i ceruse să-i vorbească de durerile ei. Trebuie să ne spui totul, copilă dragă, ca să te putem vindeca. Ce-i cu mâna ta? doar nu te-ai rănit singură aşa.

Pierrette îi istorisi cu naivitate lupta cu vară-sa Sylvie.

— Îndemnaţi-o să vă spună totul, ceru medicul bunicii, aflaţi totul. Eu aştept sosirea medicului de la Paris şi-l vom chema la consult şi pe chirurgul-şef al spitalului: starea ei pare a fi destul de gravă. O să vă trimit o poţiune calmantă pe care s-o administraţi domnişoarei ca să poată dormi, are nevoie de somn.

Rămasă singură cu nepoată-sa, bătrână bretonă izbuti să afle totul folosindu-se de influenţa de care se bucura asupra ei, spunându-i că e destul de bogată pentru tustrei şi făgăduindu-i că Brigaut va rămâne cu ele. Sărmana copilă îşi mărturisi martiriul, fără a bănui că aceasta va da naştere unui proces. Monstruozităţile celor două fiinţe incapabile de dragoste şi care habar n-aveau ce înseamnă Familia îi dezvăluiseră bătrânei o lume a durerii la fel de străină de

firea ei precum erau moravurile triburilor de sălbatici faţă de acelea ale primilor călători care pătrunseră în savanele Americii. Venirea bunicii, certitudinea că de-acum încolo va trăi împreună cu ea şi că va fi bogată adormiseră gândurile Pierrettei precum poţiunea îi adormise trupul. Bătrână bretonă îşi veghe nepoata sărutându-i fruntea, părul şi mâinile, aşa cum nişte sfinte femei l-au sărutat pe Iisus când l-au coborât în mormânt.

La ceasurile nouă dimineaţa, domnul Martener se înfăţişă preşedintelui, căruia îi povesti scena care avusese loc noaptea între Sylvie şi Pierrette, apoi torturile morale şi fizice, maltratările de tot felul la care Rogron şi soră-sa îşi supuseseră pupila, ca şi cele două boli mortale{134} cu care se alesese ea de pe urma acestor violenţe. Preşedintele trimise după notarul Auffray, rudă a Pierrettei din partea mamei.

În zilele acelea, războiul dintre partida Vinet şi partida Tiphaine ajunsese la punctul culminant. Vorbele pe care Rogronii şi aderenţii lor le răspândeau în Provins despre cunoscuta legătură a doamnei Roguin cu bancherul du Tillet, despre împrejurările în care dăduse faliment tatăl doamnei Tiphaine, un falsificator, după câte se spunea, răniseră cu-atât mai adânc partida Tiphaine cu cât toate erau bârfeli, nu calomnii. Acestea răneau până în adâncul inimii, loveau în miezul intereselor. Zvonurile, repetate partizanilor familiei Tiphaine de aceleaşi guri care comunicau Rogronilor glumele frumoasei doamne Tiphaine şi ale prietenelor ei, înteţeau urile, care acum se însoţeau cu elemente politice. Nemulţumirile pe care, pe-atunci, le provoca, în Franţa spiritul partizan, care se făcuse vinovat de violenţe excesive, se datorau pretutindeni, ca şi la Provins, unor interese ameninţate, unor personali taţi militante prejudiciate. Fiecare clică urmărea cu înfrigurare ceea ce putea face rău clicii rivale. Animozitatea taberelor, ca şi amorul-propriu, interveneau până şi în cele mai

neînsemnate chestiuni, ajungând adesea foarte departe. Un oraş se pasiona pentru anumite neînţelegeri şi le dădea proporţiile unei lupte politice. Astfel, preşedintele văzu în cauza Pierrettei şi a Rogronilor un mijloc de a-i nimici, de a-i înjosi şi de a-i dezonora pe stăpânii salonului unde se urzeau planuri antimonarhice, unde luase naştere ziarul Opoziţiei. Procurorul regal fu sesizat. Domnul Lesourd, domnul notar Auffray, locţiitorul de tutore al Pierrettei şi preşedintele, examinară deci în cel mai adânc secret, împreună cu domnul Martener, calea de urmat. Domnul Martener se obligă s-o îndemne pe bunica Pierrettei să adreseze o plângere către substitutul de tutore. Acesta avea să convoace consiliul de familie şi, înarmat cu constatările celor trei medici, să ceară mai întâi destituirea tutorelui. Apoi dosarul avea să fie înaintat tribunalului, iar domnul Lesourd va avea grijă să fie repartizat secţiei penale şi judelui-instructor. Către amiază întregul oraş era în fierbere la vestea surprinzătoare despre ceea ce se petrecuse noaptea în casa Rogron. Strigătele Pierrettei fuseseră vag auzite şi în piaţă, ceea ce însă nu durase mult; nimeni nu se ridicase din pat, toţi însă se întrebaseră: „Aţi auzit nişte zgomote şi ţipete pe la ceasurile unu? ce s-a întâmplat?” Zvonurile şi comentariile amplificaseră atât de mult îngrozitoarea dramă, încât puzderie de oameni se adunaseră în faţa atelierului lui Frappier, căruia toţi îi cereau lămuriri, aşa că tâmplarul, om cumsecade, le istorisi cum venise la el fata, cu pumnul însângerai şi cu degetele strivite. Către ceasurile unu la amiază, docarul doctorului Bianchon, lângă care se afla Brigaut, se opri la casa lui Frappier, a cărui soţie se grăbi spre spital ca să-i anunţe pe domnul Martener şi pe chirurgul-şef. Astfel, zvonurile care se vânturaseră prin oraş se adeveriră. Cei doi Rogron fură acuzaţi de a-şi fi maltratat cu premeditare verişoara şi de a-i fi pus viaţa în primejdie. Vinet află vestea la tribunal şi lăsă totul baltă ca să se ducă la Rogron. Rogron şi soră-sa tocmai îşi terminaseră dejunul. Sylvie ezita să-i povestească

fratelui ei ce păţise noaptea şi la toate insistentele lui întrebări nu răspundea decât: „Nu te priveşte”. Ca să evite orice discuţie, se ducea şi se întorcea mereu din bucătărie în sufragerie. Când apăru Vinet, era singură:

— Cum, nu ştiţi ce se întâmplă? întrebă avocatul.

— Nu, spuse Sylvie.

— După calea pe care au apucat-o lucrurile în legătură cu Pierrette, vi se va înainta un proces penal pentru maltratări.

— Proces penal? spuse Rogron care tocmai intrase. De ce? cum?

— Mai întâi, zise avocatul privind-o pe Sylvie, explicaţi-mi fără ocol ce s-a întâmplat astă-noapte şi asta ca-n faţa lui Dumnezeu, fiindcă lumea spune că Pierrettei i se va amputa pumnul. Sylvie păli şi se înfioră.

— Aşadar, ce s-a întâmplat? întrebă Vinet.

Domnişoara Rogron povesti incidentul încercând să se apere; dar, asaltată de întrebări, mărturisi faptele grave ale oribilei lupte.

— Dacă i-aţi strivit numai degetele, veţi apărea în faţa instanţei corecţionale; dar dacă va fi nevoie să i se amputeze mâna, apoi veţi fi trimisă la Curtea cu Juri; familia Tiphaine va face totul ca să ajungeţi acolo.

Sylvie, mai mult moartă decât vie, recunoscu că fusese geloasă şi, ceea ce îi veni mai greu, cât de mult se înşelase în bănuielile ei.

— Ce proces! spuse Vinet. Dumneavoastră şi fratele dumneavoastră s-ar putea să fiţi nimiciţi, mulţi vă vor părăsi, chiar dacă aţi obţine câştig de cauză. Iar dacă nu veţi câştiga, va trebui să vă mutaţi din Provins.

— Vai! dragă domnule Vinet, domnia-voastră care sunteţi un atât de mare avocat, spuse Rogron înspăimântat, sfătuiţi-ne, salvaţi-ne!

Iscusitul Vinet îi Înspăimântă la culme pe cei doi imbecili şi le declară pe şleau că doamna şi domnişoara de Chargeboeuf vor ezita să mai treacă pe la ei. A fi părăsiţi de

aceste doamne ar fi însemnat o cumplită pedeapsă. În sfârşit, după o oră de măreţe sforării, se ajunse la hotărârea ca, spre a-l convinge pe Vinet să-i salveze pe cei doi Rogron, el ar trebui să treacă în ochii întregului Provins ca având un interes deosebit de a le lua apărarea. Drept pentru care, în cursul serii va fi anunţată căsătoria lui Rogron cu domnişoara de Chargeboeuf. Strigările se vor face duminică. Actul dotal se va semna cât de curând la Cournant, unde domnişoara Rogron, având în vedere căsătoria aceasta, se va prezenta spre a renunţa, printr-o donaţie între vii, în favoarea fratelui său, la nuda proprietate a bunurilor sale. Vinet îi convinsese pe Rogron şi pe soră-sa că este necesar să se dateze actul de căsătorie cu două sau trei zile înaintea celor întâmplate, spre a nu le compromite pe doamna şi pe domnişoara de Chargeboeuf în ochii opiniei publice şi a le oferi un motiv de a continua să facă vizite în casa Rogron.

— Semnaţi actul şi mă oblig eu să vă scot din încurcătură, spuse avocatul. Fără îndoială, va fi o luptă înverşunată, dar voi face imposibilul, *iar domnia-voastră îmi veţi datora un supliment de recunoştinţă!*

— Vai! da, spuse Rogron.

La ceasurile unsprezece şi jumătate, avocatul primi puteri depline, atât pentru încheierea actului de căsătorie cât şi pentru conducerea procesului. La ora douăsprezece, Vinet adresă preşedintelui o cerere de sentinţă provizorie împotriva lui Brigaut şi a doamnei văduve Lorrain pentru a o fi ademenit pe minora Lorrain de la domiciliul tutorelui ei. Acum, îndrăzneţul Vinet trecu la atac, prezentându-l pe Rogron ca pe un om fără nicio vină. Astfel înfăţişă el lucrurile la tribunal. Preşedintele hotărî ca la ora patru să asculte părţile. De prisos să spunem în ce măsură orăşelul Provins fu răscolit de aceste întâmplări. Preşedintele ştia că la ora trei consultul medicilor se va încheia; voia ca substitutul de tutore, vorbind în numele bunicii, să se

prezinte înarmat cu concluzia lor. Anunţarea căsătoriei lui Rogron cu frumoasa Bathilde de Chargeboeuf şi concesiile pe care Sylvie le făcea în folosul fratelui său înstrăinară dintr-odată două persoane de Rogroni: pe domnişoara Habert şi pe colonel care, amândoi, îşi văzură speranţele spulberate. De formă, Céleste Habert şi colonelul rămaseră legaţi de Rogron şi de soră-sa, dar numai spre a le putea mai uşor face rău. Încât, de îndată ce domnul Martener diagnostică un abces cerebral la biata victimă a celor doi negustori de mercerie, Céleste şi colonelul începură a vorbi de izbitura la cap pe care o suferise Pierrette în seara când Sylvie o silise să părăsească salonul şi amintiră tuturor ocările nemiloase şi barbare ale domnişoarei Rogron. Vorbiră despre dovezile de insensibilitate ale fetei bătrâne faţă de pupila ei în suferinţă. Astfel, prietenii casei le recunoşteau grele vinovăţii, părând că îi apără pe Sylvie şi pe fratele ei. Vinet prevăzuse furtuna; numai că averea celor doi Rogron avea să încapă pe mâna domnişoarei de Chargeboeuf, pe care o şi vedea, după câteva săptămâni, locuind în frumoasa casă din piaţă, iar pe sine se vedea domnind, împreună cu ea, în Provins, căci de pe acum reflecta la o alianţă cu familia Bréautey, în interesul ambiţiilor sale. De la ora douăsprezece ziua până la patru, toate femeile din partida Tiphaine, precum Garceland, Guépin, Julliard, Galardon, Guénée, doamna subprefect, trimiseră după ştiri despre domnişoara Lorrain. Pierrette habar n-avea de zarva care se stârnise în oraş din pricina ei. În toiul durerilor ei vii, simţea nespusa fericire de a se afla între bunica ei şi Brigaut, pe care atât de mult îi iubea. Brigaut avea neîncetat ochii în lacrimi, iar bunica îşi răsfăţa nepoţica. Numai Dumnezeu ştie dacă bunica uitase cumva să spună celor trei oameni de ştiinţă vreunul dintre detaliile pe care le aflase de la Pierrette despre traiul ei în casa Rogron. Horace Bianchon îşi exprimă indignarea în termeni vehemenţi. Uluit de atâta barbarie, ceru să fie chemaţi şi ceilalţi medici din oraş, aşa încât apăru şi domnul Néraud,

care fu invitat, în calitate de prieten al lui Rogron, să dezmintă, dacă ar fi cazul, teribilele concluzii ale consultului care, spre nefericirea celor doi Rogron, fură redactate în unanimitate. Néraud, despre care se spunea că o făcuse sa moară de durere pe bunica Pierrettei, se afla într-o încurcătură, de care se folosi isteţul Martener, încântat că poate să-i înfunde pe Rogron şi pe soră-sa şi, prin aceasta, să-l discrediteze şi pe Néraud, adversarul său. De prisos să reproducem textul concluziilor, care constitui încă una din piesele la dosarul procesului. Dacă termenii medicinii lui Molière erau barbari, apoi cei ai medicinii moderne au avantajul de a fi atât de clari încât denumirea bolii Pierrettei, deşi boală firească şi, din nefericire, obişnuită, ar înspăimânta auzul. De altminteri, concluziile erau inatacabile, susţinute fiind de un nume atât de vestit ca acela al lui Horace Bianchon. După audiere, preşedintele rămase în jilţul său văzând-o pe bunica Pierrettei însoţită de domnul Auffray, de Brigaut şi de o mulţime numeroasă. Vinet era singur. Acest contrast surprinse pe cei de faţă, cărora li se alăturaseră mulţi curioşi. Vinet, care era tot în robă, îşi ridică spre preşedinte faţa rece, îşi potrivi ochelarii în dreptul ochilor lui verzi şi apoi, cu glas subţire şi apăsat, declară că, în cursul nopţii, nişte persoane străine pătrunseseră la domnul şi domnişoara Rogron şi o răpiseră pe minora Lorrain. Legea era de partea tutorelui, care-şi reclama pupila. Domnul Auffray se ridică, în calitate de locţiitor al tutorelui, şi ceru cuvântul.

— Dacă domnul preşedinte, spuse el, va binevoi să ia act de concluziile redactate de unul dintre cei mai învăţaţi medici ai Parisului şi de toţi medicii şi chirurgii din Provins, va înţelege câţ de neîntemeiată este reclamaţia numitului Rogron şi cât de grave erau motivele care au determinat-o pe bunica minorei s-o răpească din stăpânirea călăilor săi. Iată faptele: concluziile semnate în unanimitate de un ilustru medic din Paris, chemat în mare grabă, şi de toţi medicii din acest oraş atribuie starea aproape mortală în

care se află minora răului tratament la care au supus-o numitul şi domnişoara Rogron. Conform cu legea, consiliul de familie va fi convocat de urgenţă spre a fi consultat în chestiunea de a se şti dacă tutorele trebuie să fie destituit din autoritatea sa. Noi cerem ca minora să nu fie readusă la domiciliul tutorelui său şi să fie încredinţată unuia dintre membrii familiei sale, pe care domnul preşedinte va binevoi să-l desemneze.

Vinet voi să replice spunând că certificatul medical trebuia să-i fie comunicat şi lui spre a-l putea combate.

— Nu părţii pe care o reprezinţi Vinet, spuse cu asprime preşedintele, ci mai degrabă domnului procuror regal Şedinţa se ridică.

În partea de Jos a cererii, preşedintele scrise următoarea sentinţă:

„Având în vedere că, din certificatul medical semnai În unanimitate de medicii din acest oraş precum fi de doctorul Bianchon, doctor al Facultăţii de Medicină din. Paris» rezultă că minora Lorrain, cerută de Rogron, tutorele său, se află în stare de boală extrem de gravă, stare provocată de maltratările şi actele de violenţă la care a fost supusă la domiciliul tutorelui de către sora acestuia,

Noi, preşedintele tribunalului de primă instanţă din Provins,

Decizând asupra cererii, hotărâm ca, până la concluziile consiliului de familie care, conform declaraţiei substitutului de tutore, va fi convocat, minora nu se va reintegra domiciliului pupilar şi se va transfera în casa substitutului de tutore.

În subsidiar, luând în considerare starea în care se află minora şi urmele de violenţă care, conform cu concluziile medicilor, se observă pe trupul ei, delegăm pe medicul-şef şi pe chirurgul-şef al

spitalului din Provins să o viziteze; iar în cazul când urmele violenţelor vor persista, vom recunoaşte ministerului public dreptul de a acţiona, şi aceasta fără prejudicii pentru acţiunea civilă înaintată de Auffray, substitut de tutore.”

Această teribilă decizie fu pronunţată de preşedintele Tiphaine cu glas tare şi răspicat.

— De ce nu l-a condamnat pe loc la galere? întrebă Vinet. Şi câtă zarvă pentru o fetiţă care întreţinea o legătură cu o calfă de tâmplar. Dacă aşa merg treburile, strigă el cu insolenţă, vom apela la alţi judecători pe motiv de legitimă suspiciune.

Vinet părăsi tribunalul şi se duse la principalii membri al partidei sale spre a le lămuri situaţia lui Rogron, care în viaţa lui nu-şi atinsese verişoara nici măcar cu un bobârnac şi în care tribunalul vedea, spunea el, nu atât un tutore al Pierrettei cât pe marele elector din Provins.

După spusa lui, familia Tiphaine făcea mult zgomot pentru nimic. Muntele va naşte un şoricel. Sylvie, fată cât se poate de cuminte şi de evlavioasă, descoperise o legătură sentimentală între pupila fratelui său şi *un june* lucrător tâmplar, un breton pe nume Brigaut. Caraghiosul acela ştia foarte bine că mititica va moşteni averea bunicii ei şi voise s-o corupă. (Vinet îndrăznea să vorbească de corupţiei) Domnişoara Rogon, care se afla în posesia unor scrisori ce dovedeau perversitatea acelei fetiţe, nu era atât de condamnabilă pe cât voiau alde Tiphaine să se creadă. În cazul când ar fi recurs la violenţa pentru a pune mâna pe o scrisoare, lucru pe care de altfel îl explica prin iritarea pe care i-o produsese Sylviei îndărătnicia bretonă, întrucât Rogron era el blamabil?

Avocatul făcu din acest proces o chestiune de partidă şi se pricepu să-i imprime o nuanţă politică. Astfel, începând din acea seară, opinia publică se împărţi în două.

— Cine ascultă numai una dintre părţi nu ştie decât una, spuneau oamenii aşezaţi. Aţi ascultat ce spune Vinet? Vinet explică bine lucrurile.

Casa lui Frappier fusese considerată nelocuibilă pentru Pierrette din cauza durerilor de cap pe care i le puteau pricinui zgomotele. Mutarea ei de acolo la substitutul de tutore era deopotrivă necesară din punct de vedere medical, cât şi judiciar. Mutarea avu loc cu precauţii nemaipomenite şi gândite astfel încât să producă un efect cât mai puternic. Pierrette fu culcată pe o brancardă cu câteva saltele, cărată de doi oameni, însoţită de o călugăriţă-infirmieră care avea în mână o sticluţă cu eter, urmată de bunică-sa, de Brigaut, de doamna Auffray şi de camerista acesteia. Se strânsese lumea pe la ferestre şi pe la porţi, să vadă alaiul. Desigur, starea Pierrette!, paloarea ei ca de muribundă, ţoale acestea reprezentau imense foloase pentru partida potrivnică Rogronilor. Soţii Auffray ţinură morţiş să dovedească întregului oraş câtă dreptate avusese preşedintele când dăduse sentinţa. Pierrette şi bunica ei fura instalate la etajul al doilea al casei domnului Auffray. Notarul şi soţia lui le acordară ospitalitatea cea mai grijulie; chiar cu un fel de os tenta tic. Pierrette era vegheată de bunica, iar domnul Martener o vizită, chiar în prima seară, însoţit de chirurg.

Încă din aceeaşi seară, începură exagerările, de o parte şi de cealaltă. Salonul Rogronilor era plin de lume. Vinet discutase chestiunea cu partida liberală. Cele două doamne de Chargeboeuf cinară la cei doi Rogron, deoarece actul urma a fi semnat în chiar acea seară. De dimineaţă, Vinet avusese grijă ca strigările să se afişeze la primărie. Cazul Pierrettei îl privea ca pe un fleac. Daca tribunalul din Provins se dovedise pătimaş, apoi Curtea regală va şti să cântărească faptele, zicea el, iar soţii Auffray se vor gândi de două ori înainte de a se vârî într-un atare proces. Înrudirea dintre Rogron şi doamnele de Chargeboeuf se

bucurase de o enormă consideraţie în ochii unor anumite cercuri. Pentru acestea, Rogron era curat ca neaua, iar Pierrette o fetişcană din cale-afară de stricată, o viperă pe care-o încălziseră la pieptul lor. În salonul doamnei Tiphaine, toţi se răzbunau pentru oribilele bârfeli pe care partida le vânturase pe scama lor în ultimii doi ani: Rogron şi soră-sa erau adevăraţi monştri, iar tutorele fetei va ajunge în faţa Curţii cu Juri. Cei ce locuiau în piaţă spuneau că Pierrette e deplin sănătoasă; cei din oraşul de sus, că trage să moară; ai lui Rogron, că nu avea decât nişte zgârieturi pe mână; ai doamnei Tiphaine, că avea degetele strivite şi că i se va amputa unul. A doua zi, *Le Courrier de Provins* publica un articol foarte abil, bine scris, o capodoperă de insinuări amestecate cu consideraţii judiciare şi care-l scotea basma curată pe Rogron. Ziarul *La Ruche*, care apăruse după două zile, n-avea cum să-i răspundă fără a cădea în păcatul calomniei; el replică afirmând că, într-un proces ca acesta, e mai bine ca justiţia să fie lăsată să-şi spună cuvântul.

Consiliul de familie fu alcătuit din judecătorul de pace al cantonului Provins, ca preşedinte legal; apoi din Rogron şi cei doi domni Auffray, în calitatea lor de cele mai apropiate rude; pe urmă, din domnul Ciprey, nepot al bunicii după mamă a Pierrettei. Se mai adăugau domnul Habert, duhovnicul Pierrettei şi colonelul Gouraud, care întotdeauna se prezentase ca un camarad al colonelului Lorrain. Fu mult aplaudată imparţialitatea judecătorului de pace care-i numise în consiliul de familie pe domnul Habert şi pe colonelul Gouraud, pe care întregul Provins îi ştia foarte buni prieteni ai Rogronilor. În situaţia gravă în care se află, Rogron ceru asistenţa maestrului Vinet în consiliul de familie. Prin această manevră care, în mod evident, îi fusese sugerată de Vinet, Rogron obţinu ca întrunirea consiliului de familie să nu aibă loc decât către sfârşitul lunii decembrie. La data aceea preşedintele şi familia lui se stabiliseră la Paris la doamna Roguin, cu prilejul convocării

Camerelor. Astfel, partidul aflător la guvern rămăsese lipsit de şef. Vinet izbutise în secret să-l influenţeze pe bătrânul Desfondrilles, judele-instructor, în eventualitatea că procesul ar urma să ia caracterul corecţional sau penal pe care preşedintele încercase să îl imprime. Vinet îşi pledă cauza timp de trei ceasuri înaintea consiliului de familie: susţinu că existase o legătură de dragoste între Brigaut şi Pierrette spre a justifica severitatea domnişoarei Rogron; demonstră că tutorele procedase corect încredinţându-şi pupila unei femei; atrase atenţia că clientul său nu împărtăşise metodele pe care Sylvie înţelesese să le folosească în educarea Pierrettei. Cu toate strădaniile lui Vinet, consiliul hotărî, în unanimitate, să i se retragă lui Rogron tutela. Ca tutore fu numit domnul Auffray, iar ca substitut de tutore, domnul Ciprey. Consiliul de familie o audie pe Adèle, servitoarea care-i acuză pe foştii ei stăpâni; pe domnişoara Habert, care relată verbele pline de cruzime ale domnişoarei Rogron, vorbe spuse în seara când Pierrette se lovise atât de zdravăn încât toată lumea auzise, ca şi observaţiile doamnei de Chargeboeuf despre starea sănătăţii Pierrettei. Brigaut prezentă răvaşul Pierrettei care dovedea nevinovăţia lor, a amândurora. Se dovedi că starea de plâns în care se afla minora se datora lipsei de grijă a tutorelui, răspunzător de tot ce o privea pe pupila sa. Boala Pierrettei impresionase pe toată lumea, până şi pe unii locuitori ai oraşului străini de familie. Aşadar, acuzaţia de a fi folosit violenţa fu menţinută împotriva lui Rogron. Afacerea urma să devină publică.

Sfătuit de Vinet, Rogron declară că se opune omologării hotărârii consiliului de familie de către tribunal. Ministerul public interveni, dată fiind gravitatea crescândă a stării Pierrettei Lorrain. Acest ciudat proces, deşi repede pus pe rol, nu ajunse în instanţă decât în luna martie 1828.

Cununia lui Rogron cu domnişoara de Chargeboeuf se celebrase între timp. Sylvie ocupa catul al doilea al casei

sale, care fusese amenajat ca să poată fi locuit de ea şi de doamna de Chargeboeuf, catul întâi fiind în întregime ocupat de doamna Rogron. Frumoasa doamnă Rogron deveni de atunci urmaşa frumoasei doamne Tiphaine. Urmările acestei căsătorii fură uriaşe. Lumea nu mai venea în salonul domnişoarei Sylvie, ci începuse a-l frecventa pe acela al frumoasei doamne Rogron.

Susţinut de soacră-sa şi încurajat de bancherii regalişti du Tillet şi Nucingen, preşedintele Tiphaine avu prilejul să aducă servicii guvernului, fu unul dintre oratorii cei mai preţuiţi ai Centrului, deveni judecător al tribunalului de primă instanţă al Senei şi sprijini numirea, ca preşedinte al tribunalului din Provins, a nepotului său, Lesourd. Această numire îl indispuse mult pe judele Desfondrilles, sârguincios arheolog şi mai mult ca oricând tot supleant. Ministrul de Justiţie îl trimisese pe unul dintre protejaţii săi în locul lui Lesourd. Avansarea domnului Tiphaine nu fu deci însoţită de nicio alta la tribunalul din Provins. Vinet se folosi cu multă abilitate de aceste împrejurări. De multe ori spusese el oamenilor din Provins că servesc ca trambulină pentru fumurile viclenei doamne Tiphaine. Preşedintele îşi cam lua peste picior amicii. Doamna Tiphaine dispreţuia *in petto* oraşul Provins, unde n-avea să se mai întoarcă niciodată. Domnul Tiphaine-tatăl muri, fiul său moşteni moşia din Fay şi vându domnului Julliard frumoasa lui casă din oraşul de sus. Această vânzare dovedi că nici nu se gândea să se mai întoarcă la Provins. Vinet nu se înşelase, Vinet fusese profet. Aceste întâmplări avură o mare influenţă asupra procesului în chestiunea tutelei lui Rogron.

Astfel, îngrozitorul martiriu la care, cu atâta brutalitate, fusese supusă Pierrette de către cei doi tirani imbecili, dale fiind şi consecinţele sale medicale, îl pusese pe domnul Martener, cu aprobarea domnului Bianchon, în situaţia de a decide teribila operaţie a trepanaţiei; această dramă oribilă, redusă la proporţiile ci judiciare, se încurcase în

complicaţiile murdare care la Tribunal se numesc *proceduri.* Procesul se tot amâna la mereu alte termene, tărăgănându-se în păienjenişul de nedescurcat al procedurii, ţinut în loc de tertipurile unui avocat josnic; în timp ce Pierrette, calomniată, se ofilea şi îndura cele mai îngrozitoare dureri pe care le cunoaşte medicina. Nu e oare necesar să explicăm aceste ciudate schimbări de atitudine ale opiniei publice, ca şi mersul încet al Justiţiei, înainte de a ne întoarce în odaia unde Pierrette trăia, unde trăgea să moară?

Domnul Martener{135}, ca şi familia Auffray, fu în puţine zile cucerit de firea adorabilă a Pierrettei şi de bătrână bretona, ale cărei sentimente, idei, atitudini purtau pecetea străvechilor moravuri romane. Această matroană din Marais părea a fi una dintre femeile descrise de Plutarh. Medicul voi să-i smulgă morţii prada, căci încă din prima zi atât medicul din Paris cât şi cel din provincie o consideraseră pe Pierrette ca pierdută. Între boală şi medic, acesta sprijinit de tinereţea Pierrettei, se dădu o luptă pe care numai medicii o cunosc şi a cărei răsplată, în caz de succes, nu sălăşluieşte niciodată nici în plata în bani a medicului, nici în bolnav; ci se află în plăcuta mulţumire a conştiinţei şi în nu-ştiu-ce lauri ideali şi invizibili culeşi de adevăraţii artişti după satisfacţia pe care le-o aduce certitudinea de a fi făcut o faptă bună. Medicul năzuieşte spre bine precum artistul spre frumos, îmboldit de un sentiment admirabil pe care noi îl denumim virtute. Această luptă de zi cu zi stinsese în cugetul provincialului nostru meschinele nemulţumiri produse de lupta care se încinsese între partida lui Vinet şi aceea a soţilor Tiphaine, aşa cum se întâmplă cu oamenii care dau piept cu o mare năpasta pe care trebuie s-o învingă.

Domnul Martener voise mai întâi să-şi exercite profesiunea la Paris; însă cumplita activitate din acest oraş, insensibilitatea la care ajunge medicul datorită înspăimântătorului număr de pacienţi şi marelui număr de

cazuri grave intimidaseră firea lui blândă, potrivită pentru viaţa de provincie. De altminteri, era subjugat de frumuseţea locurilor sale natale. Încât se întorsese la Provins, unde se căsătorise, se stabilise şi îngrijise aproape cu dragoste o populaţie pe care o putea socoti ca o mare familie. Îşi impusese ca, atâta cât va dura boala Pierrettei, să nu vorbească deloc de pacienta sa. Era atât de vizibilă sila cu care răspundea celor ce se interesau de starea bietei fete încât toţi încetară a-l mai întreba despre aceasta. Pierrette fu pentru el ceea ce trebuia să fie, un poem misterios şi adânc, bogat în suferinţe, cum se întâlnesc în cumplita viaţă a medicilor. Nutrea pentru plăpânda tânăra fiinţă o admiraţie pe care o tăinuia faţă de toată lumea.

Acest simţământ al medicului faţă de pacienta sa, ca toate simţămintele adevărate, se transmisese şi domnului şi doamnei Auffray, a căror casă deveni, cât timp locui ea acolo, tihnită şi plăcută. Copiii, care odinioară încinseseră plăcute, jocuri cu Pierrette, înţeleseră, cu harul copilăriei, să nu fie nici zgomotoşi, nici supărători. Îşi dădură toată osteneala să fie cuminţi, pentru că Pierrette era bolnavă. Casa domnului Auffray e aşezată în oraşul de sus, sub ruinele castelului, pe o margine de teren provenită din prăbuşirea vechilor întărituri. De acolo, locatarii ei îmbrăţişează cu privirea valea atunci când se plimbă prin mica livadă împrejmuită cu ziduri groase care domină oraşul. Acoperişurile caselor din jur vin până în preajma brâului exterior al contrafortului care, susţine livada. De-a lungul acestui teren ca o terasă, se întinde o alee care duce spre uşa cu geam a biroului domnului Auffray. La capătul ei se ridică un umbrar de viţă şi un smochin, dedesubtul cărora stau aşezate o masă rotundă, o bancă şi câteva scaune vopsite în verde. Pierrettei se dăduse o odaie deasupra biroului noului său tutore. Doamna Lorrain dormea tot acolo, pe un pat de campanie, alături de nepoată-sa. De la fereastra ei, Pierrette putea deci să vadă minunata vale din Provins, pe care abia dacă o cunoscuse,

ieşise doar atât de rar din fatala casă Rogron! Când vremea era frumoasă, îi plăcea să se târască, la braţul bunicii, până la umbrar. Brigaut, care nu mai lucra, venea să-şi vadă prietena de trei ori pe şi, mistuit de o suferinţă care-l făcuse, să se lehămetească de viaţă; îl pândea, cu simţul fin al unui ogar, pe domnul Martener, îl însoţea ca o umbră şi ieşea cu el. Greu de închipuit nebuniile pe care toţi le făceau de dragul scumpei lor bolnave. Pradă deznădejdii, bunica îşi tăinuia durerea, arătând nepoţelei faţa surâzândă pe care o avea la Pen Hoël. În dorinţa ei de a se amăgi, îi punea pe cap şi-i potrivea boneta naţională cu care Pierrette sosise la Provins. I se părea că astfel copila bolnavă seamănă mai mult cu ea însăşi: era încântătoare la vedere, cu obrazul încadrat de nimbul de batist tivit cu dantela scrobită. Faţa albă ca porţelanul, fruntea pe care durerile lăsaseră urme ca ale unor gânduri adânci, puritatea trăsăturilor slăbite de boală, tristeţea ochilor şi privirea uneori parcă pierdută în gol, toate acestea făceau din Pierrette o admirabilă capodoperă a melancoliei. Încât copila era de toţi servită cu un soi de fanatism. Toţi o găseau atât de blândă, de duioasă, de iubitoare! Doamna Martener îşi trimisese pianul la soră-sa, doamna Auffray, cu gândul s-o distreze pe Pierrette, pe care muzica o încânta. Era un deliciu s-*o* priveşti ascultând o bucată de Weber, de Beethoven sau de Herold{136}, cu ochii la cer, tăcută, regretând fără îndoială viaţa care simţea că o părăseşte. Abatele Péroux şi domnul Habert, cei doi mentori religioşi ai ei, îi admirau pioasa resemnare. Nu este un fenomen vrednic de atenţia, atât a filosofilor cât şi a oamenilor de rând, această perfecţiune angelică a adolescentelor şi a adolescenţilor însemnaţi printre cei mulţi cu pecetea roşie a Morţii, precum copacii tineri din pădure? Cine a văzut o moarte sublimă nu mai poate să rămână, nici să devină necredincios. Aceste fiinţe răspândesc în juru-le un fel de mireasma cerească, privirea lor îţi vorbeşte de Dumnezeu, glasul lor este elocvent chiar când foloseşte cuvintele cele

mai obişnuite şi deseori răsună ca un instrument divin, împărtăşindu-ne tainele viitorului! Când domnul Martener o felicita pe Pierrette pentru că suportase unele tratamente neplăcute, acest înger spunea, de faţă cu toţi, şi cu ce privire!

— Aş dori să trăiesc, dragă domnule Martener, nu atât pentru mine cât pentru bunica, pentru Brigaut al meu şi pentru voi toţi, pe care moartea mea v-ar întrista.

Prima oară când ieşi la plimbare, în luna noiembrie, sub soarele blând al zilei de sfântul Martin, însoţită ele toţi ai casei, când doamna Auffray o întrebă dacă nu se simte obosită:

— Acum, răspunse, când nu mai am a îndura decât suferinţele care mi le trimite Dumnezeu, nu am a mă plânge. În fericirea de a fi iubita aflu puterea de a suferi.

Acestea fusese singura dată când, cu vorbe ocolite, Pierrette făcuse aluzie la îngrozitorul martiriu pe care-l îndurase la Rogroni, despre care nu amintea niciodată, iar amintirea lor se pare că-i era atât de dureroasă, încât nimeni nu-i vorbea de ei.

— Scumpă doamnă Auffray, îi spuse într-o zi, pe la nămiezi, şezând pe terasă şi privind spre valea scăldată de un soare blând, colorată în frumoasele nuanţe aurii ale toamnei, agonia mea în casa domniei-voastre m-a făcut mai fericită decât am fost în aceşti trei ani din urmă.

Doamna Auffray privi către soră-sa, doamna Martener, şi-i şopti la ureche: „Cum ar fi iubit!” În adevăr, tonul, privirea Pierrettei dădeau spuselor sale o tărie de nedescris.

Domnul Martener se afla în corespondenţa cu doctorul Bianchon şi nu lua nicio hotărâre mai serioasă fără aprobarea acestuia. Spera ca în primul rând să restabilească funcţiile naturale, ca apoi să poată drena abcesul din cap prin ureche. Cu cât durerile Pierrettei erau mai vii, cu atât el spera mai mult. La primul punct, medicul obţinu oarecare uşoare rezultate, pe care te privi ca pe un

adevărat triumf. Timp de câteva zilei Pierrettei îi reveni pofta de mâncare şi se ospătă cu alimentele hrănitoare, pentru care până atunci, din pricina bolii, avusese o repulsie caracteristică; culoarea tenului i se schimbă, dar oribilele dureri de cap persistau. Drept pentru care, doctorul îl imploră pe vestitul medic să vină la un consult. Bianchon veni, zăbovi două zile la Provins şi hotărî s-o opereze, se arătă la fel de binevoitor ca şi bietul Martener şi se duse în persoană să-l caute pe celebrul Desplein{137}. Încât operaţia fu făcută de cel mai de seamă chirurg al tuturor timpurilor, antice şi moderne; numai că teribilul prezicător, plecând cu Bianchon, elevul său preferat, îi spuse lui Martener:

— Numai printr-o minune o veţi putea salva. După cum v-a spus şi Horace, a apărut caria oaselor. La vârsta ei, oasele sunt încă atât de fragede!

Operaţia avusese loc pe la începutul lunii martie 1828. Cât dură această lună, impresionat de durerile înfiorătoare ale Pierrettei, domnul Martener făcu mai multe drumuri la Paris; îi consulta pe Desplein şi pe Bianchon şi merse până a le propune o operaţie în genul celei de litotritie{138}, care consta în introducerea în craniu a unui instrument scobit, cu ajutorul căruia s-ar fi putut încerca aplicarea unui tratament eroic spre a opri progresul cariei. Îndrăzneţul Desplein nu avu curajul de a încerca aceasta agresiune chirurgicală, pe care numai deznădejdea i-o inspirase lui Martener. Încât, atunci când medicul se întoarse din ultimul său drum la Paris, lăsă prietenilor săi impresia că este posomorât şi abătut. Se văzu nevoit să mărturisească, într-o nefericită seară, familiei Auffray, doamnei Lorrain, duhovnicului şi lui Brigaut, adunaţi împreună, că ştiinţa nu mai poate face nimic pentru Pierrette, că salvarea ei e numai în mâna lui Dumnezeu. Toţi fură nespus de consternaţi. Bunica făcu un legământ şi-l rugă pe preot ca în toate dimineţile, înainte de a se trezi Pierrette, să slujească o liturghie, la care ea şi Brigaut aveau să ia parte.

Procesul se judeca. În timp ce victima celor doi Rogron trăgea să moară, Vinet o calomnia la tribunal. Tribunalul omologă hotărârea consiliului de familie, iar avocatul introduse pe loc apel. Noul procuror regal rosti un rechizitoriu care avu drept urmare o nouă instrucţie. Rogron şi soră-sa fură nevoiţi să depună o cauţiune spre a nu fi trimişi la închisoare. Instrucţia cerea ca Pierrettei să i se ia un interogatoriu. Când domnul Desfondrilles sosi la Auffray, Pierrette era în agonic, cu duhovnicul la căpătâi, spre a o împărtăşi. În clipele acelea, ea ruga familia adunată să-i ierte pe vărul şi pe verişoara ci, precum însăşi îi ierta, spunând, cu admirabil bun-simţ, că numai Dumnezeu are dreptul de a judeca asemenea fapte.

— Bunică, spunea, lasă tot ce ai lui Brigaut (Brigaut izbucni în plâns). Şi, spuse Pierrette mai departe, dă-i o mie de franci bunei Adèle care, pe ascuns, îmi încălzea patul. Dacă rămânea la verii mei, rămâneam şi eu în viaţă…

Pe la ceasurile trei, în marţea Paştelui, pe o vreme frumoasă, suferinţele acestui îngeraş încetară. Eroica ei bunică dori s-o vegheze cu preoţii peste noapte şi s-o înfăşoare, cu mâinile ei bătrâne, în giulgiu. Pe înserat, Brigaut părăsi casa Auffray şi o luă la vale, spre Frappier.

— Nu mai are rost, sărmane flăcău, să te întreb ce mai face, îi spuse tâmplarul.

— Da, nene Frappier, pentru ea totul s-a terminat, nu însă şi pentru mine.

Lucrătorul aruncă o privire peste lemnăria din atelier, privire întunecată şi totodată cercetătoare.

— Te înţeleg, Brigaut, spuse unchiaşul. Uite, astea ar fi potrivite.

Şi-i arătă câteva bârne de stejar, groase de două degete.

— Nu-i nevoie să mă ajutaţi, domnule Frappier, spuse bretonul; vreau să fac totul cu mâinile mele.

Brigaut îşi petrecu noaptea rindeluind şi tocmind sicriul Pierrettei şi nu o dată, de sub rindea, scotea o aşchie de lemn udată de lacrimile lui. Frappier fuma şi se uita la el cum lucrează. Când calfa lui încheie cele patru scânduri, îi spuse doar atât:

— Fă-i un capac culisat: să n-audă bietele rude când se bat cuiele.

Dimineaţa, Brigaut se duse după plumbul necesar pentru căptuşeala sicriului. Printr-o extraordinară întâmplare, tăbliile de plumb costau exact suma pe care o dăduse Pierrettei pentru călătoria ei de la Nantes la Provins. Curajosul breton, care înfruntase cumplita durere de a face cu mâinile lui sicriul scumpei lui prietene din copilărie, căptuşindu-i scândurile cu toate amintirile lui, nu putu rezista la gândul acestei potriviri; îi veni rău şi nu fu în stare să ridice plumbul; tinichigiul îl însoţi, oferindu-se să meargă cu el spre a lipi placa a patra, odată ce rămăşiţele pământeşti ale fetei vor fi aşezate în sicriu. Bretonul zvârli în foc rindeaua şi toate sculele de care se folosise, îşi încheie socotelile cu Frappier şi-şi lua rămas-bun pentru totdeauna. Eroismul de care sărmanul flăcău, ca şi bunica, dădea dovadă în strădaniile sale de a-şi îndeplini ultimele îndatoriri către Pierrette îl îndemnă să intervină şi în cea din urmă scenă, care puse capăt tiraniei Rogronilor.

Brigaut şi tinichigiul sosiră la domnul Auffray tocmai la timp pentru a tranşa prin forţa lor brutală o infamă şi josnică dispută juridică. Camera mortuară, plină de lume, înfăţişă celor doi lucrători un ciudat spectacol. Cei doi Rogron se ţineau, hidoşi precum erau, în preajma cadavrului victimei lor, ca s-o tortureze şi după moarte. Trupul sărmanei copile, sublim de frumos, zăcea pe patul de campanie al bunicii. Pierrette avea ochii închişi, părul legat, trupul înfăşurat într-un cearşaf de bumbac.

În faţa patului, cu părul în dezordine, îngenuncheată, cu mâinile întinse, bătrână Lorrain striga:

— Nu, nu, asta n-o să se întâmple!

La picioarele patului stăteau tutorele, domnul Auffray, abatele Peroux şi domnul Habert. Lumânările mai ardeau încă.

În faţa bunicii se aflau chirurgul spitalului şi domnul Néraud, sprijiniţi de temutul şi mierosul Vinet. Mai era de faţa un portărel. Chirurgul spitalului purta şorţul său de autopsie. Unul dintre ajutoarele sale îşi deschisese trusa şi-i prezenta un bisturiu de disecţie.

Scena fu tulburată de zgomotul sicriului, pe care Brigaut şt tinichigiul îl scăpară din mâini; căci Brigaut, care păşea în frunte, văzând-o plângând pe bătrâna Lorrain, fu cuprins de o spaimă cumplită.

— Ce s-a-ntâmplat? întrebă Brigaut apropiindu-se de bătrână bunică şi strângând convulsiv în mâini o daltă cu care venise.

— S-a-ntâmplat, răspunse bătrâna, s-a-ntâmplat, Brigaut, că vor să deschisă trupşorul copilei mele, să-i despice capul, să-i strivească inima după ce-a murit, cum i-au strivit-o pe când trăia.

— Cine? întrebă Brigaut, cu un glas care ar fi putut sparge urechile judecătorilor.

— Alde Rogron.

— Pentru numele lui Dumnezeu!…

— O clipă, Brigaut, spuse domnul Auffray, văzând că bretonul îşi agită dalta.

— Domnule Auffray, spuse Brigaut, palid ca tânăra moartă, vă ascult pentru că sunteţi domnul Auffray; dar în clipa asta n-aş vrea să vă ascult…

— Justiţia! spuse Auffray.

— Există o Justiţie? strigă bretonul. Iat-o, Justiţia! spuse ameninţându-i pe avocat, pe chirurg şi pe portărel cu dalta care lucea în bătaia soarelui.

— Fiule, spuse preotul, Justiţia a fost invocată de avocatul domnului Rogron, care e sub povara unei învinuiri grave şi nu se poate să se răpească unui inculpat dreptul de a se apăra. După opinia avocatului domnului Rogron, dacă

sărmana copilă care zace aici a decedat ca urmare a abcesului cerebral, atunci fostul ei tutore nu are nicio vina; fiindcă e un lucru dovedit că Pierrette multă vreme n-a suflat o vorbă despre lovitura pe care singură şi-a produs-o…

— Ajunge! răcni Brigaut.

— Clientul meu, spuse Vinet.

— Clientul tău, strigă bretonul, va ajunge în iad, iar eu pe eşafod; dacă vreunul dintre voi încearcă să se atingă de fiinţa pe care clientul tău a ucis-o şi dacă felcerul nu-şi vâră sculele în sac, îl omor pe loc.

— Asta-i rebeliune, spuse Vinet, ne vom adresa judecătorului.

Cei cinci străini se retraseră.

— Vai, fiule! spuse bătrână ridicându-se şi prinzându-se de grumazul lui Brigaut, s-o îngropăm cât mai degrabă, ăştia o să se întoarcă!…

— Odată ce pecetluim tăbliile de plumb, spuse tinichigiul, nu mai îndrăznesc ei.

Domnul Auffray dădu fuga până la cumnatul său, domnul Lîsourd, spre a încerca să împace lucrurile. Nici Vinet nu dorea altceva. Odată ce Pierrette dispăruse, procesul tutelei, care nu se judecase, se stinsese fără ca cineva să poată argumenta în favoarea sau împotriva Rogronilor: cauza rămăsese nehotărâtă. Abilul Vinet prevăzuse efectul cererii sale.

La amiază, domnul Desfondrilles raportă tribunalului cu privire la instrucţia lui Rogron, iar tribunalul redactă o hotărâre de ne urmărire perfect motivată.

Rogron nu îndrăzni să apară la înmormântarea Pierrette, la care luă parte tot oraşul. Vinet ar fi dorit să-l ia cu sine; dar fostul marchitan se temu de ostilitatea generală pe care ar fi putut-o stârni.

După ce văzu acoperită cu pământ groapa în care fusese coborâtă Pierrette, Brigaut părăsi Provinsul şi se îndreptă

spre Paris. Înaintă o petiţie principesei moştenitoare{139} prin care cerea ca, avându-se în vedere numele tatălui său, să fie primit în Garda regală, ceea ce i se aprobă îndată. Când avu loc expediţia împotriva Algerului{140}, Brigaut se adresă din nou principesei moştenitoare, cerându-i să fie trimis pe front. Avea gradul de sergent, iar mareşalul Bourmont{141} îl avansa sublocotenent în Armata de linie. Fiul maiorului se purtă ca un. om care caută moartea. Dar până astăzi, moartea l-a ocolit pe Jacques Brigaut, care s-a distins în toate ultimele campanii fără să se aleagă cu vreo rană. Acum e comandant de batalion în Armata de linie. Nu se află ofiţer mai taciturn, nici mai destoinic decât el. În afara serviciului, e aproape mut, se plimbă singur şi trăieşte ca un automat. Toţi îi ghicesc durerea ascunsă şi i-o respectă. Posedă cei patruzeci şi şase de mii de franci lăsaţi de bătrâna doamnă Lorrain, care a murit la Paris, în 1829.

La alegerile din 1830{142}, Vinet a devenit deputat, iar serviciile aduse noului guvern i-au adus funcţia de procuror general. Acum, el este atât de influent încât va fi mereu ales deputat. Rogron este perceptor general în chiar oraşul unde Vinet, îşi îndeplineşte funcţia; şi, printr-o întâmplare surprinzătoare, domnul Tiphaine este, tot acolo, prim preşedinte al Curţii regale, căci magistratul n-a stat la gânduri şi s-a alăturat dinastiei din iulie{143}. Fosta frumuseţe, doamna Tiphaine, trăieşte în bună înţelegere cu frumoasa doamnă Rogron. Vinet este în cele mai bune relaţii cu preşedintele Tiphaine.

Cât despre imbecilul de Rogron, obişnuieşte să vânture vorbe ca: – Ludovie-Filip nu va fi cu-adevărat rege decât atunci când va putea face nobili!

Vorbă care, evident, nu-i aparţine. Sănătatea lui şubredă dă doamnei Rogron speranţa că în curând se va putea căsători cu generalul marchiz de Montriveau{144}, *pair* al Franţei, care conduce departamentul şi care-i arată mult

interes. Vinet cere mereu capetele acuzaţilor, nu crede niciodată că un acuzat poate fi nevinovat. Acest procuror general pur-sânge trece drept unul dintre bărbaţii cei mai amabili din cercul său şi se bucură de succese la fel de mari la Paris şi la Cameră; la Curte, e un fermecător curtean.

Potrivit făgăduielii lui Vinet, generalul baron Gouraud, această nobilă rămăşiţă a glorioaselor noastre armate, s-a căsătorit cu o domnişoară Matifat, în vârstă de douăzeci şi cinci de ani, fiica unui droghist de pe strada Lombards, care avusese o dotă de cincizeci de mii de scuzi. După cum profetizase Vinet, generalul conduce un departament nu departe de Paris. A fost numit *pair* al Franţei datorită conduitei sale, în timpul răzmeriţei de sub guvernul Casimir Perier{145}. Baronul Gouraud a fost unul dintre generalii care au cucerit biserica Saint-Merry{146}, fericiţi ca au prilejul *să dea la cap civililor* care-i ofensaseră timp de cincisprezece ani, iar zelul i-a fost răsplătit cu marele cordon al Legiunii de onoare.

Niciuna dintre persoanele care au avut partea lor de vină pentru moartea Pierrettei nu are nici cea mai mică mustrare de conştiinţă. Domnul Desfondrilles e tot arheolog; dar, în timpul alegerii sale, procurorul-general Vinet a avut grijă să-l numească preşedinte al tribunalului. Sylvie are mica ei suită şi administrează averea fratelui ei; dă împrumuturi cu dobânzi mari şi nu cheltuieşte nici măcar o mie două sute de franci pe an.

Din când în când, în aceeaşi mică piaţă, dacă un fiu al oraşului se întoarce de la Paris spre a se statornici în Provins şi iese din casa domnişoarei Rogron, câte unul dintre foştii partizani ai soţilor Tiphaine spune: – Cândva, Rogronii au avut o întâmplare urâtă în legătură cu o pupilă a lor…

— Asta-i chestiune de clică, răspunde preşedintele Desfondrilles. Umblau vorbe despre ceva monstruos. De milă, Rogron şi soră-sa au luat-o pe acea Pierrette, o fetiţă

destul de drăgălaşă şi fără nicio avere; crescând mare, fata a avut o legătură cu o calfă de tâmplar, ieşea desculţă la fereastră ca să stea de vorbă cu flăcăul care, uite, acolo stătea, vedeţi? Cei doi îndrăgostiţi îşi trimiteau răvaşe dulci pe care le legau cu o sfoară. Se-nţelege că, în starea ei şi în lunile octombrie şi noiembrie, mai mult nu trebuia ca fata să cadă bolnavă, unde mai pui că şi aşa era gălbejită la fată. Cei doi Rogron au avut o conduită admirabilă, n-au pretins partea lor din moştenirea fetei, au cedat totul bunicii ei. Morala întâmplării, dragi prieteni, este că diavolul ne pedepseşte totdeauna pentru faptele noastre bune.

— Vai! da' n-a fost aşa, moş Frappier cu totul altfel mi-a înfăţişat întâmplările.

— Moş Frappier apelează mai mult la păhărel decât la memoria lui, spuse unul dintre obişnuiţii salonului domnişoarei Rogron.

— Da' bătrânul domn Habert…

— A! ăla, păi nu ştiţi povestea lui?

— Nu!

— Ei bine, voia ca soră-sa să se mărite cu domnul Rogron, perceptorul-general.

Doi bărbaţi îşi amintesc în fiece zi de Pierrette: medicul Martener şi maiorul Brigaut care, numai ei, cunosc înspăimântătorul adevăr.

Dacă am voi să dăm întâmplărilor alte proporţii, ar fi de ajuns să amintim că, muţind scena în Evul mediu şi pe întinsul teatru al Romei, o tânără sublimă, Beatrice Cenci{147}, a fost osândită la moarte pentru aproape aceleaşi motive şi prin aproape aceleaşi intrigi ca acelea care au băgat-o în mormânt pe Pierrette. Beatrice Cenci avusese un singur apărător, un artist, un pictor. Astăzi, atât istoria cât şi cei care trăiesc încă, încrezându-se în portretul lui Guido Reni, îl condamnă pe papă şi văd în Beatrice una dintre cele mai înduioşătoare victime ale patimilor infame şi ale clicilor.

Între noi fie vorba, Legalitatea ar fi, pentru nelegiuirile sociale, minunat lucru, dacă n-ar exista Dumnezeu.

Sfârşit

{1} Această prefaţă a apărut în ediţia romanului *Pierrette* publicat în iunie 1840 de editorul Hippolyte Souverain, fiind plasată între dedicaţie şi capitolul întâi.
{2} *Convenţia (La Convention nationale),* adunare constituantă care, în timpul Revoluţiei franceze, a urmat (21 septembrie 1792) Adunării legislative, fiind alcătuită din 749 deputaţi, aleşi după un sufragiu aproape universal, împărţiţi într-o grupare de dreapta *(Girondins),* una de centru *(La Plaine* sau *Le Marais)* şi una de stânga *(Montagnards).* Convenţia a proclamat abolirea monarhiei şi a întemeiat prima Republică franceză. A guvernat până la 26 octombrie 1795, când, după reacţiunea thermidoriană, a cedat locul Directoratului *(Directoire).*
{3} Este vorba de romanul *Le Curé de Tours*, care în primele ediţii (1832, 1834, 1839) s-a numit *Les Célibataires*. Balzac s-a mai gândit şi la alte titluri, dar s-a oprit la titlul *Le Curé de Tours* în 1843, când romanul a apărut în *La Comédie humaine.*
{4} *La Vieille Fille*, roman apărut în 1836.
{5} *L'Interdiction,* roman apărut în 1836 (Vezi *Punerea sub interdicţie*, în *Comedia umană,* IV).
{6} *La Fille aux yeux d'or* (al treilea episod din *Histoire des Treize)* povestire apărută în 1834—1835.
{7} *La Fleur des pois*, titlul romanului care în 1842 se va numi la *Contrat de mariage* (Vezi *Contractul de căsătorie*, în *Comedia umană*, IV). Dar *La Fleur, des pois* a servit un timp ca titlu pentru o povestire abia schiţată, din care unele clemente au fost reluate de Balzac în *La Vieille Fille.*
{8} *Le Cabinet des Antiques*, roman scris în 1833 şi apărut în 1836 (prima parte), în 1838 (partea a doua) şi în 1839 (în volum).
{9} *Le Père Goriot*, roman apărut în 1834—1835 (Vezi *Moş Goriot,* în *Comedia umană*, IV).
{10} Biografia şi portretul personajului balzacian Maxime de Trailles, cunoscut *personnage reparaissant*, se constituie din apariţiile lui în *Gobseck* şi *Béatrix* (Vezi *Comedia umană,* III), precum şi în numeroase alte romane din *La Comédie humaine: dandy* devenit *lion,* duelist redutabil, abil jucător de cărţi, întreţinut de femei din înalta societate, ca Anastasie de Restaud, una dintre fiicele bătrânului Goriot *(Gobseck*, *Le Père Goriot),* sau de curtezane, ca Sarah Van Gobseck *(César Birottiau),* duce o viaţă somptuoasă fără a avea venituri cunoscute. Etapele succesive ale vieţii lui pot fi reconstituite din romanele *Le Cabinet des Antiques*, *Illusions perdues*, *Les Employés, Ursule Mirouêt, L'Interdiction, La Rabouilleuse, Les Secrets de la princesse de Cadignan, Un homme d'affaires* (la cincizeci de ani face o pasiune pentru curtezana Antonia), *La Fausse Maâtresse*, *La Cousine Bette, Le Député d'Arcis* (în 1839 se gândeşte la cariera politică, la un post de diplomat şi la o căsătorie bogată), *Béatrix* (se căsătoreşte în 1841, în urma serviciului făcut ducesei de Grandlieu, despărţindu-l pe ginerele acesteia Calyste du Guénic de Beatrix de Rochefide), *Pierrette, Les Comédiens sans le savoir* (în 1845 este deputat ministerial şi pe punctul de a deveni ambasador).
{11} Povestirea care se va numi *Le Député d'Arcis* (concepută în 1842 şi rămasă neterminată) a fost anunţată cu mai multe titluri: *Une élection en*

province, *Le Député de Paris* şi *Une élection en Champagne.*

{12} *Audry* (1781—1853), actor francez de la Théâtre des Variétés, a cărui specialitate erau rolurile bufone.

{13} *Fatum*, destin, soartă (lat.).

{14} Monarhia din Iulie (1830—1848), în timpul căreia „rege al francezilor” a fost Ludovic-Filip d’Orléans.

{15} În text: *La mauvaise herbe croît toujours* (fr.)

{16} Contele Henri de Marsay, cel mai renumit dintre celebrii *lions* din societatea balzaciană, este unul dintre personajele frecvent întâlnite în *La Comédie humaine*, fiind reluat de Balzac în douăzeci şi nouă de romane, fără a fi însă personaj principal în vreuna din marile creaţii balzaciene. Născut în 1792, de o frumuseţe excepţională, seducător şi cinic *(La Fille aux yeux d’or),* vindecat însă de dragoste după aventura cu ducesa Charlotte *(Autre étude de femme),* are numeroase legături sentimentale: cu Delphine de Nucingen, una dintre fiicele bătrânului Goriot *(César Birotteau),* Lady Arahcila Dudley *(Le Lys dans la vallée),* loreta Coralie, pe care o cumpără fecioară *(Splendeurs et misères des courtisanes),* se căsătoreşte fără dragoste cu o englezoaică urâtă dar bogată *(Le Contrat de mariage).* Face o scurtă dar strălucită carieră politică, ajungând ministru, apoi preşedinte al Consiliului de miniştri în timpul monarhiei din Iulie *(Les Secrets de la princesse de Cadignan*, *La Fausse Maâtresse).* Ultimele sale apariţii în lume sunt relatate în romanele *Une fille d’Ève* şi *Une ténébreuse affaire.* Moare în 1833 sau 1831 *(Une fille d’Eve).*

{17} Eugène de Rastignac, unul dintre cele mai celebre personaje balzaciene, apare în cca. treizeci de romane şi povestiri din *La Comedie humaine.* După cum sugerează Balzac însuşi în prefaţa romanului *Une fille d’Eve,* unde alcătuieşte o „fişa biografică” model (Vezi *Comedia umană,* II, p. 420, 421), istoria carierei acestui personaj poate fi reconstituită cronologic din apariţiile lui în alte romane: născut în 1709, vine la Paris să urmeze dreptul şi locuieşte în pensiunea Vauquer, o iubeşte pe Delphine de Nucingen, una dintre fiicele bătrânului Goriot, pe care îl îngrijeşte împreună cu Rianehon, înmormântându-l pe socoteala lor *(Le Père Goriot),* se lansează în viaţa mondenă şi devine cel mai spiritual şi mai celebru *lion (Illusions perdues);* este agentul inconştient al celei de a treia lichidări frauduloase a lui Nucingen, în urma căreia câştigă patru sute de mii de franci *(La Maison Nucingen),* îşi căsătoreşte pe una dintre surori cu Martial de La Rochc-Il ugon *(La Cousine Bette),* eu sprijinul lui De Marsay ajunge subsecretar de stat *(Une fille d’Eve),* se căsătoreşte cu Augusta de Nucingen *(Le Député d’Arcis),* are o ascensiune vertiginoasă devenind conte, ministru pentru a doua oară, are un frate episcop şi un cumnat ambasador *(Le Député d’Arcis),* ajunge *pair* al Franţei, ministru al Justiţiei, are trei sute de mii de livre rentă şi locuieşte într-un somptuos palat de pe Rue Bourbon *(Les Comédiens sans le savoir).*

{18} Adică nobilimea şi burghezia, după vechiul sens al cuvintelor *La Cour* şi *La Ville*, care în vechiul regim din Franţa desemnau stări sociale.

{19} În text: *Muséum (Muséum national d’histoire naturelle),* nume dat în 1794 colecţiilor din *Jardin des Plantes* din Paris, la origine *Jardin du roi* (1635), la

care s-au adăugat ulterior galerii de istorie naturală, numeroase laboratoare de studiu şi o menajerie.

{20} În text: *célibatairophobe*, neologism amuzant creat de Balzac.

{21} *Obregon, marchiz de Valenciana,* unul dintre cei mai mari proprietari de terenuri şi mine argentifere din Mexic.

{22} Personajele balzaciene Sylvie Rogron şi fratele ei Jérôme-Denis Rogron, foşti negustori de mercerie la Paris, retraşi la Provins, nu apar decât în povestirea *Pierrette.*

{23} Personajul balzacian Claude-Joseph Pillerault, negustor de fierărie (fr. *quincaillier),* cinstit şi generos, prieten al familiei Birotteau, căreia îi este sprijin şi ajutor *(César Birotteau),* mai apare în romanul *Le Cousin Ponce.*

{24} Personajul balzacian Charles Claparon, bancher, om de paie al notarului Roguin şi al bancherului du Tillet, finalmente condamnat în contumacie pentru bancrută frauduloasă, apare în romanele *César Birotteau, La Rabouilleuse*, *La Maison Nucingen, Melmoth réconcilié*, *L'homme d'affaires.*

{25} Personajul balzacian Félix Gaudissart, celebru comis voiajor, volubil, descurcăreţ şi plin de optimism, apare în povestirea *L'Illustre Gaudissart* şi în alte povestiri sau romane din *La Comédie humaine (César Biroticau, Le Cousin Pons, Splendeurs et misères des courtisanes*, *Honorine, Gaudissart II*, La *Femme auteur).*

{26} Contele Anselme Popinot, nepotul judecătorului Jean-Jules Popinot (Vezi *Punerea sub interdicţie,* în *Comedia umană*, IV), la început casier la magazinul La *Reine des Roses*, cumpără drogheria după falimentul lui César Birotteau şi se căsătoreşte cu fiica acestuia *(César Birotteau),* ajunge *pair* al Franţei, deputat şi ministru (al Comerţului) în timpul monarhiei din Iulie. Mai apare sau este evocat în romanele *La Maison Nueingen*, *Splendeurs et misères des courtisanes, Le Cousin Pons, L'Illustre Gaudissart*, *Les Petits Bourgeois*, *La Cousine Bette*, *Illusions perdues* etc.

{27} Personajul balzacian Ferdinand du Tillet, bancher lipsit de scrupul, a cărui avere are o origine dubioasă, apare în *César Birotleau, Un hommœ d'affaires* şi în numeroase alte romane din *La Comédie humaine (Melmoth réconcilié, Illusions perdues, Les Petits Bourgeois, L'Envers de Vhistoire contemporaine, La Maison Nucingen, Pierrette*, *Les Employés, La Femme de trente ans, La Rabouilleuse, L' Interdiction, Splendeurs et mitères des courtisanes*, *Une fille d'Ève, La Cousine Bette*, *Le Député d'Arcis, Petites misères de la vie conjugale*, *Les Comediene sans le savoir*, *La Femme auteur).*

{28} Personajul balzacian César Birotteau, negustor de parfumuri la Paris, modest şi cinstit, este personaj principal în romanul intitulat *Histoire de la grandeur et de la décadence de César Birotteau,* figurând şi în alto romane şi povestiri din *La Comédie humaine (La Maison du chat-qui-pelote, La Cousine Bette*, *Pierrette, Les Petits Bourgeois).*

{29} Baronul Frédéric de Nucingen, bancher la Paris, unul dintre cele mai proeminente şi cunoscute personaje balzaciene, a cărui reuşită în afaceri este relatată în povestirea *La Maison Nucingen*, apare în treizeci şi două de romane şi povestiri balzaciene, ca reprezentant al marii finanţe *(Le Père Goriot, Splendeurs et misères des courtisanes, César Birotteau, Illusions*

perdues, Gobseck, Ferragus, La Fille aux yeux d'or, Melmoth réconcilie, Un homme d'affaires, Les Paysans, Les Employés, L'Interdiction, Modeste Mignon, Sarrasine, La Rabouilleuse, Autre étude de femme, Les Secrets de la princesse de Cadignan, Une fille d'Ève, La Fausse Maâtresse, La Cousine Bette, La Muse du département, *Le Cousin Pons* etc.).

{30} Prefaţa la ediţia originală a romanului *Le Père Goriot,* datată din 5 martie 1835 (Vezi *Comedia umană*, IV, p. 41—50).

{31} Henriette de Mortsauf, personaj principal în romanul *Le Lys dans la vallée*, iubită cu toată ardoarea tinereţii de Félix de Vandenesse.

{32} Doctorul Benassis şi maiorul Genestas sunt personaje principale în romanul utopic *Le Médecin de campagne*, unde împreună doresc să aducă prosperitatea şi fericirea unui sat.

{33} Abatele Bonnet, personaj principal în romanul utopic *Le Curé de village*, o sfătuieşte pe Véronique Graslin să-şi ispăşească adulterul punând în valoare domeniul ei Montégnac.

{34} *Edward Gibbon* (1737—1794), istoric englez, a scris în limba franceză *Essai sur l'étude de la littérature* (1761), apoi *Histoire de la décadence et de la chute de l'empire romain* (1776), lucrare terminată în 1787.

Charles de Secondat, baron de la Brède şi de Montesquieu (1684 —1755), scriitor francez, autorul scrierilor *Lettres persanes* (1721), *Considérations* sur *les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence* (1734) şi *L'Esprit des lois* (1748), care a inspirat Constituţia franceză din 1791, fiind la originea doctrinelor constituţionale liberale, bazate pe separaţia puterilor legislativă, executivă şi judiciară.

David Hume (1711—1776), filosof şi istoric scoţian, autorul unei teorii empiriste a cunoaşterii, unul dintre iniţiatorii agnosticismului modern *(Cercetare asupra intelectului uman*, *Tratat despre natura umană).*

{35} În text: *contrefaçon* (subl. de Balzac), reproducere frauduloasă a unei opere literare, artistice, industriale, în prejudiciul autorului sau inventatorului (fr.). Balzac a luptat cu înverşunare împotriva editorilor belgieni care-i reproduceau romanele fără autorizaţia lui, cum s-a întâmplat şi cu romanul *Pierretle*, imprimat în Belgia în mai multe ediţii imediat după apariţia în revista *Le Siècle.*

{36} În text: *le faire:* maniera de a face o operă, execuţia proprie unui artist (fr.).

{37} *Le Bonhomme Rouget*, unul dintre titlurile la care s-a gândit Balzac pentru romanul care până la sfârşit se va numi *La Rabouilleuse* (1841—1842)

{38} *Sat prata biberunt* (lat.). Pajiştile au băut destul (Vergiliu, *Bucolicele*, III, 111).

{39} Proprietatea numită *Les Jardies,* la Sèvres, lângă Ville-d'Avray, a fost cumpărată de Balzac în septembrie 1837 şi mărită până în 1839 prin diferite construcţii şi achiziţii, o parte din fondurile necesare fiindu-i împrumutate de familia Guidoboni-Visconti. Datorită cheltuielilor exorbitante necesitate de amenajarea casei şi construirea unor pavilioane, datoriile lui Balzac au sporit considerabil şi domeniul a trebuit să fie vândut În 1841. Balzac a locuit în această casă între 1838 şi 1840, când s-a instalat la Paris, pe Rue Basse, în

Passy. Domeniul Les Jardies a fost locuit mai târziu de Gambetta, care a murit acolo în 1882.

{40} *Anna Hanska* (1828—1915) era unicul copil al soţilor Hanski, fiica contesei Kveline Hanska, născută Bzevuska (1805 sau 1806—1882), şi a contelui Wenceslas Hanski (1778?—1841). Anna Hanska avea doisprezece ani când Balzac i-a dedicat romanul *Pierrette*, în 1840. Pupa moartea lui Wenceslas Hanski (10 noiembrie 1841), Balzac a călătorit mult, începând din 1845, împreună cu Doamna Hanska, cu Anna şi cu logodnicul acesteia *Georges* (Jerzy Filip Neryniund Andrej Stanislas) *Mniszech* (1823—1881), în diferite oraşe din Kuropa, iar la 13 octombrie 1846 a fost martor la căsătoria dintre Anna Hanska şi Georges Mniszech, la Wiesbaden, în Germania. Corespondenţa lui Balzac dezvăluie afecţiunea lui pentru Anna şi pentru Georges Mniszech (Cf. Balzac, *Corespondenţă.* Alcătuirea ediţiei, prefaţă şi note de Angela Ion, în româneşte de Sanda Oprescu, Bucureşti, Editura Univers, 1978). Balzac s-a căsătorit cu Doamna Hanska, mama Annei, după o lungă legătură, la 14 martie 1850, dar a încetat din viaţă după numai cinci luni (18 august 1850).

{41} După cum aminteşte Jean-Louis Tritter, comentatorul romanului în noua ediţie Castex din „Bibliothèque de la Pléiade", cuvântul *prolétaire* (lat. *proletarius*, de la *proles,* stirpe, progenitură) a căpătat în secolul al XIX-lea un pronunţat sens social şi este întâlnit cu această conotaţie încă în 1832 într-un text scris de Pierre Leroux (1797—1871), filosof, publicist şi om politic francez, unul dintre reprezentanţii socialismului egalitarist.

{42} *Provins,* capitală de arondisment din departamentul Seine-et-Marne, pe râul Voulzie, afluent al Senei, oraş situat la sud-est de Paris, în regiunea Champagne, foarte bogat în monumente: donjon medieval (turnul lui Cezar) şi fortificaţii din secolele XII—XIV, biserici din secolele XI—XVI, case şi palate vechi (palatul cotiţilor de Champagne şi de Brie – secolele XII—XIII) etc. După cum se menţionează în nota ediţiei franceze, descrierea lui Balzac evocă destul de precis piaţa dreptunghiulară (Balzac scrie *„plate qui forme un carré long") c*are astăzi poartă numele lui Honoré de Balzac, dar nimic nu seamănă, de departe sau de aproape, cu casa care va fi descrisă şi care a fost probabil imaginată după o amintire transpusă. După cum sugerează Anne-Marie Meininger, este posibil ca Balzac să fi văzut Provins cu prilejul călătoriei la Geneva din 1833, când s-a dus s-o întâlnească pentru a doua oară pe Doamna Hanska, deoarece exista un serviciu cotidian de diligenţe Paris-Besançon prin Troyes. Dar este îndoielnic că a petrecut un timp la Provins, căci cunoştea sumar „oraşul de sus" (*„la ville haute"), p*robabil din surse livreşti. Dimpotrivă, detaliile despre „oraşul de jos" (*„la ville basse") p*ar să fi fost văzute de aproape. Sursa s-ar putea afla în anturajul lui Balzac, deoarece Provins era oraşul natal al lui Antoine Michelin, ginerele Doamnei de Berny.

{43} *Dominique-Édouard Bruguière* (1793—1863), compozitor de romanţe, destul de celebru în vremea sa. Compoziţiile sale au fost publicate în *Le Magasin pittoresque.* Se pare că romanţa citată de Balzac nu figurează printre compoziţiile lui Bruguière. În schimb, Gérard de Nerval (1808—1850), în cartea sa *Chansons et légendes du Valois,* citează strofa următoare: *„Enfin vous voilà donc, / Ma belle mariée, / Enfin vous voilà donc, / A votre époux liée,*

/ Avec un long fil d'or, / Qui ne rompt qu'à la mort!" Astfel, e limpede că romanţa citată în *Pierrette* nu era specific bretonă, mai multe versiuni existând în diferite provincii franceze (Nota ed. fr.).

{44} În text:

„Nous v'nons vous souhaiter bonheur en mariage,
À m'sieur votre époux
Aussi ben comm'à vous.

On vient de vous lier, madam'la mariée,
Avec un lien d'or
Qui n'délie qu'à la mort.

Vous n'irez plus au bal, à nos jeux d'assemblée,
Vous gard'rez la maison
Tandis que nous irons.

Avez-vous ben compris comm'il vous fallait être
Fidèle à vot'époux:
Faut l'aimer comme vous.

Recevez ce bouquet que ma main vous présente.
Hélas! vos vains honneurs
Pass'ront comme ces fieurs"

{45} În text: *Ma soeur, te souvient-il encore,* vers dintr-un cunoscut cântec care începe cu cuvintele: *Combien j'ai douce souvenance* (Nota ed. fr.). Referire la scriitorul *François-René de Chateaubriand* (1768—1848), născut la Saint-Malo, în Bretagne, regiune pe care a evocat-o în *Mémoires d'Outre-Tombe* şi în alte scrieri ale sale.

{46} În text: *le tour de France (des compagnons).* Referire la *compagnonnage*, asociaţia dintre muncitorii de aceeaşi meserie în scopul instruirii profesionale şi al asistenţei reciproce. Aceste asociaţii au început să se constituie în Franţa în secolul al XV-lea, fără a se deosebi prea bine de confrerii, dar independente de corporaţii, manifestându-se din timpul războaielor religioase (de unde ritualurile şi poreclele). Organizate în afara religiei şi în afara organizării economiei şi a sistemului corporativ, aceste *compagnon nagas* constituiau asociaţii interurbane, naţionale centrale pe practica turului Franţei şi pe întrajutorarea reciprocă cea mai largă. Un *compagnon* mergea din oraş în oraş, înzestrat cu un baston simbolic, fiind primit de cei de aceeaşi meserie. Astfel s-a stabilit o vastă mişcare de întrajutorare profesională, în afara patronatului şi uneori împotriva lui. Interzise în 1781, aceste *compagnonnages* au obţinut însă din 1783 garanţia unei toleranţe limitate. Au avut o mare vigoare în timpul Restauraţiei şi al monarhiei din Iulie, ca urmare a suprimării corporaţiilor. În 1839, Agricol Perdiguier (1805—1875), dulgher şi om politic francez, a scris cartea *Livre du compagnonnage,* iar în 1840, scriitoarea George Sand a publicat romanul *Le Compagnon du Tour de France*, inspirat de doctrinele socialiste şi animat de idei umanitare, celebrând

solidaritatea tinerilor *compagnons* care făceau turul Franţei. Naşterea marii industrii, ca şi dezvoltarea sindicalismului, au făcut să scadă importanţa acestor *compagnonnages*. În prezent, după numeroase conflicte interne şi sciziuni, există în Franţa *Association ouvrière des compagnons du Devoir*, care încearcă să suscite o recrudescenţă a activităţii, construind aşa-numitele „maisons du compagnonnage", unde sunt găzduiţi tineri muncitori călători, şcoli de perfecţionare etc.

{47} *Isola bella,* cea mai cunoscută din cele patru insule Borromee, situate în partea occidentală a Lacului Magiore, în Italia de nord, vestite pentru blândeţea climei şi culturile florale.

{48} *Le Marais breton*, regiune de pe litoralul atlantic, din departamentele Loire-Atlantique şi Vendée, formată din aluviuni nisipoase pe care lucrări de asanare le-au transformat în poldere pentru cultura, cerealelor şi în păşuni. Salinele marine *(les marais salants),* exploatări artizanale pentru extracţia sării, mai există încă pe marginea litoralului (Vezi romanul balzacian *Béatrix*, în *Comedia umană*, III).

{49} În romanul *Béatrix,* din care primele două părţi au apărut în 1839, Balzac a dat acest nume unui personaj, domnişoara de Pen-Hoël, iar în *Pierrette* a atribuit numele de Pen-Hoël unui sat fictiv din regiunea *Le Marais breton.*

{50} *Cloroza* este o formă de anemie, întâlnită mai ales la fetele tinere, caracterizată prin culoarea palidă-verzuie a pielii şi prin scăderea considerabilă a hemoglobinei. În cartea sa *Nosographie de l'humanité balzacienne* (Maloine, 1959), Moise Le Yaouane arată că simptomele bolii de care suferă Pierrette sunt cele care l-au ucis pe Francisc al II-lea (1544—1560), rege al Franţei între 1559 şi 1560, fiul cel mare al Catherinei de Medicis şi a lui Henric al II-lea, căsătorit cu Maria Stuart, regina Scoţiei şi nepoata familiei Guise. Balzac se referă la boala şi moartea lui Francisc al II-lea în romanul *Sur Catherine de Médicis* (partea întâi, *Le Martyr calviniste*, apărută în martie-aprilie 1841, în *Le Siècle*, cu titlul *Les Lecamus).*

{51} În bătălia de la *Montereau,* în timpul campaniei din Franţa, Napoleon a învins armatele austriece conduse de Schwarzenberg la 18 februarie 1814.

{52} Personajul balzacian François-Joseph Collinet, negustor de coloniale la Nantes, nu apare decât în romanul *Pierrette.*

{53} *François Alhanase de Charette de la Coutrie* (1763—1796), ofiţer de marină înainte de Revoluţia franceză, unul dintre conducătorii mişcării contrarevoluţionare monarhiste şi catolice din Vendée, a condus insurecţia de la Machecoul (martie 1793), a participat la asediul oraşului Nantes şi a luptat în regiunea Marais poitevin. După eşecul debarcării emigranţilor regalişti la Quiberon (iunie 1795), a fost arestat de generalul Hoche, condamnat la moarte şi executat la Nantes.

{54} *Pierre Mercier, supranumit La Vendée* (1774—1800), l-a ajutat pe Georges Cadoudal să organizeze mişcarea contrarevoluţionară monarhistă şi catolică din Vendée numită *La Chouannerie*. A fost arestat în 1794 şi încarcerat la Brest, de unde a evadat, luând parte la luptele de la Quiberon şi Pluvignon. A murit într-o ambuscadă.

{55} Personajul balzacian marchizul Alphonse de Montauran, zis Le Gars, apare în romanul *Les Chouans*, unde este însărcinat de contele de Lille (viitorul rege Ludovic al XVIII-lea) să organizeze în Bretagne o răscoală împotriva Republicii.
{56} Personajul balzacian baronul du Guénic apare în romanul *Béatrix* (Vezi *Comedia umana,* III).
{57} Personajul balzacian vicontele de Kergarouët apare în romanul *Béatrix.* După un procedeu de veridicţie şi, verosimilizare deseori folosit, Balzac citează în aceeaşi frază personaje reale şi personaje fictive din *La Comédie humaine.*
{58} *Sainte-Perine,* fundaţie particulară creată în 1801, pe Rue de Chaillot, într-o veche mănăstire de călugăriţe, destinată adăpostirii bătrânilor, transformată printr-un decret din 1806 într-un azil depinzând de primăria Parisului (Nota ed. fr.).
{59} *Rue Saint-Denis,* stradă din Paris, din cartierul Marais, vechi centru al comerţului de mercerie, pânzeturi şi pasmanterie, era locul de origine al familiei Sallambier, părinţii Doamnei B.F. Balzac (mama romancierului, născută Anne-Charlotte-Laure Sallambier), negustori înstăriţi de postav şi pasmanterie.
{60} În text: *être au pair* (subl. de Balzac), a lucra pentru găzduire şi hrană, fără salariu (fr.).
{61} În text: *Au Ver-Chinois.* Balzac evocă în povestirea *La Maison du chat-qui-pelote* (Vezi *Prăvălia „La Motanul cu mingea*" în *Comedia umană,* I) strada Saint-Denis şi pitorescul unor vechi firme comerciale, pe care le-a putut găsi în cartea tipărită de el însuşi, *Petit dictionnaire critique et anecdotique des enseignes de Paris, par un batteur de pavêt* de Brismouticr, carte, care i-a fost mult timp atribuită pe nedrept. Detalii despre firmele comerciale se pot găsi în lucrări de istorie a Parisului: Dr. Yiemont, *Histoire de la rue Saint-Denis;* E. Fournier, *Histoire des enseignes de Paris* etc.
{62} În text: *Aux Trois-Quenouilles* (tradus prin „La Trei Fuioare") şi *Soeur-de-Famille* (tradus prin „La Sora Familiei"), firme de pe strada Saint-Denis.
{63} Referire la ocuparea Franţei de către „aliaţi" (Prusia, Austria, Rusia, Anglia) în 1815, după a doua abdicare a lui Napoleon, în urma înfrângerii de la Waterloo.
{64} *Le Grand-Livre de la dette publique*, instituţie creată de Convenţia naţională în 1793, pentru a restabili încrederea populaţiei în finanţele Republicii şi a recupera o parte din hârtiile în circulaţie. A înlocuit vechile credite asupra statului printr-o anumită cantitate de rente înscrise în *Le Grand-Livre.*
{65} *Donnemarie-en-Montois* capitală de canton în arondismentul Provins (Nota ed. fr.).
{66} Ironie a lui Balzac la adresa Gărzii naţionale, cu care a avut numeroase neplăceri.
{67} *Frangistan,* nume dat odinioară Europei occidentale (ţinut al Francilor) de către orientali. Balzac îl confundă cu numele unei provincii din Persia

(Nota ed. fr.).

{68} *Caşmir (Kashmir),* ţinut situat pe un platou din munţii Himalaia, înconjurat de înălţimi care-l feresc de temperaturi excesive, roditor şi bogat.

{69} *Saadi (Muslah-al-Din*, 1213—1292), unul dintre cei mai mari poeţi persani. Opera sa cea mai cunoscuta, *Goleslan sau Grădina trandafirilor*, tradusă în limba franceză încă din 1634, a făcut cunoscută în Franţa poezia persană.

{70} După tradiţie, *Thibaud IV, conte de Champagne* (1201—1253), războinic şi truver, ar fi adus la Provins trandafirii din Palestina (sau trandafirii din Ierihon). Aclimatizaţi în regiunea Brie, au fost numiţi „*rose de France*" sau „*rose de Provins"* (Nota ed, fr.).

{71} *Baden,* oraş în Austria, la poalele munţilor Wienerwald, staţiune balneară. *Aachen (Aix-la-Chapelle),* oraş în Germania (Renania de Nord – Westfalia), staţiune balneo-climaterică. *Bath*, oraş din Anglia (Somerset), pe Avon, staţiune termală cunoscută din epoca romană; la sfârşitul secolului al XVIII-lea a devenit un oraş la modă, frecventat de lumea elegantă.

{72} în text: *thêriakis*, turci din Constantinopole care fumau opium (Nota ed. fr.).

{73} Personaje balzaciene: Tiphaine, preşedintele tribunalului din Provins, şeful clanului conservator, nu apare decât în romanul *Pierrette.* Soţia lui, fiica unică a notarului Roguin, mai apare în povestirea *La Vendetta.* Membrii familiei Julliard (tatăl negustor la Paris retras la Provins, soţia lui, fiul lor cel mare căsătorit cu fata unui fermier foarte bogat, şi fiica acestora) nu apar decât în romanul *Pierrette*, ca şi Garceland, primarul oraşului Provins, care are o fiică de vârsta Picrrettei Lorrain.

{74} Personajul balzacian Roguin, notar la Paris, apare episodic în diferite romane, dar legătura lui cu Sarah Van Gobseck, frumoasa olandeză, are consecinţe importante asupra mai multor intrigi: ruinat de această legătură, pune la cale speculaţia asupra terenurilor din cartierul parizian Madeleine şi fuge cu banii care i-au fost încredinţaţi. Falimentul său fraudulos din 1819 antrenează ruina lui Birotteau *(César Birotteau)* şi a lui Guillaume Grandet *(César Birotteau*, *Eugénie Grandet).* Acest faliment, despre care Balzac scrie că a făcut mare vâlvă la Paris, mai este evocat în *La Muse du département* şi *Les Petits bourgeois.* Soţia lui Roguin, fiică de bancher, are o legătură durabilă cu bancherul Ferdinand du Tillet *(César Birotteau).*

{75} *Amadis*, personaj din romanul cavaleresc spaniol *Amadis de Gaula* (al cărui text este din secolul al XIV-lea, dar care a fost refăcut şi publicat în 1508 de Montalvo), tipul îndrăgostitului credincios care, după multe aventuri, reuşeşte să ia în căsătorie pe iubita sa Oriane. Don Quijote îl ia pe Amadis ca model.

{76} *Egeria*, în mitologia romană, nimfă care-l sfătuia în secret, pe regele sabinilor Numa Pompilius (de unde în limba franceză numele comun *égérie*, sfătuitoare, inspiratoare a unui om politic sau a unui artist).

{77} *La ruche (Stupul)* a avut probabil ca prototip un ziar cu acelaşi titlu întemeiat de Pierre Vinçart, ziarist şi scriitor de inspiraţie populară *(Histoire du travail et des travailleurs*, 1845; *Le Banquet des sept gourmands*, 1853; *Les*

Ouvriers de Paris, 1803). La data când Balzac scria *Pierrette*, ziarul începea să fie destul de cunoscut (Nota ed. fr.).

{78} În text: *ELLE!!!* Acesta era titlul (fără semnele de exclamaţie) poemului pe care Lucien de Rubempré îl dedică doamnei de Bargeton în romanul *Illusions perdues* (prima parte, *Les Deux Poètes).*

{79} În text: *casse-tête chinois* (fr.), joc de răbdare, cu combinaţii (cf. engl. *puzzle).*

{80} În timpul *Restauraţiei* (perioadă din istoria Frânţii când, după abdicarea lui Napoleon, monarhia a fost restabilită în favoarea ramurii vârstnice Bourbon, prin domnia lui Ludovic al XVIII-lea, 1815—1824, şi a lui Carol al X-lea, 1824 —1830) s-a constituit o puternică opoziţie, pe de o parte împotriva *Cartei constituţionale* proclamată în 1814 (opoziţie ultraregalistă), pe de altă parte împotriva reacţiunii politice şi ideologice şi a dificultăţilor economice (opoziţie liberală).

{81} La vremea când scrie Balzac, cuvântul *diner (dineu)* îşi schimba sensul. Până atunci, dineul era masa de la mijlocul zilei. Începând din prima jumătate a secolului al XIX-lea, era vorba de o masă între orele cinci şi şapte seara (Nota ed. fr.).

{82} Prinţul *Jósef Antoni Poniatowski* (1763—1813) ofiţer polonez, general apoi mareşal în armata franceză, a participat la campania din Rusia (1812) şi la bătălia de la Leipzig: (16—19 octombrie 1813), în timpul căreia s-a înecat cu calul său în râul Lister (19 octombrie 1813). Acest act de curaj l-a inspirat pe piciorul *Horace Vernet* (1789—1863), celebru pentru picturile sale care reprezintă, într-un stil uşor şi plin de strălucire, scene de bătălie.

{83} În 1814, mareşalul *Moncey (Bon Adrian Jeannot de Moncey*, *duce de Conegliano*, 1754—1842), a participat la apărarea Parisului asaltat de trupele austriece (Schwarzenberg) şi prusace (Blücher), apărând cu înverşunare bariera Clichy şi n-a cedat decât când a aflat că Parisul capitulase (30 martie 1814). Horace Vernet l-a reprezentat pe Moncey călare în tabloul *Défense de la barrière de Clichy.*

{84} *Ivan Stepanovici Mazeppa* (1644—1709), hatman al Ucrainei. A întreţinut legături secrete cu Polonia şi Suedia, în vederea separării Ucrainei de Rusia. În 1708 a trecut de partea regelui Suediei Carol al XII-lea, împotriva ţarului Petru I. După înfrângerea suedezilor la Poltava (1709), s-a refugiat, împreună cu Carol al XII-lea, la Bender, unde a murit. Legenda lui Mazeppa (despre care se spunea că a fost surprins în flagrant delict de adulter de către un polonez gelos, care l-a legat gol pe un cal sălbatec ce l-ar fi dus în Ucraina) a inspirat numeroşi scriitori romantici (Byron, Puşkin, Victor Hugo) şi compozitori (Liszt, Ceaikovski). Horace Vernet a expus în 1827 două tablouri, *Mazeppa aux loups* şi *Mazeppa aux chevaux.*

{85} Aluzie la comedia *L'Amour médecin* (1665) de Molière (Actul I, scena 1). Domnul Josse, bijutier (fr. *orfèvre),* încearcă să-i vândă bijuteriile sale lui Sganarelle a cărui fiică este bolnavă, pretinzând că o frumoasă garnitură de diamante, sau de rubine, sau de smaralde, ar fi cel mai bun remediu pentru boala ei. Numele acestui personaj a intrat în limbajul curent.

{86} Ironie a lui Balzac împotriva deputaţilor de stânga aflaţi mereu în opoziţie. Bulele negre şi bulele albe serveau în scrutin pentru a respinge sau a aproba o rezoluţie (Nota ed. fr.).
{87} *Aubusson*, oraş celebru pentru atelierele sale de tapiserie, mai ales începând din secolul al XVI-lea.
{88} *„Le slyle est l'homme même*", frază celebră din lucrarea *Discours sur le style* (1753), de *Buffon (Georges-Louis Leclerc*, *conte de Buffon*, 1707—1788), naturalist şi scriitor francez *(Histoire naturelle, Époques de la nature),* care preconiza o perfectă adaptare a expresiei la subiectul tratat.
{89} Personajul balzacian Vinet, avocat, reprezentantul opoziţiei liberale la Provins, ales deputat în 1800, ajunge la putere după revoluţia din Iulie 1800, fiind numit procuror general, cu perspectiva de a deveni ministru al Justiţiei *(Le Député à'Arcis, Les Petits bourgeois, Illusions perdues*, *Le Cousin Pons).*
{90} Personajul balzacian Néraud, medic la Provins, nu apare decât în romanul *Pierrette.*
{91} Personajul balzacian Eusebe Gouraud, ofiţer în retragere, reprezentant al opoziţiei liberale la Provins, se căsătoreşte cu o domnişoară Malifat după revoluţia din Iulie 1830 *(La Maison Nucingen)* îşi recapătă titlul de baron şi devine *pair* al Franţei în 1831, general în 1845 şi acţionar la Compania Gautissart *(Le Cousin Pons).*
{92} *Le Constitutionnel*, cotidian parizian fondat în timpul celor *O Sută de zile* (20 martie — 22 iunie 1815), apărut la început sub titlul *L'Indépendant.* Organ al opoziţiei liberale în timpul Restauraţiei, a luat drept program *Carta constituţională* promulgată în 1814. A continuat să apară în timpul monarhiei din Iulie şi al celei de a treia Republici, până în 1914.
{93} *Spa,* oraş din Belgia, staţiune termală reputată.
{94} *Mareşalul de Richelieu (Louis-François-Armand de Vignerot du Plessis*, *duce de Fronsac, apoi duce de Richelieu*, 1606—1788), abil diplomat şi celebru libertin, guvernator al vechii provincii franceze Guyenne (fostă provincie engleză, care a revenit definitiv Franţei în 1472, formând, împreună cu Gascogne, Saintonge, Limousin şi Béarn un mare ţinut cu capitala la Bordeaux).
{95} *Christophe Opoix* (1745—1840), farmacist, născut la Provins, membru al Convenţiei, numit în timpul Restauraţiei inspector al Apelor şi Pădurilor, apoi al Apelor minerale. A publicat mai multe lucrări ştiinţifice despre Provins *(Analyse des eaux minérales de Provins, suivie d'une dissertation sur l'état de la sélénilè des eaux,* 1796; *Minéralogie de Provins*, 1803; *L'Ancien Provins*, *antiquités et origines de la haute ville de Provins,* 1816; *Histoire et description de Provins,* 1823). Opoix, personajul cel mai celebru din Provins, după contele de Champagne, a murit chiar în anul când apărea romanul *Pierrette* (Nota ed. fr.).
{96} Dintre conţii de Champagne, cel mai vestit a fost *Thibaud IV le Chansonnier* (Vezi nota 88).
{97} *René I le Bon* (1409—1480), duce d'Anjou, conte de Provence(1434—1480), duce de Bar, duce de Lorraine, rege al regatului Napoli (1438—1480), rege nominal al Ierusalimului. L-a sprijinit pe regele Carol al VII-lea al Franţei

în luptele împotriva englezilor în timpul războiului de O Sută de Ani. A creat noi impozite, a centralizat administraţia în statele sale şi a protejat comerţul. După căsătoria cu Jeanne de Laval, a renunţat la politică pentru a se consacra activităţilor literare şi artistice, a scris lucrări didactice şi morale şi poezii (rondeluri, cantilene), a întreţinut o viaţa, literară şi artistică activă în posesiunile sale, la Aix-en-Provence şi la Angers. În 1471 s-a fixat în Provence. A păstrat reputaţia unui om bun (fiind supranumit „le Bon Roi Bené"), protector al artelor şi literaturii.

{98} În text: *Jardin des Plantes,* numele grădinii botanice din Paris (Vezi nota 37).

{99} Acest paragraf se referă la evenimente relatate în *La Maison du chat-qui-pelote* şi *César Birotteau.* Precizările biografice puse în gura lui Rogron sunt explicaţii adăugite tardiv de Balzac şi destinate să lege *Pierrette* de ansamblul romanesc *La Comedie humaine* (Nota ed. fr.).

{100} La 4 martie 1823, sergentul Mercier, însărcinat să expulzeze din Camera deputaţilor pe deputatul liberal Jacques-Antoine Manuel (1775—18271, a refuzat să execute acest ordin (Nota ed. fr.).

{101} În text: *nageoires* (iht.), înotătoare (fr.).

{102} Referire la funcţia de *avoué,* în organizarea judiciară din Franţa avocat cu procedura, ofiţer ministerial numit pe lângă tribunalele civile şi curţile de apel pentru a reprezenta, părţile şi a întocmi acte de procedură pe durata instanţei. Avocatul *(avocat)* are monopolul pledoariei în faţa jurisdicţiei civile, în timp ce *avoué* este însărcinat cu procedura.

{103} Personajele balzaciene din familia Chargeboeuf, veche familie nobilă din Champagne, mai apar în romanele *Une ténébreuse affaire* şi *Le Député d'Arcis.*

{104} *Ludovic al IX-lea (Saint Louis),* rege al Franţei între 1226 şi 1270. A organizat a şaptea cruciadă în Egipt (1248—1254). După cum se semnalează în nota ediţiei franceze, povestea despre fapta de arme a unui Chargeboeuf în Egipt este inventată de Balzac.

{105} După revoluţia din Iulie 1830, când a fost proclamat rege al francezilor Ludovic-Filip d'Orléans.

{106} *Lèopold Robert* (1794—1835), pictor şi gravor elveţian, elev al pictorilor francezi Girardet, David şi Gros, a pictat tablouri reprezentând ţărani italieni. Tabloul sau *Les Moissonneurs*, expus în 1831, a cunoscut un viu succes. După cum se arată în nota ediţiei franceze, în inventarul locuinţei sale de pe strada Fortunée, Balzac menţionează la rubrica „Salon de réception", două vase de Sèvres înalte de 1,27 m reprezentând unul tabloul *Les Moissonneurs,* celălalt tabloul *Les Vendangeurs* de Léopold Robert, ambele „foarte bogat ornate şi aurite".

{107} Referire la romanul *Paul el Virginie* (1787) de scriitorul francez *Jacques-Henri de Bernardin de Saint-Pierre* (1737—1814), povestea dragostei idilice între doi adolescenţi care ignoră răul, situată în cadrul peisajului măreţ din insula Maurice, Balzac citează deseori acest roman *(Père Goriot*, *Le Cabinet des Antiques*, *Illusions perdues*, *Les Petits bourgeois*, *Splendeurs et misères des courtisanes*, *Les Paysans*, *Le Curé de village* etc.).

{108} În text: *un mouton* (subl. de Balzac), un ghemotoc de praf sub fotoliul numit bergère. Joc de cuvinte al lui Balzac, de la *mouton* (oaie) şi *bergère* (păstoriţă)
{109} În text: *tu faisais du plus aisé* (subl. de Balzac), expresie din limbajul negustorilor.
{110} Mare admirator al lui Molière, Balzac îl citează foarte des în romanele sale, referindu-se la autor, la piesele sau la personajele sale. Tartuffe, tipul impostorului şi al ipocritului, mai este citat în *La Fausse Maîtresse*, *Une fille d'Eve, La Messe de l'athée*, *Illusions perdues*, *César Birotteau*, *La Maison Nueingen*, *Splendeurs et misères des courtisanes*, *La Cousine Bette*, *Les Petits Bourgeois*, *Les Paysans*, *Petites Misères de la vie conjugale*, *Les Martyrs ignorés.*
{111} *Nangis*, localitate din departamentul Seine-et-Marne, unde armata franceză, comandată de Kellermann, a învins trupele austriece în 1814, în timpul campaniei din Franţa.
{112} În text: *picheline* (subl. de Balzac). În împrejurimile localităţii Bléré, din Vendôme, şi în regiunea oraşului Tours, *pichelin*, *picheline* înseamnă moale, molcuţ; delicat, gingaş; prea simţitor, prea sensibil (fr.). Deşi fraţii Rogron erau originari din Brie şi trăiseră la Paris, Balzac foloseşte acest cuvânt specific regiunii sale natale Touraine, pe care puţini cititori îl cunoşteau (Nota ed. fr.).
{113} *Jacques Laffitte* (1707—1874), bancher, deputat al opoziţiei între 1816 şi 1840 (Vezi *Eugénie Grandet*).
{114} *La Congrégation*, asociaţie religioasă întemeiată la Paris în 1801, sub numele de *Congrégation de la Sainte-Merge*, de către iezuitul Delpuits. Suprimată în timpul Imperiului, în 1809, reconstituită în 1814, avea mai multe filiale în provincie şi grupa reprezentanţi ai aristocraţiei, magistraţi etc., sprijinind monarhia şi religia. Viu criticată de mediile liberale, care o acuzau de a fi un sistem de guvernare ocultă, a fost desfiinţată în 1830, iar iezuiţii au fost dispersaţi.
{115} Personajele balzaciene abatele Habert şi sora sa Celestine nu apar decât în romanul *Pierrette.*
{116} Referire la ziarul *Le Constitutionnel* (Vezi nota 110).
{117} În text: *sévigné* (subl, de Balzac), cuvânt care nu figura în niciun dicţionar al epocii, dar era des folosit în ziare, desemnând, după cum a arătat A.-J. Greimas *(La Mode en 1830,* teză dactilografiată), acul de siguranţă) cel mai elegant, numit *épingle de Sevgné*, sau pe scurt *une sévigné* (Nota ed. fr.).
{118} Neatenţie a lui Balzac: guvernul condus de Villèle *(Jean-Baptiste Guillaume Joseph*, *conte de Villèle*, 1773—1854), şeful ultraregaliştilor în timpul Restauraţiei, preşedintele Consiliului de miniştri între 1822 şi 1828, care a promulgat legi reacţionare (miliardul acordat emigranţilor ca despăgubire, legea privind congregaţiile), a fost silit să demisioneze în urma victoriei opoziţiei liberale în alegerile din noiembrie 1827. Guvernului Villèle i-a urmat guvernul centrist condus de Martignac (ianuarie 1828 — august 1829), înlocuit la rândul lui de guvernul Polignac (noiembrie 1829 — iulie 1830).

{119} *Marchiza de Pescara* (Balzac scrie Pescaire), născută Vittoria Colonna (1492—1547), fiica lui Fabrizio Colonna, mare conetabil din Napoli, căsătorită cu Fernando-Francisco de Avalos, marchiz de Pescara (1489—1515), condotier italian de origine spaniolă, care a murit în timpul bătăliei de la Pavia, a refuzat să se recăsătorească, deşi era foarte admirată pentru frumuseţea şi cultura ei. A compus poeme care au fost deseori reeditate în secolul al XVI-lea şi chiar în secolul al XIX-lea. În 1531 s-a retras la mănăstire, unde a murit după şaisprezece ani. Balzac se mai referă la povestea de iubire a soţilor Pescara în *Modeste Mignon*, *La Cousine Bette* şi *Les Marana.*

{120} În text: *compagnon* (Vezi nota 64).

{121} Referire la romanul epistolar *Clarissa Harlowe* (1748) de scriitorul englez *Samuel Richardson* (1689—1761). Balzac avea o deosebită admiraţie pentru acest roman, pe care îl citează deseori în *La Comédie humaine.* Victimă a familiei, care vrea s-o căsătorească cu nedemnul Solmes, Clarissa caută refugiu lângă un libertin, Lovelace, care o violează şi o lasă să moară într-un spital din Londra, înainte de a fi ucis în duel. Tradus în limba franceză de abatele Prévost şi deseori adaptat pentru teatru, romanul a avut o imensă influenţă asupra sensibilităţii literare în Franţa.

{122} *André-Marie-Jean-Jacques Dupin*, *zis Dupin Vuiné* (1783—1865), avocat, a căpătat o mare popularitate în timpul Restauraţiei apărând victimele reacţiunii regaliste. A luat parte la revoluţia din Iulie 1830 şi a făcut parte din primul guvern format de Ludovic-Filip d'Orléans. Între 1832 şi 1839 a fost preşedintele Camerei Deputaţilor.

{123} *Casimir Perier* (1777—1832), bancher şi om politic, membru al opoziţiei constituţionale în timpul Restauraţiei, s-a raliat monarhiei din Iulie şi a devenit preşedintele Consiliului de miniştri în 1831. A murit de holeră la Paris.

{124} *Binglet*, cuvânt englezesc însemnând buclă de păr. Se mai foloseşte grafia *ringlet.*

{125} În text: *éditeur responsable,* expresie curentă, folosită pentru a spune că soţul este responsabil de prostiile soţiei lui (Nota ed. fr.).

{126} Personajul balzacian François Keller, cel mai mare din cei doi fraţi Keller, bancheri la Paris, deputat la Arcis-sur-Aube din 1816 *(Le Député d'Arcis),* este bancherul multor personaje balzaciene şi apare sau este citat în numeroase romane din *La Comédie humaine (Modeste Mignon*, *La Paix du ménage*, *César Birotteau*, *Eugénie Crandot, Les Petits Bourgeois, Le Cabinet des Antiques, Les Employés*, *Splendeurs et misères des courtisanes*, *La Cousine Bette).*

{127} *Catherine de Mèdicis* (1519—1589), regină a Franţei. Fiica lui Lorenzo II de Medici, duce de Urbino, soţia regelui Henric al II-lea, mama regilor Francisc al II-lea, Carol al IX-lea şi Henric al III-lea, regentă în timpul minorităţii lui Carol al IX-lea. Politiciană abilă, dar fără scrupul, a încercat să domnească ţinând balanţa egală între protestanţi şi catolici în timpul războaielor religioase. A fost instigatoarea masacrului din noaptea Sfântului Bartolomeu (1572), când au fost ucişi cea 3000 de protestanţi, printre care amiralul de Coligny, şeful protestanţilor. Sub titlul *Sur Catherine de Mèdicis*,

Balzac a grupat trei povestiri *(Le Martyr calviniste, La Confession de Ruggieri* şi *Les Deux Rêves)* care evocă figura Catherinei de Mèdicis.

{128} *Benjamin Constant* (1767—1830), om politic şi scriitor francez, prieten cu Doamna de Staël, autorul celebrului roman psihologic *Adolphe* (1816). Ostil lui Napoleon (pentru care a redactat totuşi, în timpul celor *O Sută de zile,* un *Acte additionnel,* care urma să amelioreze constituţia Imperiului şi s-o democratizeze), a devenit şeful partidului liberal în timpul Restauraţiei, dobândind o imensă popularitate datorită elocinţei şi talentului său de pamfletar.

{129} *La Maison en loterie*, piesă într-un act de *Louis-Benoît Picard* (1769—1828) şi *Jean-Baptiste Rodet* (1751—1830), jucată în 1817. Personajul Rigaudin are rolul de a-i învrăjbi între ei pe locuitorii unui oraş (Nota ed. fr.).

{130} *Şuanii (Les Chouans),* participanţi la războiul contrarevoluţionar regalist care a izbucnit în 1793 în regiunea Vendée, apoi s-a extins în Poitou, Anjou şi Bretagne, numit *La Chouannerie*, după porecla unuia din conducători, Jean Cottereau, supranumit Jean Chouan pentru că îşi aduna oamenii în timpul nopţii imitând strigătul cucuvelei *(chouan*, formă regională de la *chai-huant*, cucuvea). Balzac a evocat aceste evenimente în romanul *Le Dernier Chouan ou la Bretagne en 1800* (publicat în 1829), devenit *Les Chouans.*

{131} *Templierii (Les Templiers),* ordin religios militar *(Ordre des Chevaliers de la milice du Temple),* fondat în 1119 de Hugues de Payns şi Godefroi de Saint-Amour, pentru apărarea pelerinilor din Palestina. Au dobândit averi imense şi au devenit bancherii papei, ai regilor şi prinţilor. Urmărind să pună mâna pe aceste averi şi să desfiinţeze puterea Templierilor, Filip al IV-lea cel Frumos *(Philippe le Bel),* rege al Franţei între 1285 şi 1314, a pus să fie arestaţi în 1307 o sută treizeci şi opt de călugări templieri care au fost supuşi torturilor (1307—1314) şi arşi pe rug, odată cu marele lor maestru Jacques de Molay. Încă din 1312, ordinul a fost suspendat de papa Clement al V-lea la instigarea regelui Franţei.

{132} În text: *la Malle (malle-poste),* serviciu public destinat transportului scrisorilor, în care puteau li admişi şi călători (Nota ed. fr.).

{133} Celebrul medic balzacian Horace Bianchon este unul dintre personajele cel mai frecvent întâlnite în *La Comédie humaine* (unde apare de douăzeci şi şapte de ori), peste tot unde boala şi moartea constituie elemente dramatice ale romanului *(Le Père Goriot, La Messe de l'athée*, *La Muse du département*, *César Birotteau*, *La Maison Nucingen, La Rabouilleuse*, *Illusions perdues*, *L'Interdiction, Splendeurs et misères des courtisanes, Une double famille*, *Mémoires de doux jeunes mariées*, *La Fausse Maîtresse, La Cousine Bette* etc.).

{134} Rana la mână şi, mai ales, abcesul în spatele urechii stângi. Cauzele morţii Pierrettei nu sunt simple. Aceasta fată foarte tânără a fost mai întâi atinsa de cloroză (Vezi nota 68), boala care risca să degenereze în ftizie (Cf. Moïse Le Yaouanc, *Nosographie de inhumanité balzacienne*, Maloine, 1959). Acestei boli, gravă pe vremea aceea, i se adaugă cele două răni, rana la ureche când Pierrette s-a lovit de canatul uşii şi rana la mână provocată de Sylvie; de unde imputarea de crimă). Abcesul din spatele urechii era fără

îndoială o comoţie cerebrală, boală extrem de gravă şi care necesită o operaţie foarte grea (Nota ed. fr.).

{135} Personajul balzacian Martener, medic la Provins, nu apare decât în romanul *Pierrette.* Balzac face cu o deosebită căldură elogiul calităţilor sale morale, comparându-l ca vocaţie cu artistul.

{136} *Louis-Joseph-Ferdinand Hérold* (1791—1833), compozitor francez, autor de opere *(Zampa,* 1831; *Le Pré aux cleres*, 1832), balete, muzică de cameră şi pentru orchestră.

{137} Personajul balzacian Desplein, ilustru chirurg, al cărui model real a fost chirurgul Guillaume Dupuytren, este deseori întâlnit sau citat în *La Comédie humaine (La Messe de Vathée, Illusions perdues*, *La Rabouilleuse, Le Curé de village, Le Cousin Pons, Ferragus*, *La Muse du département*, *Autre étude de femme, L'Interdiction, Splendeurs et misères des courtisanes*, *Modeste Mignon*, *Honorine* etc.).

{138} Balzac pare să se înşele asupra cuvântului *lithotritie,* definit, în cele mai multe din dicţionarele vremii ca o operaţie în cursul căreia sunt sfărâmaţi calculii urinari în interiorul vezicii prin introducerea unor instrumente pe cale naturală (. Nota ed. fr.).

{139} În text: *Dauphine*, soţia fiului cel mare al regelui Franţei, numit *Dauphin.* Este vorba de Madame Royale, fiica lui Ludovic al XVI-lea şi soţia ducelui d'Angouleme, fiul lui Carol al X-lea.

{140} Expediţia militară împotriva Algeriei, ordonată de Carol al X-lea, de acord cu primul ministru Polignac, a început la 14 iunie 1830. iar la 5 iulie oraşul Alger a fost ocupat de trupele franceze.

{141} *Louis-Auguste-Victor de Ghaisne*, *conte de Bourmont* (1773—1816), mareşal al Franţei, ministru de război între 8 august 1829 şi 29 iulie comandantul corpului expediţionar din Algeria.

{142} După „adresa celor 22 de deputaţi", Camera deputaţilor a fost desfiinţată, şi alegerile de la începutul lunii iulie 1830 au dus la întărirea opoziţiei liberale (Vezi şi *Ursule Mirouët*).

{143} După revoluţia din Iulie 1830, rege al Franţei a devenit Ludovic-Filip d'Orléans, care a domnit până în 1848.

{144} Generalul *Armand de Montriveau,* personaj balzacian care apare îndeosebi în *La Duchesse de Langeais,* mai figurează şi în alte romane din *La Comédie humaine (Autre étude de femme, Les Secrets de la princesse de Cadignan, Le Contrat de mariage).*

{145} Vezi nota 136.

{146} La 5 iunie 1832, funeraliile generalului *Maximilien Lamarque* (1770—1832), unul dintre şefii şi principalii oratori ai opoziţiei republicane, au provocat prima insurecţie republicană din timpul monarhiei din Iulie. Luptele au durat, până a doua zi dimineaţă, dar unii combatanţi au continuat lupta în jurul bisericii Saint-Merry din Paris.

{147} *Beatrice Cenci* (1577—1599), tânără romană, fiica lui Francesco Cenci, tiranic şi destrăbălat, pe care l-a asasinat în 1598, ajutată de a doua soţie a acestuia, şi de fiul lui, deoarece se pare că o necinstise. A fost supusă torturii

şi executată din ordinul papei Clement ai VIII-lea. Mulţi au socotit-o nevinovată. Înfăţişarea sa a fost imortalizată într-un tablou celebru atribuit pictorului italian Guido Reni (1575—1642). Viaţa ei a inspirat numeroşi scriitori: poetul englez Percy Bysshe Shelley a evocat-o în 1819; marchizul A. de Custine, prieten al lui Balzac, a scris piesa *Béatrix Cenci,* reprezentată în 1833 la teatrul Porte-Saint-Martin, cu actorii Frederick Lemaître şi Marie Dorval; la 1 iulie 1837, Stendhal a publicat, în *Revue des Deux Mondes,* nuvela *Les Cenci,* din seria de *Chroniques italiennes.* După cum se arată în nota ediţiei franceze, Balzac însuşi a fost tentat de acest subiect, deoarece în albumul *Pensées, sujets, fragments,* la fila 56, se află nota: *„Béatrix Cenci, tragédie en 5 actes”.*